ژن ل بەر

سیبەرا ئیسلامێ

ژن ل بەر
سیبەرا ئیسلامێ

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

ـ ژن ل بەر سیبەرا ئیسلامێ
ـ تەحسین ئیبراهیم دۆسکی
ـ چاپخانا زانا ، دهۆك
ـ چاپا ئێکێ ١٤٢٥ مشەختی ٢٠٠٥ زایینی
ـ بەرگ : عصام جحی طاهر
ـ ژمارا سپارتنێ : ١٧٨

پێشگۆتن

إنَّ الحمد لله ، نحمده ونستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شــــرور أنفســـنا ، وسيئات أعمالنا ، من يهد الله فلا مضل له ، ومن يضلل فلا هادي له ، وأشـهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، وأشهد أنَّ محمداً عبده ورسوله .

﴿ يَا أَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلا تَمُوتُنَّ إِلا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ (آل عمران : ١٠٢) .

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَــا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِــهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللَّــهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً ﴾ (النساء : ١) .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيداً . يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَــنْ يُــطِــعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَــازَ فَوْزاً عَظِيماً ﴾ (الأحـزاب : ٧٠-٧١) .

أما بعد : فإنَّ أصدق الحديث كتاب الله ، وأحسن الهدي هدي محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وشر الأمور محدثاتُها ، وكل محدثة بدعة ، وكــل بــدعــة ضلالة ، وكل ضلالة في النار .

خواندەڤانێن هێژا : بابەتێ ژنێ ودەورێ وێ د ئاڤاکرنا جڤاکێ ، وئەو مـافێن وێ هەین ، ژ وان بابەتانە یێن هەردەم بـەحس ژێ دئێتـەکرن ، ودەسنیشـانکرنا وی جهێ ئیسلامێ بۆ ژنـێ دانای ژی ژ وان بابـەتـانـە یێن گەلەك دان وستاندن ژ گەلەك لایان ڤە ل دۆر دئێنەکرن ، و ل دەمەکی ئەڤ سـوحبەتە د دەزگـەهێن مە یێن ڕاگەهاندنێ ژی دا هاتبوو ئـازراندن ، وداخـواز ژ مـە ژی هاتـەکرن وەك

پێشکێشکەرێ بـەرنـامـەیـێ دیـنـی کـو ئەم پەیڤا ئیسلامێ د ڤی بابەتی دا وەکی ژ کیتابا خودێ وسوننەتا پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دئێتـە وەرگرتـن ئاشـکەرا بکـەین ، وپێخەمـەت ڤـێ چـەندێ مـە چـەند بابەتـەك بەرهـــەڤکرن و د رادیـــۆ وتەلەفزیوونێ دا پیشکێش کرن .. پاشی ژ بەر گرنگی‌یا ڤان بابەتان ودا کو ئـەو ب ڕەنگەکێ نڤیسی ل بەر دەست بن مـە خواسـت وان بابـەتان ل سـەر ڕەنگـێ کتێبەك بەلاڤ بکەین .

و د ڤێ کتێبا ل بەر دەست دا شەش بابەت مە بەرهەڤکرینە ، ئەو ژی ئەڤەنە :

- بەرێخۆدانا نزم بۆ ژنێ بۆچی ؟
- ئیسلام ومافێن ژنێ .
- سەرەدەری‌یا ئیسلام د گەل خورستی‌یا ژنێ .
- حیجاب بۆچی وچاوا ؟
- ئەو ژنێن مرۆڤاینی‌یا خودێ هلبژارتی .
- ئەحکامێن پاقژی وبێ نڤێژی‌یێ .

هیڤی‌یا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە مفا د ڤان بابەتان دا هەبت .

تەحسین دۆسکی

دهۆك ١ / ٩ / ٢٠٠٤

بەرێخۆدانا نزم بۆ ژنێ
بۆچی ؟

گەلەك جاران و ژ گەلەك لایان ڤە پسیار دئێتەكرن : ئەرێ ئیسلام چاوا بەرێ خۆ ددەتە ژنێ ؟ وئیسلامێ چ جـه بۆ ژنێ د جڤاكێ دا دەسنیشانكرییە ؟

ئەرێ ڕاستە ئیسلامێ ـ وەكی هندەك دبێژن ـ نزم بەرێ خۆ دایە ژنێ ، وچـو بها نەداییێ ، ولـێ گەڕیایە كو بێنـێ لـێ چـك بكـەت ، وچـو دەور د ئاڤـاكرن وپێشڤەبرنا جڤاكێ دا نەداییێ ؟

ئـەڤ بابەتە دێ بـەرسـڤ بـت ل سـەر ڤان ڕەنگە پسیاران ، ودا كو بەسڤا مە ل سەر ڤان پسیاران یا (عاطفی) وسەرپێ نەبت مە ل بەرە سوحبەتا خـۆ ل دۆر ڤی بابەتی چەندەكێ بەرفرەه بكەین ، وئەڤ بابەتە ـ ئەگەر خودێ حـەز بكـەت ـ دێ بتە دەرگەهەك بۆ چەند بابەتەكێن دی ژی ل دۆر (ئیسلامێ ومافێن ژنێ) ، هیڤی‌یا مە ئەوە مفا ژ ڤان بابەتان بێتە وەرگرتن .

وحـەتـا ئـەم د ئاخفتنا خۆ دا پـتـر د (واقعی) و (مەوضووعی) بـین دڤێـت ل دەسپێكێ ئەم ل دیرۆكا مرۆڤینی‌یێ یا كـەڤن ونـوی بزڤڕیـن ؛ دا بـەرێ خـۆ بدەینێ كانێ بەرێخۆدانا دین وشارستانی‌یێن كەڤن ونوی بۆ ژنێ یا چاوا بوویە ؟ پاشی دا بەرێ خۆ بدەینـێ كـانێ دیتنـا ئیسـلامێ بـۆ ژنـێ یـا ب چ ڕەنگی‌یـە ، وهەڤبەركرنەكێ د ناڤبەرا ڤان هەردو دیتنان دا بكەین .

بەرێخۆدانا بۆ ژنێ د ناڤبەرا ئیسلامێ وخەلكێ دی دا :

ل دەسپێكێ دێ بێژین : بـێ گـومان بـەرێخۆدانا مرۆڤـی ـ هـەر مرۆڤـەكێ هەبت ـ بۆ تشتی دێ یا ئاڤاكری بت ل سەر بناخەیێ (تەقدیرا) بینەری بـۆ وی

تـشـتیٚ ، و (تـەحـدیـدا) وی بۆ طەبیعەتیٚ وی ودەوریٚ وی د ئاڤاکرنا جڤـاکیٚ دا ، یـەعنی : ئەگەر مە بڤێت بزانین کانیٚ بەرێخۆدانا موسلمانی وخەلکیٚ دی بـۆ ژنیٚ یا چاوایە ، دڤێت بەری هەر تشتەکی بزانـین کـانیٚ تـەقدیرا ڤـی مرۆڤـی بـۆ دەسنیشانکرنا دەوریٚ ژنیٚ د جڤاکیٚ دا یا چاوایە ؟ یان ژی بـلا بێژیـن : کـانیٚ بەرێخۆدانا ڤی مرۆڤی بۆ هەبوونا ژنیٚ د ڤیٚ دنیاییٚ دا یا ب چ ڕەنگە ؟ پشتی ئەم ڤیٚ بزانین دیٚ زانین کانیٚ بەرێخۆدانا وی بۆ ژنیٚ یا ب چ ڕەنگە ، یـا نزمـە یـان ژی یا بلندە ؟

ڤێجا حەتا بزانـین کـانیٚ ئیسـلامیٚ چـاوا بـەریٚ خـۆ دایـە ژنـیٚ ، دڤێـت ئـەم سەحکەینە (نصووصێن شەرعی) یێن ئیسـلامیٚ ؛ دا بزانـین کـانیٚ ئیسـلامیٚ چ دەور د ئاڤاکرنا جڤاکیٚ دا دایـە ژنـیٚ وهنگـی ژ نـوی ئـەم دیٚ شـێیـن ڕاستییا بەرێخۆدانا ئیسلامیٚ بۆ ژنیٚ دەسنیشان کەین .

وبۆ دیارکرنا ڤیٚ چەندیٚ دیٚ بێژین : ئارمانج ژ ئافراندنا مرۆڤی ، چ ژن بـت چ مێر ـ ب دیتنا ئیسلامیٚ ـ ئێکە ، ئەو ژی پەرستنا خودیٚیە ، وەکی د ئایەتەکا پیـرۆز دا هاتی : ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلا لِيَعْبُـدُونِ ـ مـن ئەجنـە ومـرۆڤ نەئافراندینە ئەگەر ژ بەر ئارمانجەکا مەزن نەبت ، کو ئەو پـەرستـنـا مـن ب تنـیٚ بکەن ﴾ [الذاريات : ٥٦] .

ئەڤە ئارمانجا گشتی ژ ئافراندنیٚ ب خۆ .. وئارمانـجـا تایبـەت ژ ئـافراندنیٚ ، ومەخسەدا مە پیٚ ئەو دەورەییٚ ئیسلامیٚ د ئاڤاکرنا جڤاکیٚ دا دایە مرۆڤی ، ئەڤە ژ ویٚ حەدیسـیٚ دئێتـە زانـین ئـەوا ژ پێغەمبـەری ـ سـلاڤ لـیٚ بـن ـ دئێتـە ڤـەگـوهـاسـتـن ، وتـێـدا هـاتـیـە : ﴿ إن النساء شقائق الرجال ـ هـنـدی ژنکن ژ زەلامانە [وەکی وانە] ﴾ . (١)

---

(١) ئەحمەد وترمذی وئەبوو داوود ڤیٚ حەدیسیٚ ڤەدگوهێزن .

یەعنی : تەقدیرا ئیسلامێ بۆ ژنێ ژ هندێ دئێت کو ئەو یا هاتی‌یە ئافراندن دا ئەو وەکی زەلامی پەستنا خودێ بکەت ، ودا د گەل وی مالێ ئاڤا کەت .

شارستانی‌یێن دی تەقدیرا وان بۆ ژنێ چی‌یە ؟

گەلەك شارستانی ـ یێن کەڤن ویێن نوی ژی ـ ل وێ باوەرێنە کو ژن ئەندامەکا سەرەکی‌یە د ئاڤاکرنا خۆشی‌یێ و (متعێ) دا بۆ زەلامی ، ودەمێ ئەم ل بیرا خۆ دئینین کو (خۆشی ـ متعە) ل نك وان ئارمانجا ژینێ یا سەرەکی‌یە ، دێ زانین کانێ تەقدیرا وان بۆ ژنێ چی‌یە !

ئێك ژ وان دبێژت : ((ژن مەخلووقەکا غەرامی‌یە ، دویر ژ حەژێکرن وعشقێ وجنسی ، چو مەعنا بۆ هەبوونا وێ نینە)) .

هندەك ژ دیرۆکەکا گەلەك :

پێغەمبەرێ ئیسلامێ ـ سلاڤ لێ بن ـ ل سەدسالا شەشێ وحەفتێ زایینی هاتبوو ، وبەرێخۆدانا ئیسلامێ بۆ ژنێ ئەوا ژ قورئانێ وحەدیسێ دئێتە زانین ل نیڤا ئێکێ ژ سەدسالا حەفتێ زایینی هاتبوو بنەجهکرن وبەلاڤکرن ل جیهانێ ، ئەڤێ دیرۆکێ دڤێت ژ بیر نەکەین ؛ چونکی دێ هەوجەبینێ !

نوکە دا ئاڤرەکێ بدەینە دیرۆکا دین وشارستانی‌یێن بەری ئیسلامێ ؛ دا بزانین کانێ بەرێخۆدانا وان بۆ ژنێ یا چاوا بوو ، وبهایێ ژنێ ل نك وان چەند بوو ؟

د شارستانی‌یا بابلی‌یان دا ، و ب دورستی ل سەر دەمێ مەلکێ بابلی‌یان یێ شەشێ (حەمۆرابی) ئەوێ چل ودو سالان حوکم کری (ژ سالا ۱۷۹۳ حەتا ۱۷۵۱ بەری زایینێ) ، ژن یا هاڤێتی بوو ووێ چو بهایێ خۆ نەبوو ، وباشترین نیشان ل سەر ڤێ گۆتنا مە بەندا (۱۱۷) یە ژ قانوونا حەمۆرابی ئەوا ل سالا ۱۷۷۰ بەری زایینێ هاتی‌یە دانان ، ئەڤ بەندە دبێژت : ((دورستە

بۆ زەلامی ئەگەر دەیندار بوو ژنا خۆ ، یان کورێ خۆ ، یان کچا خۆ بفرۆشت ، یان بکەت رەهینە ل نك خودانێ دەینی دا سێ سالان خدامینییێ بۆ وی بکەت ، و ل سالا چارێ خودانێ دەینی دڤێت رەهینێ ڤەگەرینت)) .

و د شارستانییا ئاشۆرییان دا ئەوا ل هزارا دووێ بەری زایینێ دەسهەلاتدارییا وێ خۆرت بووی ، عەینی عەدەتی مابوو ، یەعنی : زەلامی ماف هەبوو ژنا خۆ بفرۆشت دا دەینێ خۆ ب بهایێ وێ بدەت ، یان ژی بکەتە رەهینە ل نك خودانێ دەینی . [1]

د شارستانییا هندییان دا ئەگەر زەلامەك بەری ژنا خۆ مربا دەمێ کەلەخێ زەلامی دئینا دا بسۆژن ژنا وی ژی دئینا ب ساخی د گەل وی دسۆت ، وئەڤ شریعەتە حەتا ئەڤرۆ ژی ل نك هندەك هندییان یێ مای ، و ل ژێر سیبەرا ڤێ شارستانییێ ژنێ ماف نەبوو تشتەکێ تایبەت هەبت ، وهەچی مالێ وێ هەی یێ زەلامی بوو .

د شارستانییا چینییان دا چێ نەدبوو بۆ ژنێ بچتە د پەرستگەهێ ڤە ، یان قوربانەکی پێشکێشی خوداوەندان بکەت ؛ چونکی ژن ب دیتنا وان چێکریەکا پیس بوو ویا ژ هەژی هندێ نەبوو پەرستنا خوداوەندان بکەت ، وکۆنفۆشیووس ئەوێ چینییان وەکی پێغەمبەر بۆ خۆ حسێب دکر د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت : ((گەلەك ئەگەر بۆ بەختەوەشییا مرۆڤینییێ هەنە ، ژێدەرێ وان هەمییان ژنە)) ! ل سەر ڤی بناخەیی گاڤا خودێ کچەك ددا زەلامێ چینی ئەو زێدە دقەهری ، وپێچکا وێ دبر دهاڤێتە چۆلی حەتا ژ بێ

---

(١) یێ بڤێت حالێ ژنێ ب بەرفرەهی ل ژێر سیبەرا ڤان هەردو شارستانییان بزانت بلا ل کتێبا (قصة الحضارة) یا ول دیۆرانتی بزڤرت .

خودانی دمر ، و ل نك چینی‌یان ژی ـ وه‌كی بابلی وئاشۆری‌یان ـ زه‌لامی ماف هه‌بوو ل ده‌مێ ته‌نگاڤی‌یێ وده‌ینداری‌یێ ژنا خۆ بفرۆشت .

و ل نك یابانی‌یان ـ وه‌كی ول دیۆرانت دبێژت ـ بابێ حه‌ق هه‌بوو كچا خۆ ل بازارێ بفرۆشت چی گاڤا به‌ر ده‌ستێ وی ته‌نگ ببا ، وژنێ حه‌ق نه‌بوو چو مال هه‌بت ، ونه ژ میراتێ بابێ نه یێ مێری چو نه‌دگه‌هشتێ .

ل نك فارسی‌یان زه‌لامی حه‌ق هه‌بوو هندی بڤێت ژنان بینت ، نه ب تنێ هنده ، به‌لكی د شریعه‌تێ (مه‌زده‌كی) دا بۆ زه‌لامی دورست بوو ده‌یكا خۆ یان كچا خۆ یان خویشكا خۆ ماره بكه‌ت ، وهه‌ر چه‌نده ل سه‌ر ده‌مێ زه‌راده‌شتی ژنێ پیچه‌كێ مافێن خۆ وه‌رگرتن ژی به‌لێ پشتی مرنا وی جاره‌كا دی به‌رێخۆدانا خه‌لكی بۆ ژنێ هاته گوهارتن وگه‌له‌ك جاران وان د دوعایێن خۆ دا ژ خودێ دخواست چو كچان نه‌ده‌ته وان .

ل نك ئغریقی‌یان ، (گۆستاڤ لۆبۆن) دبێژت : وان حسێب دكر ژن چێكری‌یه‌كا بێ خێره ، به‌س بۆ هندێ یا هاتی‌یه ئافراندن دا دووندەھ پێ زێده ببت ، وگاڤا ژنا ئێك ژ وان عه‌یاله‌كێ كرێت ببا وی حه‌ق هه‌بوو وێ بكوژت !

و ژ (ئه‌رستۆ) یێ فه‌یله‌سۆف دئێته ڤه‌گوهاستن كو ژن ب دیتنا وی گه‌له‌ك یا بێ بهاتره ژ زه‌لامی ، وئه‌و ڕه‌نگه‌كه ژ ڕه‌نگێن كێماسی‌یا سورشتی ؛ چونكی طه‌بیعه‌تێ ژنێ قه‌ت ناگه‌هته یێ زه‌لامی .

و ژ لایێ ئه‌خلاقی ڤه ئغرقی گه‌هشتبوونه حه‌دده‌كی دبێژن : ل ئه‌ثینا هنده‌ك فێرگه‌ه هه‌بوون ژن فێری كرنا فاحیشێ ومۆسیقێ دكر !

د شارستانی‌یا رۆمانی‌یان دا بابێ حه‌ق هه‌بوو كچا خۆ بكوژت یان بفرۆشت هه‌ر گاڤه‌كا وی بڤێت ، وچونكی ب دیتنا وان (مێیاتی) ئه‌گه‌ره‌ك ژ ئه‌گه‌رێن نه‌بوونا (ئه‌هلییه‌تێ) بوو ژنێ حه‌ق نه‌بوو ماله‌ك هه‌بت یان میراته‌كی وه‌رگرت ،

یـان شـاهدەییـیێ د مەسـەلەكی دا بـدەت .. و د سەدسـالا حـەفتێ زایینـی دا تێگەهشتییێن رۆمانییان كۆنگرەیەكێ مـەزن گـرێـدا ؛ دا ئـەو دان وسـتاندنێ ل سەر هندێ بكەن كانێ ژنێ ژی ـ وەكی زەلامی ـ رح هەیە یان نە ؟!

د جاهلییەتا عـەرەبـان ژی دا ، ئەوا ئیسلام هاتی وئەو نەهێلای ، ژنـێ مـافێ خۆ نەبوو ، وڤەشـارتنا وان بـۆ كچكـان ب سـاخی ، ئـەوا قورئـانێ ل سـەر وان تـۆماركری ، باشـترین نیشانە ل سەر بێ بهاییـیا ژنێ .

د جڤاكا عەرەبان یا جاهلی دا میـراتێ بابێ نەدگەهشتە كچێ ، وئەگەر ئەو یا شویكری با وزەلامێ وێ مربا ئەو دا بتە ملكێ كورێ وی یێ مەزن ، ئەگەر وی ڤیابا ئەو دا ژنبابا خۆ مارەكەت ، وئەگەر ڤیابا دا فرۆشت ، وكرین وفرۆتنا ژنـێ ژی د ڤێ جڤاكێ دا تشتەكێ عەدەتی بوو ، وئەڤ نزم بەرێخۆدانا عەرەبان بۆ ژنێ ژ هندێ داهات وان هزر دكـر ژن ژ زەلامـی كێمـتـرە ؛ چونكـی ئـەو نەشـێت وەكی زەلامی تالان وجەردان بۆ مالا خـۆ بینت ، و ژ لایـەكێ دی ڤـە وان هـزر دكر ژن ئەگەرا سەرشۆرییا خودانییە ، دگـۆتن : چـاوا ئـەم ژنـێ ب خـودان بكەین حەتا مەزن دبت ، وپشتی هنگی ئەم وێ بدەینە هندەكێن دی !

هەردو دینێن عەسمانی .. وژن :

دەمێ ئیسلام هـاتی دو دینێـن (عـەسمانی) یێـن مـەزن هـەبوون : جوهیـاتی وفەلاتی ، هەر ئێـك ژ وان كیتابـەكا پیـرۆز هـەبوو پێگیـری پـێ دكـر ، ودا بەرێخۆدانا ئیسلامێ بۆ ژنێ پـتـر بۆ مە ئاشكەرا ببت یـا د جـهێ خـۆ دایـە ئـەم بەرێخۆدانا ڤان هەردو دینان ژی بۆ ژنێ دەسنیشان بكەین .

جـوهـی ـ وەكی ئەم هەمی دزانین ـ هـزر دكـەن ئـەون (شعب الله المختار) وهەر مللەتەكێ دی یێ هـەبت ژبلـی وان خـودێ بـۆ هنـدێ یێـن دایـن دا ئـەو خولامینییا وان بكەن ، بەلـێ ب نیشانان ڤە مەخسەدا وان ب (مللـەتێ خـودێ

يێ هلبژارتی) زەلامێن ئسرائیلیيان ب تنێ بوو نەكو ژنكێن وان .. ودەليل ل سەر ڤێ چەندێ ئەڤەيە : وان قەت خۆ ژ كێمكرنا بهايێ ژنێ وخوارنا مافێن وێ نەددا پاش ، (سفر الخروج) ژ تەوراتا وان دبێژت : ((ئەگەر تە عەبدەكێ عبرانی بۆ خۆ كڕی بلا شەش سالان ئەو خزمەتا تە بكەت ، و ل سالا حەفتێ دڤێت تو بێ بەرانبەر وی ئازاكەی .. بەلێ ئەگەر زەلامەكی كچا خۆ فرۆت وكرە جاریيە ، ئەو وەكی عەبدی نا ئێتە ئازاكرن)) . [1]

يەعنی (عبرانييەت) چو مفای ناگەهینتە ژنا جاریيە ، وپشتی شەش سالان ژی ئەو بێ بەرانبەر نائێتە ، و ژ لایەكێ دی ڤە ژ ڤێ گۆتنا تەوراتێ یا بۆری ئاشكەرا دبت كو چو مانعی نینە زەلام كچا خۆ بفرۆشت دا ببتە جاریيە ، ئەگەر ئەو يێ پێتڤی بوو !

و (ول دیۆرانت) گۆتنەكێ ژ زانایەكێ جوهی ڤەدگوهێزت ، دبێژت : ((شاهدیيا سەد ژنكان بەرانبەر شاهدیيا زەلامەكیيە)) .

و ژ بەر وێ خرابیيا ل جهێن عیبادەتی دهاتە كرن ، ئەوا ب ناڤێ (الدعارة المقدسة) دهاتە نیاسین زەلامێن دینێ جوهیيان ژن مەنعە دكر كو بچتە د (كەهنووتی) ڤە .

وحەتا ئەڤرۆ ژی ئسرائیلی ل وێ باوەرێنە كو بهايێ ژنێ گەلەك يێ كێمترە ژ بهايێ زەلامی ، وڤێ بەرێخۆدانێ كارێ د دانانا دستوورێ دەولەتا ئسرائیلیيا یا نوكە ژی دا كری ، وبۆ دەلیل : ل سالا ١٩٩٤ من ب خۆ گوهـ ل (ئێزگێ دەنگێ ئسرائیلی) بوو گازندا كۆمەلا ژنێن ئسرائیلی ئەوا بۆ كنێستێ هنارتی دخواند ، وان تێدا داخواز دكر كو كنێست بڕیارێ بدەت راتبێ ژنكان هندی يێ زەلامان لێ بێت ل دەولەتا ئسرائیلی ؛ چونكی نە ژ عەدالەتێيە ئەو هندی

---

(١) سفر الخروج : ٢١ / ٢ و ٧ .

ئـێـك كـارى بـكـەن ، وهـنـدى ئـێـك راتـبـى وەرنەگرن .. ئەڤ قانوونە ئەگەر ل وەلاتێن موسلمانان بێتە ب كارئينان دنيا دێ ب سەرێ مە دا ئێتـە خـوارێ ، بەلـێ چونكى ل ئسرائيلى دئێتە ب كارئينان خۆ ل بەر كوچكێن بالاڤيـان ژى كەس بەحس ژێ ناكەت !

ئەڤە ديتنا تەوراتێ بوو ، و ب ديتنـا ئنجيلـێ ژن چێكرىيـەكا گونـەهكارە ؛ چـونـكـى ئـەو بوو بوويە ئەگەرا د سەردا برنا مرۆڤى ، دەمێ (حەووايێ) بەرێ (ئادەمى) دايە خوارنا وێ دارا قەدەغەكرى ، تشتێ بوويە ئەگەرا هندێ نفشـێ مـرۆڤـى گـونـەهـكـار بـبـت ، وحـەتـا ئەڤ گونەهە ژ سەر مرۆڤان ڕابىت دڤيـا (يەسووع) د ڕەنگێ مرۆڤى دا بێتە خوارێ وخۆ بـدەتـە كـوشـتـن .. يـەعنى : ژن ئەگەرا سەرەكى بوو د پشت گونەها مەزن ڕا ، وئەگەر (تەقديرا) مرۆڤى بۆ ژنێ ئەڤە بت تو بێژى بەرێخۆدانا مرۆڤى بۆ وێ دێ يا چاوا بت ؟

زانايێ ئـۆروپـى (مـۆنـيـك پـيـتـەر) د كتێبا خۆ دا (المـرأة عـبر التـاريـخ) گـۆتـنـەكێ ژ زانايەكێ فـەلان ڤـەدگوهێزت ، دبـێـژت : ((ئەگـەر عـەرد هـەمى كـاغـەز با ، وداروبار هەمى قەلەم بان ، وهەر كەسەكێ بزانت بنڤيســت دەست ب نڤيسينێ كربا ، نەدشيان خرابى وشەرمزاريا ژنێ ب دورستى ديار بكەن)) .

ژ بـەر ڤـێ ئـەگـەرێ زانايێن وان يێن دينى هزر دكـر مـرۆڤ ب دورستى ب تەقوا ناكەڤت حەتا خۆ ژ ژنێ وژنئينانێ نەدەتـە پـاش ، و د مـاددێ (**١٣٣**) يێدا ژ قانوونا كەنەسى گـۆتنەكێ ژ (پۆلسى) ڤەدگوهێزن دبێژت : ((ژن ئەگەرا گونەهێيە ، ژ بەر ڤێ چەندێ ژن ئەندامەكا خودان كێماسىيە ، ئەندامەكا نە يـا پێكهاتى وكاملە ، ئەو ل سەر ڕەنگێ مەزنىيا خودێ نەهاتىيە ..)) .

ئەڤە ئەو ديتـن وبۆچوون بوون يێن بەرى ئيسلامێ هەين ، وپشـتـى ئيسـلامێ ب تـنـێ ئــەم دێ ئـيـشـارەتـێ دەينە بەرێخۆدانا شارستانىيا ڕۆژئاڤايێ بۆ ژنـێ

و ب تایبەتی د ڤان سێ سـەد سالێـن دویماهـییێ ، دەمێ ڕابوون وپێشکەفتنێ ـ وەکی ئەم دبێژنێ ـ .

گەلەك كەس د ناڤ مە دا هەنە هزر دکەن ل ژێر سیبەرا شارسـتانییا غـەربی یا هەڤچاخ ب تنێ ژن یا شیای مافێن خـۆ ب دورسـتی وەرگـرت ، لـەو هـەمی هیڤییا وان ئەوە ڕۆژەك بێت ژن ل نك مە ژی بشێت بگەهتە وێ پێکـێ یـا ژن ل غـەربی گەهشـتییێ ، بەلـێ بەرێخۆدانـەکا (مـەوضووعی) بـۆ ژنـێ ل ژێـر سیبەرا ڤێ شارستانییێ باش بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو ژن هێشتا ئێخسیــرا وێ بەرێخۆدانا نزمە یا ئەڤە هندە سالە د سەرێ زەلامـێ غـەربی دا هاتییـە چـاندن ، ومە دەلیلێن خۆ ل سەر ڤێ گـۆتنێ هەنە :

ل فرەنسا ، ل وی وەلاتێ شۆرەشا ئـازادییێ ـ وەکـی هنـدەك دبێـژن ـ لـێ دەست پێ کـری ، حـەتا سـالا (١٩٣٨) زاییـنی ژی ب ڕەنگـەکێ رەسـمـی مێیاتی ئێك ژ ئەگەرێن (قاصری) یا خودانا خۆ بوو ، یەعنی : حـەتا ڤێ سـالا ژێـگـۆتـی ژی ب نەصصا قانوونـا مـەدەنی یـا فرەنسـی ژنـێ حـەق نـەبوو بچتـە بازارێ بـلـۆزەکـی بۆ خۆ بکڕت ئەگەر خودانێ وێ ڕازی نەبا ؛ چونکی ئەو یـا (قاصرە) ونــە خـودان (ئەهلییەتـە) .. و ل سـالا (١٩٦٦) زاییـنی ژ نـوی قانوونا فرەنسی مافێ (سەربـخـۆییـیا ئابۆری) دا ژنێ .

و د قانوونا ئنگلیزی دا حەتا سالا (١٨٠٥) زایینی زەلامی حەق هەبوو ژنا خـۆ ببەتـە مـەیدانکێ وبفرۆشـت ، بەلـێ ب وی شـەرتی ئـەو وێ ب بهایـەکێ کێمتـر ژ شەش بنسان نەفرۆشت ! وحـەتا دەسـپێکا سەدسـالا بیسـتێ ژی ئـەڤ قانوونە ب ڕەنگەکێ رەسـمـی نەهاتبوو ڕاکرن .

وحەتا ئەڤرۆ ل گەلەك وەلاتێن ڕۆژئاڤا (يێن ئۆرووپی وئەمريكی) راتبێ ژنێ وییێ زەلامی هندی ئێك نينە ، وژنێ هەر حەق نينە داخواز بكەت راتبێ وێ هندی يێ زەلامی لێ بێت .

نڤيسەرا ئەمريكی (لين فارليی) ئەوا ل سالا (١٩٧٨ ز) كتێبا خۆ (الابتزاز الجنسي) ل ويلايەتا نيۆيۆركێ بلاڤكری ، وسەرا وێ كتێبێ هۆسەيەكا مەزن چێبوو ، ئەڤ نڤيسەرە د ڤێ كتێبا خۆ دا دبێژت :

((چێ نابت فەرق وجودايی د ناڤبەرا كرێيا پالان دا هەبت ل سەر بناخەيێ دينی يان ڕەنگی يان نفشی ، بەلێ ڤەكۆلين هندێ دگەهينن كو (توخم پەرێسی) ئەوا ئاڤاكری ل سەر بناخەيێ ڕەنگی ونفشی ل ويلايەتێن ئەمريكی يا بەربەلاڤە ، مرۆڤێ سپی كرێيەكا پتر ژ مرۆڤێ ڕەش وەردگرت وكرێيا زەلامی ژی ژ يا ژنێ پترە ، د گەل هندێ ژی قانوون بەرەڤانیيێ ژ مرۆڤێ ڕەش وژنێ ناكەت ..)) .

ئازادیيەك ـ أشهد بالله ـ شارستانیيا غەربی يا دايە ژنێ ، ئەو ژی ئەگەر مرۆڤ باش ل دويڤ بچت دێ زانت بۆ (خۆشی) و (بەرژەوەندی) يا زەلامی وچو ددی نە بۆ ژنێ يا هاتیيە دان ، ومەخسەدا مە پێ ئازادیيا (سەربەردانێ) يە ، كو پسيار ژ ژنێ نەئێتە كرن تو ژ كيڤە دئێی ، وتو كيڤە چی ؟

ژن وژين وڕەنگەكێ بەرپسيارییێ :

گومان تێدا نينە كو پترينا وان تشتێن ژينا مە ژێ پێك دئێت بۆ (ڤيان وشيان) يێن مە د (تەسخير) كرينە ، وكانێ چاوا ژينا مە يا تژیيە ژ خۆشیيان وئەگەرێن وان وەسا يا بێ بار نينە ژ نەخۆشیيان وئەگەرێن وان ژی ، وحەتا تێكەلیيا مە د گەل ڤێ ژينێ يا دورست وساخلەم بت دڤێت يا ئاڤاكری بت ل سەر ڤەكۆلينەكا هوير بۆ طەبيعەتێ ژينێ ب خۆ ، ئەو ڤەكۆلينا مە دگەهينتە

وێ ڕاستی‌یا دبێژت : سەرەدەری‌یا مە د گەل ژینێ یا دورست نابت حەتا یا ئاڤاکری نەبت ل سەر بناخەیێ هلگرتنا (مەسئوولییەتێ) وگەهاندنا (ئەمانەتی) وئەگەر مرۆڤ باش شریعەتێ ئیسلامێ بخوینت دێ زانت کو هەما ئیسلام بۆ ڤێ چەندێ یا هاتی .

وئەو (مەسئوولییەت) وگەهاندنا (ئەمانەتی) یا ئەم ژێ دبێژین : ئاڤاکرنا مالێیە ، ئەوا دبتە لبنەیا سەرەکی د ئاڤاکرنا جڤاکێ دا ، وبەرێخۆدانا مە بۆ مەسەلێ هنگی دێ یا ساخلەم بت ئەگەر مە باوەری هەبت کو خۆشکاندنا مە بۆ هەر تشتەکێ مالێ ژ مە دخوازت کارەکێ هێژایە دڤێت ڕێز لێ بێتە گرتن .

وبەرێخۆدانا غەربی‌یان بۆ مەسەلێ :

و ل ڤێرێ حەقێ مە هەیە ئەم پسیار بکەین : ئەرێ شارستانی‌یا ڕۆژئاڤایی بۆ ڤێ مەسەلێ چ دبێژت ووێ چ هەلویست بەرانبەر ڤێ (مەسئوولییەتێ) هەیە ؟

گومان تێدا نینە کو شارستانی‌یا ڕۆژئاڤایی یا هەڤچاخ ژ لایێ پێشکەفتنا علمی ڤە یا گەهشتی‌یە دەرەجەیەکا زێدە بلند ، بەلێ گرفتاری‌یا مەزن ـ وەکی زانایێن غەربی ب خۆ ژی دبێژن ـ ئەڤەیە : وان دڤێت ڤی علمێ پێشکەفتی بۆ خۆ بکەنە ئامویرەت بۆ هەڕفاندنا ڤێ (مەسئوولییەتا مەزن) ئەوا مە بەحس ژێ کری ، ئەو یێن گەهشتینە وێ باوەرێ کو پێشکەفتنا علمی شوینا هلگرتنا بەرپرسی‌یا ئاڤاکرنا خێزانێ دگرت ؛ چونکی پێشکەفتنا علمی‌یە ـ ب هزرا وان ـ یا کو مرۆڤی دگەهینتە سەرەکانی‌یا هەمی خۆشی‌یێن ژینێ ، وقانوونا ژینێ ئەوا چو جاران خۆ بۆ خەونێن مرۆڤی نەچەماندی هندێ ژ مرۆڤی دخوازت کو ئەو بەرپرسی‌یا دانان وپاراستنا شانەیەکا نوی (کو خێزانەکا نوی‌یە) ب ستویێ خۆ ڤە بگرت ، ژ ویرێ ویڤە ئەو ل هەیڤێن (صناعی) سویار ببت یان نە ، ئەو نەگرفتاری‌یە !

وەزیرێ دەرڤە یێ ئەمریکی یێ وەختەکی (جۆن فۆستەر دالاس) د کتێبا خۆ دا (حرب أم سلام) دبێژت : « تشتەکێ هەی ڤێ گاڤێ ب ڕەنگەکێ خەلەت د ناڤ مللەتێ مە دا دگەڕیێت ، وئەگەر ئەڤ خەلەتییە نەبا ئەم نەدکەفتینە د ڤی دەراڤێ تەنگ وحالەتێ نەفسی یێ خراب دا یێ ئەم نوکە تێدا دژین .. مەسەلێ پەیوەندی ب تشتێن ماددی ڤە نینە ؛ چونکی بەرهەمێ مە یێ ماددی مەزنترین بەرهەمە ل جیهانێ ، تشتێ ژ مە کێم باوەرییەکا دورست وموکمە ، وبێی ڤی ڕەنگێ باوەرییێ هندی مە هەبت هەر وەکی مە چو تشت نەهەی . ئەڤێ کێماسییێ سیاسییێن مە نەشێن بەدەل ڤەکەن ، وزانایێن مە ژی ب هەمی (ئختراعات) ێن خۆ ڤە و (قونبەلە) ب هەمی هێزا خۆ ڤە نەشێن وێ بەدەل ڤەکەن ، وهەر جارەکا مرۆڤی خۆ هێلا ب هیڤییا تشتێن ماددی ب تنێ ڤە هنگی ئەنجامێن خراب دێ بنە تشتەکێ فەر » .

شارستانییا غەربی ئەڤرۆ یا مایە ب هیڤییا هێزێ وپێشکەفتنێن ماددی ب تنێ ڤە لەو شارەزایێن وان چاڤەرێیی خرابونا وێنە .

زانایێ غەربی یێ ناڤدار (ئەلکسیس کاریل) د کتێبا خۆ دا (الإنسان ذلك المجهول) دبێژت : « شارستانییا ڕۆژئاڤایی یا کو مە ب دەستێن خۆ دورستکری ئەڤرۆ ب کێر مە نائێت ؛ چونکی ئەو طەبیعەتێ مە ب دورستی نزانت ، وئەو شارستانییەکە یا ژ خیالا ئکتشافاتێن علمی ودلچوونێن خەلکی زای .. وچونکی علمێ مە دین د گەل نەمایە ، وصنعەتێ مە ئەدەب وئەخلاق د گەل نەمایە شارستانییا مە نوکە یا بەر ب هلوەشیانێ ڤە دچت » .

(تەقدیرا) ڤێ شارستانییا هە بۆ ژینا مرۆڤی ئەڤەیە ئەو هزر دکەت ئارمانجا ژینێ یا بەراهییێ ودویماهییێ پەیداکرنا پتر خۆشییێیە ، وچونکی ئەو بناخەیێ هزرا وان ل سەر هاتییە ئاڤاکرن بناخەیەکێ بێ دینە ل نک وان ڤێ

خۆشی‌یێ چو توخویب بۆ نینن ، ومادەم هۆیە ئەخلاق ژ (کەمالییاتانە) ئەگەر نەبت ژی تشتەکێ عادی‌یە ! ژ بەر ئەڤا بۆری مرۆڤ دشێت بێ موبالەغە بێژت : ڕەنگە ئەو ڕەزیلی‌یا ژنێ ل بن سیبەرا ڤێ شارستانی‌یێ خواری خۆ د ناڤ جڤاکێن (بیدائی) ژی دا نەبت ، ودا کەس نەبێژت : ئەڤە بێ بەختی‌یە ، گوهداری‌یا ڤان ڕاستی‌یان بکەن :

ئنگلیز د گۆتنێن خۆ دا (یێن مەزنان) دبێژن : هەمی گاڤان بلا باوەری‌یا تە ب صەی بێت ، بەلێ ژنکێ جارا ئێکێ ب تنێ باوەری‌یا خۆ پێ بینە .

ودبێژن : هەچی‌یێ ژنەك هەبت ئەوی کۆرەمارەکێ هەی .

وئیطالی دبێژن : داری بۆ ژنا باش وخراب هلگرە .

وئسپانی دبێژن : هشیاری ژنکا خراب بە ، وباوەری‌یا خۆ ب ژنکا باش نەئینە .

ودبێژن : گاڤا ژنکێ عەقلێ خۆ دا شۆلی ئەو دێ کارەکێ خراب کەت .

ئەڤ هندەك گۆتنێن وان یێن (نەظەری) بوون ، ونوکە دا بەرێ خۆ بدەینە واقعێ وان یێ عەمەلی کانێ یێ ب چ ڕەنگە ..

دکتۆر جۆن پییێر مامۆستایێ سایکۆلۆژیایێ ل زانکۆیا (کارۆلینا) ل سالا ١٩٨٧ ب ڤەکۆلینەکێ ڕابوو ل دۆر وان زەلامێن ئەمریکی (بەلێ یێن ئەمریکی !) ئەوێن ژنێن خۆ دقوتن ، ئەنجامێ ئەو گەهشتی‌یێ - وەکی ڕۆژناما (ئەلقەبەس) یا کوێتی ژێ ڤەدگوهێزت - ئەڤە بوو (٧٩ ٪) ئەمریکی ژنێن خۆ دقوتن !

و ل ئەلمانیا ڤەکۆلینەکا ل سالێن حەشتێیان ژ سەدسالا بیستێ هاتی‌یە کرن دبێژت : ل سالێ پتر ژ سەد هزار ژنکان دئێنە قوتان ، قوتانەکا وەسا کو خودانا خۆ هەوجەیی نەخۆشخانەیان بکەت .

و ل فرەنسا (میشال ئەندریێه) بەرپرسا حکوومی یا مافێن ژنــێ د گــۆتنەکا خۆ بەحسێ ژنکا فرەسی دکەت ودبێژت : گەلەك جاران صەی ژ مە پتــر مـافێن خۆ هەنە !

ونـمـوونە ژ هندێ دپتـر ئەم بهژمێرین .. وئەز باوەر دکەم هندەك کەس نوکە دبـێـژن : چاوا ؟ پانێ یا ئەم دزانین ژنکا غەربی ئەڤرۆ یا گەهشتییە پێکەکا بلند ژ ئازادییێ وپێشکەفتنێ ، وهەر تشتەکێ وێ دڤێت ئەو یا دکەت ، وئەگەر تـو باوەر نەکەی بەرێ خۆ بدە فلمێن وان ، یـان گوهێ خـۆ بـدە وان یێـن ژ ویێـرێ دئێن .. ڤێجا ئەڤە چ گـۆتنە تو دبێژی ؟

بەری ئەم بەرسڤا ڤێ پسیارێ بدەین مــە دڤێـت چـەندەکێ ل رەهـ وریشـالێن مەسەلێ بچین ؛ دا بزانین کانێ ئەو چ ڕەنگێ سەرکەفتنێیە ژنـێ ل بـەر سـیبەرا شارستانییا غەربی یا ماددی ب دەست خۆ ڤە ئینای ..

یا زانایە کو (مونطەلەقێ) ئێکانە یێ شارستانییا ڕۆژئاڤایی ژێ دەسـت پـێ دکەت ولـێ ڕادوەستت ژی ، پەیداکرنا مەزنتـرین (کەمی) یا خۆشـییێ یـە ، ب چ ڕێکا هەبت ، ل سەر ڤـی بناخـەیی وان ژن (سـەربەردای) کـر ـ نـە کـو ئازادکر ! ـ نە ژ بەر هندێ دا ژن مافێن خۆ ب دورستی وەربگرت ، بەلکی ژ بەر هندێ دا ئەو پتـر کەیفێ پێ بکەن ، مانێ ئـەو بـۆ هنـدێ یـا هاتییـە ئـافراندن ! ودەلیل ل سەر ڤێ چەندێ ئەوە گاڤا ژن پیـر بوو ونەشـیا ب ڤـی دەوری ڕابـت وێ چو بهایێ خۆ نابت ، وەکی پشتی دەمـەکی دێ گـۆتنا ئێـك ژ وان ب خـۆ ڤەگێڕیـن .

ژ لایــەکـێ دی ڤـە : سـەرمالـییا غـەربـی یا چـڕیك کانێ چاوا بازرگانییێ بۆ خۆ ب چەکی وجگارە و (موخەددراتان) دکەت ، وەسا یـا بازرگـانییێ بـۆ خۆ ب نامویسا ژنێ ژی دکەت .. وئەگەر ژ بەر هندێ نەبا کو یا ژ هـەژی نینـە

ئەم د ڤێ گـۆتنا خۆ دا دەنگ وباسێن بێ هــەتكی وفەحشـاتیيا وان ڤـەگێڕين دا گەلەك نـمـوونەيان ژ ئـعـتـرافاتێن وان ب خـۆ ڤـەگـوهـێـزيـن ، وهـەر بـۆ نـمـوونە سەرهاتیيا هۆنەرمەندا غەربی يا ناڤدار (بريجيت باردۆ) يێ بخوينين دا ڤێ چەندێ بزانن .

(باردۆ) ئێك ژ وان هۆنەرمەندانە يێـن جحێلینیيـا خـۆ هـەمی ب چێكرنـا فلمێن خراب ڤە بۆراندی ، پشتی ئەو ب عەمر كـەفتی وجوانیيـا خـۆ ژ دەست دای وێ ئەڤ مەيدانە هێلا ، رۆژەكێ رۆژنامەڤانەكی چاڤپێكەفتنەك د گەل كر ، ژ گـۆتنێن وێ بۆ ڤی رۆژنامەڤانی گـۆتين ئەڤە بوو ، وێ گـۆت :

((تشتێ غەريب ئەوە ئەوی خەلكێ حەز ژ من دكر دەمێ ئـەزا رويـس نوكـە پشتی من ئەڤ كارە هێلای بەران د من وەردكەن ! دەمێ ئەز ئەڤرۆ فلمەكێ خـۆ يێ بەرێ دبينم ئەز تف دكەمە خۆ وئەز جيهازی دگرم ، چەند ئەز ژنەكا بێ بـها بووم !)) .

ل ژێر سيبەرا شارستانیيا رۆئاڤايی ژن يا سەربەستە كەيفێ بـۆ زەلامـی چـێ بكەت ، بەلـێ (ئنهيارا عەصەبی) و (تەوەتترا نەفسی) و (إحباط) ئەڤ ژ وان ئێشانە يێن شارستانی خۆ لـێ ناكەتە خودان ، لەو دێ بينـی ژنـا غـەربی پتـرين جاران دەرمانێ خۆكوشتنێ بۆ دەردێن خۆ ب كاردئينت .

بەری پازدە بيست سالان خۆنيشادانەك ل ئەلمانيا هاتە كرن ب هـزاران ژنـان پشكداری تێدا كر ئارمانـجـا وان ئەو بوو بازرگانی بەس ب لەشێ ژنێ بێتـەكرن نەخاسم د مەجالـێ پرۆپاكندە وريكلامان دا .. لەو ژنا غەربی يا تێ دئينتە دەرێ كو مەسەلە يا بوويە بازرگانی نەكو دانا مافان .

ومخابن ئەڤ ئێشە یا وەلاتێن موسلمانان ژی ڤەدگرت ، ل دەولەتەکا نە دویر ژ مە و د نامەیەکا ماجستێرێ دا سەرژمێرییەك ل سەر (٣٥٦) ریکلامێن تەلەفزیوونی هاتە کرن ، ئەنجام ب ڤی ڕەنگی بوو :

د (٣٠٠) ریکلامان دا ژ کۆما (٣٥٦) دا ژن یا هاتییە ب کارئینان .

(٤٢ ٪) ژ وان ریکلامێن ژن تێدا هاتییە ب کارئینان نە ژ دویر نە ژ نێزیك پەیوەندی ب ژنێ ڤە نینە .

د (٧٢ ٪) دا ژ وان ریکلامان (تەرکیز) ل سەر جوانییا ژنێ پتر ژ وی تشتێ دیعایەت بۆ دئێتەکرن هاتبووکرن .

د (٥١ ٪) دا ژ ڤان ریکلامان (تەئکید) ل سەر حەرەکا لەشێ ژنێ هاتبووکرن .

د (١٢ ٪) دا ژ ڤان ریکلامان پەیڤێن جنسی هاتبوونە ب کارئینان .

پسیار ل ڤێرێ ئەڤەیە : ئەگەر سوباهی ئەڤ ژنە نەشیا ب ڤی دەوری ڕابت مەصیرێ وێ دێ چ بت ؟

نوکە دا دەستان ژ ڤان هەمی شارستانییێن جاهلی بشووین وپسیارەکێ بهلێخین :

- ئەرێ تەقدیرا ئیسلامێ بۆ دەورێ ژنێ د جڤاکێ دا چیە ؟
- وئیسلامێ چ ماف داینە ژنێ ؟

ئیسلام .. ومافێن ژنێ

تەقدیرا ئیسلامێ بۆ دەورێ ژنێ :

وئەڤ تەقدیرە ژ ڤان خالێن ژێری بۆ مە ئاشكەرا دبت :

١- قورئان د گەلەك جهان دا ئافراندنا ژنێ - د گەل زەلامی - دهژمێرت ئێك ژ مەزنە نیشانێن شیانا خودێ یا بێ توخویب ، وەكی د ئایەتەكا پیرۆز دا هاتی :

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ - و ژ نیشانێن مەزنی وشیانا وییە كو وی هەر ژ نفشێ هەوە ب خۆ - گەلی زەلامان - ژن بۆ هەوە ئافراندن ؛ دا دلێن هەوە ل نك وان رحەت وئاكنجی ببن ، ووی ڤیان ودلۆڤانی كرە د ناڤبەرا ژنێ وزەلامێ وێ دا ، هندی د ئافراندنا وێ چەندێ دایە نیشان ل سەر شیان وتەوحیدا خودێ بۆ وی مللەتی هەنە یێ هزرا خۆ بكەت ، و د تشی بگەهت ﴾ [الروم : ٢١] .

مەعنا : ب دیتنا ئیسلامێ ئافراندنا ژنێ ژی - وەكی یا مێری - نیشانەكە ژ نیشانێن مەزنییا خودێ ، نە وەكی هندەك دین ومەزهەبێن كەڤن ونوی یێن كو هزر دكەن ئافراندنا ژنێ نیشانەكە ل سەر (قوصوورییا طەبیعەتی !) .

٢- ودیسا د گەلەك جهان دا قورئان ئاشكەرا دكەت كو ئەو هێڤێنێ ژن ژێ هاتییە ئافراندن هەر ئەو هێڤێنە یێ زەلام ژێ هاتییە ئافراندن ، وەكی د ئایەتەكێ دا هاتی :

﴿ يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ـ گەلی مرۆڤان ژ خودێ بترسن وپێگیریێ ب فەرمانێن وی بکەن ؛ چونکی ئەوە یێ هوین ژ نەفسەکا ب تنێ کو ئادەمە سلاڤ لێ بن ئافراندین ، وکتا وێ کو حەووایە ژێ ئافراندی ، ووی ژ وان هەر دووان گەلەك زەلام و گەلەك ژن ل عەردی بەلاڤ کرن ﴾ [النساء : ١] .

مەعنا : ئعجاز د چێکرنا زەلامی وژنکێ دا ئێکە ، هەردو ژ نەفسەکێ یێن هاتینە دورستکرن ، وهەردو ژی وەکی ئێك دخودان رحن ، دیسا دێ بێژین : نە وەکی هندەك دیـن ومەهزەبان ئەوێن گومان هەی کانێ ژنێ ژی وەکی زەلامی رح هەیە یان نە !

٣- و د ئایەتەکێ دا قورئان ئارمانجا ئافراندنا نفشێ مرۆڤی بەرچاڤ دکەت دەمێ دبێژت : ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلا لِيَعْبُدُونِ ـ ومن ئەجنە ومرۆڤ نەئافراندینە وپێغەمبەر بۆ وان نەهنارتینە ئەگەر ژ بەر ئارمانجەکا مەزن نەبت ، کو ئەو پەرستنا من ب تنێ بکەن ﴾ [الذاريات : ٥٦] .

مەعنا : ئارمانج ژ ئافراندنا مرۆڤی ـ زەلام بت ژن بت ـ پەرستنا خودێیە ، وکانێ چاوا یا فەرە ل سەر زەلامی کو خودایێ خۆ بپەرێست وەسا یا فەرە ل سەر ژنێ ژی ب ڤێ چەندێ ڕابت ، نە وەکی هندەك دینان یێن کو بۆ ژنێ حەرامکری بچتە د مەلەکووتا خودێ دا ، ب وێ هێجەتێ کو ئەو چێکرییەکا خودان کێماسییە .

ئەڤە ئەو یەکسانییە یا ئیسلامێ د ناڤبەرا ژنێ ومێری دا پەیدا کری د مەجالێ ئەگەرا ژ هەبوونێ دا ، و د مەجالێ ئارمانجا ژ هەبوونێ ژی دا ئیسلامێ چو جوداهی نەئێخستییە ناڤبەرا ژن ومێران دا .. ئیسلامێ دەمێ پەرستنا خودێ کرییە ئەگەرا سەرەکی یا ئافراندنا ژن ومێران ، سەروبەرەك بۆ

کرنا ڤیێ پەرستنێ دانا ، ئەو سەروبەرێ ب ناڤێ (نظام العبادة) دئێتە ناسین ، ومرۆڤ ئەگەر ل ڤێ (نیظامێ) بزڤڕت وەکی د کتێبێن فقها ئیسلامی دا هاتی ، دێ زانت ئیسلامێ چو جوداهی نەئێخستیيە ناڤبەرا ژنێ وزەلامی دا ، نڤێژ .. ڕۆژی .. زەکات .. حەج .. معاملە کانێ بۆ زەلامی چاوایە بۆ ژنکێ ژی وەسایە ، ژبلی هندەك (جوزئیاتێن هویر) یێن کو پەیوەندی ب هەبوونا (خەلقی) یا ژنێ ڤە هەی .

و د مەجالێ ئەنجامێ ب جهئینانا ڤێ ئارمانجێ دا ژی ئیسلامێ چو جوداهی نەئێخستیيە ناڤبەرا ژنێ ومێری دا ، قورئان دبێژت : ﴿ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ـ ئینا خودێ دوعا وان قەبویل کر کو هندی ئەوە ئەو کارێ چو کارکەرەکی ژ وان بەرزە ناکەت چ یێ نێر بت چ یێ مێ ، وئەو د براینیيا دینی دا و د قەبویلکرنا کریاران وجزادانێ دا وەکی یەکن ﴾ [آل عمران : ١٩٥] .

و ل جهەکێ دی دبێژت : ﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ـ وهەچییێ تشتەکی ژ کارێن چاك بکەت، نێر بت یان مێ بت، وئەو ب خودێ و ب وێ حەقییا وی ئینایە خوارێ یێ خودان باوەر بت ، ئەو ئەون یێن خودێ وان دکەتە د بەحەشتێ دا جهێ خۆشییا بەردەوام، وتشتەك ژ خێرا کریارێن وان ژ وان نائێتە کێمکرن، ئەگەر خۆ هندی وێ کونکێ بت ئەوا د بەرکێ خورمێ دا ﴾ [النساء : ١٢٤] .

و ل جهەکێ دی دبێژت : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ـ خودێ پەیمان ب بەحەشتێن ڕویبار د بن دا دچن یا دایە

خودان باوەرێن مێر وخودان باوەرێن ژن هەروهەر ئەو دێ تێدا مینن ، خۆشییا وان بەحەشتان ژ وان خلاس نابت ، ووی پەیمان ب ئاڤاهییێن جوان وجه خۆش بۆ ئاكنجیبوونێ ل بەحەشتان یا دایە وان ، ورازیبوونا خودێ ژ وێ خۆشییێ هەمییێ یا ئەو تێدا مەزنترە ، ئەڤ پەیمانا ب خێرا ل ئاخرەتێ سەركەفتنا مەزنە ﴾ [التوبة : ٧٢] .

ئەڤە یەكسانییا د ئەنجامێ ب جهئینانا ئارمانجا هەبوونێ ژی دا .

و د مەسەلا دەورێ ژنێ د ئاڤاكرنا جڤاكێ ژی دا ئیسلام وێ وەكی زەلامی دبینت ، ب دیتنا ئیسلامێ ژن ئەندامەكا سەرەكییە د دورستكرنا مالێ دا ، ئەو مالا دبتە لبنەیا سەرەكی د ئاڤاكرنا جڤاكێ دا ، وچونكی ئیسلامێ هەردەم دڤێت جڤاكەكا ساخلەم پەیدا بكەت ئەو هەردەم لێ دگەرییێت خێزانەكا ساخلەم بدەتە دورستكرن ، وخێزانا ساخلەم ـ ب دیتنا ئیسلامێ ـ دورست نابت ئەگەر هەردو لایێن پشكدار د ئاڤاكرنا وێ دا كو ژن ومێرن ، دخودان قەدر وبها نەبن .

وئەگەر ئیسلامێ دەورێ ب رێڤەبرنا مالێ و ب خودانكرنا ئەندامێ مال ژێ پێك دئێت دابتە زەلامی ، دەورەكێ مەزنتر وپیرۆزتر یێ دایە ژنێ دەورێ پەروەردەكرن وپێگەهاندنا وان ئەندامێن ژ نوی ل ڤێ مالێ زێدە دبن ، وكانێ چاوا زەلام ل نك خودێ یێ بەرپسیارە ژ رێڤەبرنا مالێ ، ژن ژی وەسا ل نك خودێ یا بەرپسیارە ژ پاراستنا ڤێ مالێ وپەروەردەكرنا وان كەسێن د ڤێ مالێ دا دئێنە ب خودانكرن ، وحەدیسا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ د ڤێ دەربارەییێ دا یا ئاشكەرایە دەمێ دبێژت : ﴿ .. والمرأة راعية في بيت زوجها ومسؤولة عن

رعيتها .. ـ وژن د مالا زەلامێ خۆ دا شـڤانە ، وپسـيارا وێ ژ شـڤانى‌يا وێ دێ ئێتە كرن ﴾ . (١)

ل سـەر ڤـى بناخـەيى ئـەم دشـێين ب كورتـى بێژيـن : ئيسـلام د (ئـەصلێ هەبوونێ) دا زەلامى (چـێـتـر) ژ ژنێ نابينت ، و د ئەگەر وئارمانـجـا هەبوونێ دا چو جوداهى‌يێ نائـێـختـە ناڤـبـەرا هەردووان دا ، و د ئەنـجـامێ ب جهئينانا ئارمانـجـێ دا يەكسانى‌يێ د ناڤبەرا وان دا دكەت ، و د مەسـەلا دەورێ وان دا د ئاڤاكرنا جڤاكێ دا وان وەك شريك دزانت .

ئەڤەيە ـ ب كورتى ـ تەقديرا ئيسلامێ بۆ ژنێ ودەورێ وێ ، وئەوێ تـەقديرا وى بۆ ژنێ ئەڤە بت مسۆگەر دێ دەسنيشانكرنا وى ژى بۆ مـافێن وێ يـا هێـژا بت ..

ئيسلام .. ومافێن ژنـێ :

ودا ئەڤ بابەتە بۆ مە باش ئاشكەرا ببت ، مە ل بەرە بەحسێ وان مافان بكەين يێن ئيسلامێ داينە ژنێ هەر ژ دەمێ دبت وحەتا دمرت و ب ڤى رەنگێ ژێرى :

أ – بهايێ ب خودانكرنا كچكان :

بەرى نوكە (٢) مە بەحس كربوو كو د گەلەك دين وشارستانى‌يێن كەڤن ونوى دا بوونا كچكێ دهاتە هژمارتن شەرمزارى‌يەكا مەزن بۆ زەلامى ، وقورئان ب خۆ ڤى هەلويستى ل سەر ڤان كافران تۆمار دكەت و ب كێماسـى بـۆ وان د زانـت دەمێ دبێژت : ﴿ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالأُنثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْـوَدّاً وَهُـوَ كَظِيـمٌ . يَتَوَارَى مِنْ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي الـتُّرَابِ أَلا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ـ وئـەگـەر مـزگـيـنـى ب بوونا كچەكێ بۆ ئێك ژ وان هاتە دان

---

(١) وەكى بوخارى وموسلم ژ عەبدللاهێ كورێ عومەرى ڤەدگوهێزت .

(٢) د بابەتێ بۆرى دا : (بەرێخۆدانا نزم بۆ ژنێ بۆچى ؟) .

ڕوییێ وی دێ مینت ڕەش ؛ ژ بەر نەخۆشی‌یا وی تشتێ وی گوه لێ بـووی ، وئەو دێ تژی خەم وقەهر بت . خـۆ ژ مللەتێ خـۆ ڤەدشـێرت دا ئـەو وی د ڤـی کراسێ خراب وشەرمزار دا ژ بەر بوونا کچکێ نەبینن ، ڤێجا ئەو د مەسـەلا ڤـێ کچێ دا حێبەتی دمینت : ئەرێ وێ ب شەرمزاری ڤە بهێلتـه زێنـدی ، یـان ژی ب ساخی د ئاخێ ڕا بکەت ؟ چ خرابه حوکمـه وان کـری ﴾ [النحـل : ٥٨ – ٥٩] . ودڤێت هزر نەئێته کرن کو ئەڤە عەدەتەکێ جاهلی بوو ، نوکه نەمایـه ، نەخێر .. ڕاسته مە گوه لێ نابت کەسەك کچا خۆ ب ساخی بڤەشێرت ، بەلـێ ئەڤ هلسەنگاندنا جاهلی یا کەچ هێشتا د سەرێ گەلـەك کەسـان دا یـا هـەی . ڤـێجـا بدەنه هزرا خۆ : ئەو مێڤانا بێ گونەه وبێ ئەزمان ، یا کو ل ڕۆژا ئێکـێ ژ هاتنا وێ د مالـێ دا ب ڤی ڕەنگی پێشوازی ژ لا یێ دەیبابان ڤه لـێ بیێته کرن سوباهی ئەگەر ئەو ما ساخ قەدر وبهاییێ وێ د ڤێ مالـێ دا دێ یـێ ب چ ڕەنـگ بت ؟ ئیسلام چاوا ڤێ مەسەلـێ دبینت ؟

وەکی د دویماهی‌یا ئایەتا بۆری دا مە دیتی خودایێ مـەزن گاڤا بەحسـێ ڤـی عەدەتێ جاهلی بۆ مە کری گـۆت : (ألا ساء مـا يحكمـون) یـەعنی : چ خرابـه حوکمه ئەو کاری پێ دکەن ، ئەڤە باشتـرین پاشڤەلێدانه قورئان مرۆڤێ موسلمان پێ ژ ڤی عەدەتێ جاهلی ددەته پاش ، عەدەتێ خۆنەڕازیکرنا ل سەر بوونا کچان .

پشتی ڤێ ئیشارەتێ و د ئایەتـەکا دی دا قورئـان دەمـێ بەحسـێ دانا خـودێ دکەت دانا کچان ب پێش یا کوڕان دئێخت دەمێ دبێژت : ﴿ يَهَبُ لِمَنْ يَشَـاءُ إِنَاثاً وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ - یێ وی بڤێت ژ بەنی‌یێن خۆ ئـەو کچـان ب تنـێ ددەتێ ، وییێ وی بڤێت ئەو کوڕان ب تنێ ددەتێ ﴾ [الشورى : ٤٩] .

وهەر کەسەکێ ب زمانی وهۆنەرێ ئاخفتنێ یـێ شـارەزا بـت دێ زانـت کـو پێشخستنا تشتەکی ل سەر تشتەکێ دی د ئاخفتنێ دا نیشانا گرنگی‌یا وی‌یه .

وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د هژمارەکا حەدیسێن خۆ دا ئاشکەرا دکەت کو بهایێ ب خودانکرنا کچێ ل نك خودێ گەلەك ژ بهایێ ب خودانکرنا کوڕی پترە ، ژ وان حەدیسان :

١– دەیکا موسلمانان عائیشا دبێژت : ڕۆژەکێ ژنەکا فەقیر هاتە مالا من خواستن بۆ خۆ دکر ، دو کچێن وێ یێن بچویك د گەل دا بوون ، من چو د مالێ دا نەبوو بدەمێ ژ کتەکا قەسپێ پێڤەتر ، من ئەو قەسپ دایێ ، ئینا وێ ئەو قەسپ کرە دو پرت وهەر کچەکا خۆ پرتەك دایێ ، ووێ ب خۆ چو نەخار ، پاشی ڕابوو دەرکەفت ، دەمێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ زڤڕییە مال ، من سوحبەتا ژنکێ بۆ ڤەگێڕا ، وی گۆت : ﴿ هەچییێ ب هندەك ژ ڤان کچان بێتە جەرباندن ، وئەو قەنجییێ د گەل بکەت ، خودێ وان کچان دێ بۆ وی کەتە پەرژان ژ ئاگری ﴾ . [(١)] و د ریوایەتەکا دی دا [(٢)] پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت : ﴿ ژ بەر قەدرگرتنا وی بۆ وان کچان خودێ دێ وی بەتە بەحەشتێ ، یان دێ وی ژ ئاگری ئازا کەت ﴾ .

٢– و د حەدیسەکا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت : ﴿ هەچییێ دو سێ کچان ، یان دو سێ خویشکان ب خودان بکەت حەتا ئەو دمرت ، یان ژی ئەو وان ددەتە شوی ، ئەز وئەو د بەحەشتێ دا دێ وەکی ڤان هەر دووان بین ﴾ ، ووی ئیشارەت ب تبلا خۆ یا شاهدێ ویا ناڤێ دا . [(٣)]

---

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن .

(٢) یا کو موسلم ب تنێ ڤەدگوهێزت .

(٣) ئبأن حببان ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت .

٣- و د حەدیسەکا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت : ﴿ هەچییێ خودێ کچەکێ بدەتێ وئەو وێ نەکوژت ، ووێ ڕەزیل ژی نەکەت ، وقەدرێ کوڕی ژ یێ وێ پتر نەگرت ، خودێ دێ وی بەتە بەحەشتێ ﴾ . [1]

ب ڤی ڕەنگی ئیسلام کچێ ل بەر دەیبابان شرین دکەت ؛ دا وێ هزرا کرێت ژ سەرێ وان بێتە دەر ئەوا دبێژت : خێر د سەرێ کچان دا نینە ، وئەگەر هات ودەیبابان ب ڤی ڕەنگی بەرێ خۆ دا کچێ دەمێ خودێ وێ ددەت بێ گومان ئەو بهایەکێ مەزن دێ دەنێ .

ب - کچ .. وبەرپرسییا دەیبابان :

پشتی کچ ب ڤی ڕەنگێ ب قەدر دئێتە د مالێ دا ، ودەیباب وە تێ دگەهن کو ئەڤە کەرەمەکە خودێ د گەل وان کری ، ئەو دبتە مەزنترین ئێمانەت د ستویێ دەیبابان دا هندی ئەو د مالا وان دا بت ، وهندی ئەو ل نك وان بت وێ چەند حەقەك هەنە خودێ بۆ دەسنیشانکرینە ، وپێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ دەیباب لێ ئاگەهدار کرینە ، ورۆژا قیامەتێ دەمێ حسێب د گەل وان دئێتە کرن پسیارا ڤان حەقان ژی دێ ژێ ئێتە کرن ، و ل دویڤ ئەنجامێ ڤان پسیاران مەصیرێ وان دێ ئێتە دەسنیشانکرن .

ڤێجا یا فەرە دەیباب د ڤی مەجالی دا خۆ شارەزا بکەن وپێگیرییێ پێ بکەن ؛ دا ئەو ل دنیایێ وئاخرەتێ سەرفەراز بن .. و ل ڤێرێ ئەم بەحسێ وان حەقان یێن خودێ داینە کچێ وئێخستینە د ستویێ دەیبابان دا ئێك ئێك دێ کەین :

١- ئەو ئەحکامێن ئیسلامێ داناین یێن پەیوەندی ب بوونا بچویکی ڤە هەین ، چ واجب بن ، چ سوننەت بن ، وەکی : بانگدانا د گوهی دا ، تراشینا

---

(١) ئەبوو داوود وحاکم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن .

سەری وكێشانا وی پویرتی بەرانبەری زێــڕی وخێركرنـا ب وی زێـڕی ، ودانـا عەقیقێ .. وهتد ، ئەڤە هەمی بۆ كچـێ ژی نـە وەكـی كـو بـۆ كـوڕی ، ب تنـێ عەقیق تێ نەبت ، یا كوڕی دو پەزن ویا كچێ پەزەكە .

٢- ناڤكرن كانێ چاوا یا فەرە ل سـەر دەیبابـان ناڤـەكێ خـۆش بدانـنـە سـەر كوڕی ، وەسا یا فەرە ل سەر وان كو ئەو ناڤەكێ خۆش بدانـنە سەر كچكێ ژی ، ناڤەكێ وەسا ئەو شەرم ژێ نەكەت ، ومەعنایەكا دورست تێدا بت .

٣- كچ وەكی كوڕی بۆ بابێ دئێتە پالڤەدان ، وهندی ئەو یا ساخ بت ـ خـۆ پشتی شوی دكەت ژی ـ ئەو ب ناڤێ بابێ خۆ دئێتە ناسین ، نە وەكی هندەك دیـن ومللەتان دەمێ ژن شوی دكەت ب ناڤێ مێری ولەقەبێ مالا وی دئێتە ناسین .

٤- حەقێ كچێ د دانا شیری دا ل سەر دەیبابان وەكی حەقێ كوڕیـیە وچـو جوداهی د ناڤبەرا وان دا نینە .

٥- هەر وەسا د نەفەقێ ژی دا .

ج - دەیباب وتەربیەتا كچێ :

پەروەردەكرنا عەیالـی حەقەكە ژ حەقێن عەیالـی ـ چ كچ بن چ كوڕ ـ ل سەر دەیبابان دڤێت ئەو خەمەكا خەم ژێ بـخـۆن ، وچونكی كچ ل پاشــەڕۆژێ دبتـە ئەو كابانییا ڕێڤەبەرییا مالەكێ دكەت پویتەپێكرنا ب پەروەردەكرنا وێ ل سەر دەیبابان فەرتر لـێ دئێت ، ودەیباب دەمێ كچێ تەربیەت دكەن دڤێت بزانن كو تەربیەتا وێ سێ تەربیەتن :

- تەربیەتا عەقلێ وێ ب ڕێكا نیشادانا قەنجییێ .
- وتەربیەتا لەشێ وێ ب نازداركرنا وقەنجییا د گەل وێ .
- وتەربیەتا ڕحا وێ ب قەدرگرتن ونازداركرن وقەنجییا د گەل وێ .

يەعنى : ب ديتنا ئيسلامىٚ ژ حـەقىٚ كچىٚـيـە ل سـەر دەيبابـان كـو ئـەو وىٚ فيٚرى وى تـشـتـى بـكـەن يـىٚ خـيٚـرا وىٚ يا دين ودنيايىٚ تيٚدا هـەى ، وئەڤەيـە دەمىٚ خـودىٚ فـەرمانـىٚ ل خــودان باوەران دكــەت كـو ئەو خۆ وعەيالـىٚ خـۆ ژ ئاگرى بپاريٚزن ، وەكى دبيٚژت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُـــمْ نَاراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلائِكَةٌ غِلاظٌ شِدَادٌ لا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُـــمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ـ ئەى ئەويٚن باوەرى ب خودىٚ ئيناى ودويكەفتنا پيٚغەمبەرىٚ وى كرى ، هوين خۆ وعەيالـىٚ خۆ ب گوهدانا فـەرمانا خــودىٚ ژ وى ئاگــرى بـپـاريٚـزن يـىٚ ب مرۆڤ وبەران دئيٚتە هلكرن ، هندەك ملياكەتيٚن ب هـيٚز وزڤـر خەلكىٚ وى ئاگرى عەزاب ددەن ، وئەو بىٚ ئەمرىيا خودىٚ ناكەن ، ووى تشـتى دكەن يىٚ فەرمان پىٚ ل وان دئيٚتە كرن ﴾ [التحريم : ٦] .

وپاراستنا عەيالى ژ ئاگرى ب سىٚ رِيٚكان دبت :

يا ئيٚكىٚ : كو حەرامى نەكەتە زكىٚ وان .

يا دووىٚ : كو خيٚرىٚ وباشىيىٚ نيشا وان بدەت .

يا سىيىٚ : كو نـەهيٚلت ئـەو بـەرىٚ خـۆ بدەنـە رِيٚكيٚـن خـراب ييٚـن سـەرى دكيٚشنە جەهنەمىٚ .

و د ڤىٚ مەسەلـىٚ دا فەرقا كورِى وكچىٚ نينە .

ودەيباب دڤيٚت باش ل بيـرا خۆ بينن كو دەمىٚ ئـەو پـازدە بيست سالەكان كچا خۆ ـ بىٚ بەرانبەر ـ ب خودان دكەن ، حـەتا وىٚ تەسليمى مالـخـۆيـىٚ وىٚ دكەن ؛ دا ئەو هەردو پيٚكڤە مالەكا نوى ئاڤا كەن ، هەر وەكى ئەو بيسـت سالە ئەو بەريٚن ئاڤاكرنا وىٚ مالا نوى ل پشتا خۆ دكەن يا كو دىٚ بتە لبنەيا سـەرەكى د ئاڤاهىيا پاشەرِۆژا ئوممەتىٚ دا ، ڤيٚجا چاوا خيٚرا وان يا مەزن نەبت ؟

دەيباب دەمێ كچا خۆ ب دورستی تەربیەت دكەن مـەعنا ئـەو یـێ دەیكـەكا باش بۆ مالـەكا پاشـەڕۆژێ دورسـت دكـەن ، مـەعنا ئـەو یـێ دەینـەكی د گـەل خودێ دكەن ، پاشی د گەل مللەتێ خۆ .

ژن .. ومافێ (ئەهلییەتێ) :

د ئیسلامێ دا ژنێ ـ وەكـی زەلامـی ـ مـافێ (ئەهلییـەتێ) هەیـە ، چ بـەری شوی بكەت دەمێ هێژ ئەو د مالا بابێ دا ، چ پشتی شوی دكەت ودچتە د مـالا زەلامێ خۆ دا .. وئەو (ئەهلییەتا) ئیسلامێ دایە ژنێ ، ئەگەر مرۆڤ ل دیرۆكا كەڤن ویا نوی یا ژنێ بگەڕیێت دێ بینت نە كەسێ بەری ئیسـلامێ ونـە پشـتی ئیسلامێ نەدایێ ، وئەڤ ئەهلییەتـە د گەلـەك لایـان دا بـەرچاڤ دبـت ، ژ وان لایـان :

ـ ژنێ وەكی زەلامی كەسینییا خـۆ یـا تایبـەت وسەربـخـۆ هەیـە ، د لایـێ ئافراندنێ دا ، و د لایێ ئارمانجا ژ ئافراندنێ دا ، و د لایێ وەرگـرتـنـا جـزای دا ژن ژ مێری یا جودا نینە ، وئەڤە بەری نوكە مە بەحس یێ ژێ كری .

ـ د لایـێ فـێركرنێ و (تـەعلیمێ) دا ئیســلامێ ژن یــا كرییــە خــودان ئەهلییەت ، یەعنی : ئیسلامێ مافێ فێركرنێ یێ دایە ژنێ ، نەخاسم خۆفێركرنـا وان ئەحكامێن شەرعی یـێـن پـەیـوەنـدی ب فقهێ ژنێ ڤـە هـەی ، وپێغەمبـەری ب خۆ ـ سلاڤ لـێ بن ـ وەكی كتێبێن حەدیـسـێ بۆ مە ڤەدگێڕن گەلەك جاران (ئشراف) ل سەر فێركرنا ژنێن موسلمان دكر ، وەكی دێ ژ ڤان حەدیسان بۆ مە دیار بت :

١- (ئـەبـوو سەعیدێ خودری) دبێژت : هندەك ژنك هاتنە نك پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆتنێ : ئەی پێغەمبەرێ خودێ ! زەلامان تو یێ ژ مە سـتاندی هەر گاڤ ئەو یێن ل نك تە وتو دینی نیشا وان ددەی ، ڤێجا ڕۆژەكێ بۆ مە ژی

بدانه .. پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ رۆژەك بۆ وان دانا وجهەك دەسنیشانكر دا ئەو لێ ئامادە بن ، ووی دین نیشا وان ددا .

٢- (عەبدللاهێ كورێ عەبباسی) دبێژت : جارەكێ [ژ ڤان جارێن ئەو دچوو بۆ ژنكان دئاخڤت] پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ (بلال) ژی د گەل خۆ بر ، ئینا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ بەحسێ عەزابا جەهنەمێ بۆ وان كر ، وگۆتە وان : گەلەك خێران بكەن ، ئەو ژنكێن حازر دەست ب دانا خێران كر ، هندەكان گوهار ژ گوهێن خۆ كرن ، وهندەكان گوستیركێن خۆ كرنە خێر ، بلالی ئەو كرنە د ناڤ لفكا كراسێ خۆ دا ، وبرن ل سەر هەژاران بەلاڤكرن .

ژ ڤان هەر دو حەدیسان ئاشكەرا دبت كو پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ خەم ژ فێركرنا ژنكێن موسلمانان دخوار ؛ چونكی ئیسلامێ قەت نەڤێت ژنكا موسلمان ژنكەكا نەخواندەڤان ونەزان بت ، و د جڤاكا صەحابیـیان دا ـ ل سەر دەمێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ هندەك ژنكێن خواندەڤان هەبوون كارێ وان ئەو بوو وان خواندن ونڤیسین نیشا ژنكان ددا ، و (شیفائا كچا عەبدللاهی) ئێك ژ وان ژنكان بوو ، ئەو ل سەر مالێن مەدینێ دگەریا ژن فێری خواندن ونڤیسینێ دكرن ومالێن پێغەمبەری ب خۆ ژی ژ وان مالان بوون یێن (شیفاء) دچوویێ ، ودەیكا موسلمانان (حەفصا) ئێك ژ وان ژنكان بوو یێن ل سەر دەستێ شیفائێ فێری خواندن ونڤیسینێ بووی ، وگەلەك جاران دەمێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەو ددیت وێ خۆ فێری خواندن ونڤیسینێ دكر پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ كەیفا خۆ پێ دئینا و (تەشجیعا) وێ ل سەر ڤێ چەندێ دكر .

وپێ نەڤێت بێژین : دەیکا موسلمانان (عائیشا) ئێك ژ مەزنتــرین زانـایێن صەحابی‌یان بوو ، وصەحابی‌یێن زەلام د گەلەك مەسەلێن دینی دا هەوجەیی وێ دبوون وپسیارا خۆ ب وێ دکر .

ژ ڤێ چەندێ بۆ مە ئاشکەرا دبت کو ئیسلامێ مافێ فێرکرنێ یێ دایە ژنــێ ، وژێ خواستی‌یە کو ئەو خۆ فێری خواندن ونڤیسینێ بکەت ، وتەشجیعا زەلامی ژی کری‌یە کو ئەو ژنێ فێری زانینێ بکەت ، وئەحکامێن دینــی نیشـا بـدەت ، ونـەبـتـە ئاستەنگ د ڕێکا وەرگـرتـنـا وێ دا بۆ علمی ، وئەو حەدیسا پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ ئـەوا تێدا هاتی : ﴿ طلب العلم فريضــــة علـى كـل مسـلم ـ داخوازکرنا علمی کارەکێ فەرە ل سەر هەر موسلمانەکی ﴾ ـ وەکی زانا دبێژن ـ مەخسەد پێ ژنکا موسلمانە ژی .

ـ د لایــێ (ملکییــەتێ) وکـار وبـارێن ئـابۆری دا ئیسـلامێ ژن یـا کری‌یـە خودان ئەهلییەت ، یـەعنی : د شریعەتێ ئیسلامی دا مافێ ژنێ هەیە ببتە خــودان ملك ، و ژ لایێ ئابۆری ڤە یا سەربـخـۆ بـت ، پـارێن خـۆ هـەبن ، خـانی ومـال وحالـێ خۆ هەبت ، وئەگەر بڤێت ب کارێن ئقتصادی وتـجاری ڕابیت ، کڕیــن وفرۆتنێ بکەت .. وهتد ، وئیسلامێ ماف نـەدایە (وەلـی‌یێ) وێ چ بـاب بـت چ مێر بت ، کو مایێ خۆ د مالـێ وێ دا بکەت ، بارا ژنێ ژ مالـێ وێ بۆ وێ‌یە و د سـەر هــنــدێ ژی ڕا ب خــودانکرنا وێ ل سەر وەلـی‌یێ وێ‌یە ، یەعنی : د شریعەتێ ئیسلامێ دا واجبە ل سەر وەلـی‌یێ ژنکێ ئەگـەر بـاب یـان بـرا بـت ئەگـەر مـێر بـت کـو وێ ب خـودان بکـەت ، خــوارن وڤـەخوارنێ ، جلکــی وسەروبەری بۆ دابین بکەت ، وژنێ حەق هەیە ـ ئەگەر خۆ یــا خـودان مـال ژی بـت ـ مـالـێ خــۆ هــلـگـرت ، وداخوازێ ژ وەلـی‌یێ خۆ بکـەت کـو ئـەو وێ

ب خودان بكەت ، ووەلـىیێ وێ حەق نینە بێژتێ : ئەز مـەصرەفی ل تـە ناكـەم چونكی تو یا خودان مالـی !

ئەڤە شەریعەتێ ئیسلامێیە .. نە وەكی شارستانییا ڕۆژهەلاتی یـا نوكـە گاڤـا كچ گەهشتە شازدە هەڤدە سالـیێ بابێ وێ حەقێ هـەی وێ ژ مـال دەربێخـت وبێژتێ : حەقێ تە ل سەر من نەما ، هەڕە بۆ خۆ شۆل بكە وخۆ ب خودان بكە .

ژن هندی د مالا بابێ دا بت ل سەر بابێیە وێ ب خـودان بكـەت ، وئەگـەر وێ مالەك یان راتبەك هــەبت وێ حـەقێ هـەی مالــێ خـۆ ڕاكـەت وچویــێ ژێ صەرف نەكەت وبابێ وێ یان وەلـیێ وێ كانێ كیێە ، دڤێت مـەصرەفێ لــێ بكەت ، وئەگەر شوی كر ئەڤ واجبـە ـ واجبـێ ب خودانكرنـێ ـ دكەفتـە سـەر ملێن زەلامێ وێ ، وهەر جارەكا بابێ یان مـێری تەخسـیری د ڤـی لایـی دا كـر بـەرانبەر خودێ دێ یێ گونەهكار بت ، وبەرانبــەر شـریعەتی دێ یــێ بەرپسـیار بت ، وئەڤ (تەكلیفە) یە یا قورئان بەحس ژێ دكەت دەمێ دبێژت :

﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ﴾ [النساء : ٣٤] ، ئـەڤ (قوامەتـە) یـا كـو ئیسـلامێ دایـە زەلامـی بارلێكرنەكە بۆ وی نەكو ب قەدرئێخستنە وەكی هندەك هزر دكەن .

ـ د لایێ شویكرنێ وهلبژارتنا شریكێ ژینێ ژی دا ئیسلامێ چەند مافـەك بـۆ ژنێ دەسنیشانكرینە ..

جارێ یا ئاشكەرایە كو (زەواجا شەرعی) ڕێكا طــــەبیعی یـا ئێكانەیـە بـۆ زێدەهییا نفشێ مرۆڤان ، وئەڤێ زەواجێ دو ستوینێن خۆ یێن سـەرەكی هەنـە : ژن ومێر ، وپێ نەڤێن بێژین : ئێك ژ ڤان هەر دووان دڤێت (طـــالب) بـت ، وئێك (مەطلووب) بت ، ئێك داخوازكەر بت ، وئێك بێتـە خواسـتـن ، وهـەر كەسەكێ ب خورستی ونەفسییەتا ژنێ یێ شارەزا بت دزانـت كـو ژنـێ هـەردەم

دڤێت زەلام ل دویڤ وێ بچت ویا داخوازکری ئەو بــت ، ژ بـەر ڤـێ چـەندێ خـۆراگرتن ، یان بلا بێژین خۆگرانکـرن طەبیعەتەکـە ل نـك ژنکـێ پتـر دئێتـە دیتـن [1] ، وچـونـکـی ئـەڤـە تـشـتـەکێ (فطری) یە ل نك مرۆڤی ئیسلامێ د شـریـعـەتـێ خۆ دا یێ کو بۆ زەواجێ دانای فەرمان کر کو زەلام (طـــالب) بت ، وژن (مەطلووب) بت .. باشە ئەگەر مەسەلە هاتە دەرنشیفکرن ووژن بوو (طالب) ومێر بوو (مەطلووب) دێ چ چێ بت ؟

بۆ بەرسڤ دێ بێژین : دو کارێن سلبی دێ ڕوی دەن :

یێ ئێکێ : خورستییا ژنێ دێ ئێتە پێ لێدانان ، وئەڤـە خرابییەکـە دگەهتـە ژنێ .

ویـێ دووێ : واقعی یـێ بـەرچاڤ کـری کـو ژن دەمـێ ژ خورسـتییا خـۆ دەردکەڤت ودبتە (طالب) زوی دتەحست ، وپتـرین جاران ژ لایێ زەلامـی ڤـە دئێتە خاپاندن ، وگرفتارییا مەزن ئەڤەیە د پتـرین جڤاکێن مرۆڤان دا کەفتنا ژنێ یان تەحسینا وێ وەکی کەفتنا زەلامی نائێتە هژمارتن .

دبت کەسەك هەبت بێژت : مادەم هۆیە ، وژنە دڤێت هەردەم بێتە خواستـن ، مەعنا ژن دێ یا ژێر دەستێ زەلامی بت ووێ (ئازادییا هلبژارتنێ) نابت !

ئیسلام دبێژت : نەخێر ! دەمێ ژن یا (مەطلووب) بت مەعنا وێ ئـەو نینـە وێ چو گـۆتن نابن ووێ حەقێ هلبژارتنێ نابت ، نە .. ڕۆژەکێ کچەك هاتە مالا (عائیشایێ) وگازنـدەیـەکـا خۆ بـۆ پێغەمبـەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ ڤـەگێڕا ، گـۆتێ : ئەی پێغەمبەرێ خودێ ، بابێ من ئەز یا دایمە برازایێ خۆ ؛ دا مـەدحێن خۆ د ناڤ خەلکی دا بکەت کو وی کچا خۆ یا دایە برازایێ خۆ ونەدایە ئێکـێ

---

(١) وبۆ زانین ئەڤ طەبیعەتە ل نك مرۆڤان ب تنێ نینە ، بەلکی ل نك گەلەك حەیوانـەتان ژی دئێتە دیتـن .

بیانی ، پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ هنارتە ب دویڤ بابێ وێ ڕا وبۆ وی دیارکر کو ئەڤ چەندە حەقێ وی نینە ، وگۆتە کچکێ : تو یا ب دلێ خۆیی ، تە چاوا دڤێت ؟ کچکێ گۆت : بلا وەسا بت وەکی بابێ من دڤێت ، ئەزا ڕازیمە ب کریارا وی ، بەلێ من ئەڤ چەندە کر دا بۆ ژنکان دیار بکەم کو بیابێن وان حەق نینە وان ب کوتەکی بدەنە شوی . (١)

د شریعەتێ ئیسلامێ دا (زەواج) یا دورست نابت حەتا (ژن) ڕازی نەبت ، وڤێ ڕازیبوونا خۆ ئاشکەرا نەکەت ، وهەر جارەکا (وەلییێ) وێ ئەو ب کوتەکی دا شوی ئەو وی کارەکێ حەرام کر وژنێ حەقێ هەی گازندەیا خۆ بگەهینتە مەحکەما شەرعی وهنگی حاکم ناهێلت ئەڤ (زەواجە) پێك بێت .

بەلێ ژ لایەکێ دی ڤە د زەواجا ئیسلامی دا وەلییێ کچکێ ژی گۆتنا خۆ هەیە وڕازیبوونا وی ژی پێ دڤێت حەتا زەواج یا دورست بت ، بۆچی ؟

ـ چونکی گەلەك جاران کچ د مەسەلا شویکرنێ دا ب ڕەنگەکێ عاطفی بەرێ خۆ ددەتە مەسەلێ ، وکێم شارەزاییا وێ د ڤان مەسەلان دا پترین جاران بەرێ وێ ددەتە هندێ کو ئەو هندەك بڕیارێن خەلەت بستینت ، ووەکی دی دڤێت ژبیر نەکەین کو زەواج مەشرووعەکێ جڤاکییە کانێ چاوا کچێ حەق تێدا هەیە مالا وێ ژی وەسا حەقێ تێدا هەی ، وزەواج حەتا ببتە مەشرووعەکێ ئیجابی وسەرکەفتی دڤێت ل سەر بناخەیێ (تەفاهومێ وتێگەهشتنێ) بێتە ئاڤاکرن ، ئیسلامێ ڕازیبوونا وەلی کرە شەرت دا مەصلحەتا کچکێ بێتە پاراستن .

وچونکی هندەك (وەلی) هەنە ڤی حەقی یێ ئیسلامێ دایە وان ب خەلەتی بۆ خۆ ب کار دئینن ، ودکەنە ڕێکەك بۆ گەهاندنا زیانێ بۆ کچکێ ، ئیسلامێ

---

(١) ئیمامێ بەیهەقی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت .

شريعەتەك دانا كو بۆ حـاكمێ شـەرعى هەيـە وەلـىيێ كچكێ ژ ويلايـەتا وێ بێخت ومرۆڤەكێ وێ يێ دى بكەتە وەلى ئەگەر هات ووەلى ئەڤ ويلايەتە بۆ خۆ كرە رێك كو زيانێ پێ بگەهينتە كچكێ ، وەكى هندەك جـاران ئـەم دبينـين كچەك دئێتە خواستـن وئەو مرۆڤێ وێ دخوازت يێ بـێ كێماسـىيە ووەلـىيێ كچكێ ژ قەستا دكەفتە رێكێ ورِازى نابت وێ بدەتـە شـوى ، د ڤـى حالـەتى دا حاكمێ شەرعى حەقێ هەى وى ژ ويلايـەتێ بێخت وئێكێ دى بدانتە جهێ وى ، ئەڤە ژى هەر ژ بۆ هندێ حەقێ ژنێ بەرزە نەبت .

وژبلى رِازيبوونا كچێ ووەلـىيێ وێ ئيسلامێ و بۆ پاراستنا مەصلحـەتا ژنـێ دورستىيا زەواجێ ب شەرتەكێ دى ژى ڤە گرێدا ، ومەخسەدا مە پێ (مەهرە) يێ كو زەلامێ داخوازكەر ددەتە وێ ژنكا دئێتە خواستـن ، وئەڤ مەهرە حەقەكە ژ حەقێن ژنێ وبێى وى زەواج يا دورست نابت ..

ئەڤ مالە (مەهر ، يان نەخت) دڤێت چەند بت ؟ وبۆ كێ بت ؟

ئيسلام دبێژت : نەخت دێ هند بت هندى ژن دخوازت ، كێم بـت گەلـەك بـت كـەسـێ حەق نينە مايێ خۆ تێ بكەت ، وئەڤ مالە مالـێ ژنكێـە وبـۆ وێ ب تنێـە ، وكەسێ حەق نينە چويێ ژێ بستينت ، نە بابێ وێ ونە زەلامێ وێ ، وهــەر كــەسەكێ تشتەكى ژ ڤى مالى (مەهرى) بێى رِازيبوونا ژنكـێ ببـەت ، ئـەو وى مالەكێ حەرام بر ، د دنيايێ دا ژنێ حەقێ هەى شكايێتێ لـێ بكــەت ، و ل ئاخرەتێ ژى خودێ حەقێ وێ دێ ژ وى ستينت يـێ مالـێ وێ خـوارى ؛ چونكى وى مالەك بێ حەق يێ كرىيە د ناڤ مالێ خۆ دا ، ويـا دورسـت نينـە وەلـىيێ كـچـكـێ هـنـدەك مالى بـۆ خـۆ بـخـوازت وڤى مالى بكەتە شـەرتەك ژ شەرتێن زەواجێ .

ومەهر چ يێ (مقدم) بت چ يێ (مؤخر) بـت حەقەكـە ژ حـەقێن ژنكـێ ، وكانێ چاوا حەرامە بۆ بابێ مـەهرێ ژنكـێ يـێ (مقـدم) بـخـۆت ، وەسـا بـۆ زەلامى ژى حەرامە مەهرێ وێ يـێ (مــؤخـر) بـخـۆت ، يان هەما هەر نەدەتێ وخـۆ تــێ نـەگەهينت ژى وەكى نوكە د ناڤ مە دا يا بەلاڤ ، مەهرێ ژنێ يــێ (مؤخر) ئەوێ دئێتە گـۆتن دبتــە ملكـێ ژنـێ ودبتـە دەينـەكێ وێ د ســتـۆيێ زەلامى دا هەر جارەكا وێ ڤيا وێ حەق هەيە داخواز بكەت وزەلام ـ وەكى هەر دەينەكێ دى ـ دڤێت بدەت ، وئەگەر زەلام مر وئەڤ دەينە نەدا ژنكــێ وژنكـێ ئەو ئازا نەكر ، هنگى ئەو دێ يێ گونەهكار بت ودێ هێژاى عەزابێ بـت ، ويـا زانايە كو گونەها دەينى هندە دەمێ مرۆڤەك مربا ودەينەك ل سەر با پێغەمبەرى ـ سلاڤ لـێ بن ـ نـڤـێـژ ل سەر نەدكر ، ڤێجا بلا زەلام ل ڤێ چەندێ دئاگــەهدار بن !

ئەڤ مەهرێ د عەقدێ دا دبتە شەرتەك ژ شەرتێن دورستىيێ ملكــێ ژنكىێـە وبـۆ كـەســێ دى ژبـلـى وێ يـێ حەلال نينە ، وچێ نابت بۆ زەلامى داخــوازێ ژ ژنكێ بكەت كو ئەو ڤى مالى ل (تەكاليفێن) زەواجێ خــەرج بكـەت ، يــان پشتى ڤەگوهاستنێ ل وى بزڤڕينتەڤە ، هەر وەسا بۆ بابێ وى ژى چــێ نـابت ئـەو ڤى مالى ژێ بستينت و ل خــۆ وعـەيالـێ خــۆ خـەرج بكەت ، خودايێ مـەزن د قورئانێ دا دبێژت : ﴿ وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْساً فَكُلُوهُ هَنِيئاً مَرِيئاً ـ وهـوين مـەهـرا ژنكان بدەنێ ، دانەكا فەرە ل سەر هەوە ودڤێت يا ب دلـێ هەوە بت . ڤێجا ئەگەر وان ـ ب دلــێ خـۆ ـ تشتەك ژێ دا هەوە ، هوين وەربـگـرن ، وبـخـۆن ، چونكى ئەو بـۆ هەوە يێ حەلال وپـاقژە ﴾ [النساء : ٤] .

و ب كورتى دىَ بيَژين : مەهر مالەكە بۆ ژنكىَ دكـەڤت وژبلى وىَ ئـەو بـۆ كـەسـىَ دى يـىَ حـەلال نـيـنـه ، ودەمىَ ئەڤ ماله دگەهتـه ژنكـىَ ودبتـه مالـىَ وىَ ئەو يا ب كەيفا خۆيه وىَ چاوا دڤيَت دىَ وەسا خەرج كەت .

وپـشـتـى ژن بـۆ مالا زەلامـىَ وىَ دئيَته ڤەگوهاسـتـن هندەك مافيَن هەڤپشـك د ناڤبەرا وىَ وزەلامى دا هەنه ، و ل ڤيَرىَ ب تنـىَ ئـەم دىَ بەحسـىَ وان مافـان كەين ييَن ئيسلامىَ داينه ژنىَ و ب جـهئينانا وان كرىيـه واجـب وئيَخستـىيه سـتـۆيىَ زەلامى ، بۆ هندىَ دا ژن بزانت كانىَ ئيسلامىَ چ بها دايه وىَ ، وچاوا ئەو ژ زۆردارىيا زەلامى پاراستىيه .

(زەواج) ب ديتنا ئيسلامىَ عـەقـدەكا سنۆردايه ، ژن پىَ دئيَته ڤەگوهاسـتـن ژ مالا بابىَ بۆ مالا ميَرى ، وئەو تشتىَ بەرى ڤىَ عەقدىَ د ناڤبەرا ژنكىَ وزەلامـى دا يىَ حەرام كو مافىَ (ئستمتاعىَ) يه ب ڤىَ عەقدىَ حەلال دبت ، ژ ڤى حەقى زيَدەتر زەلامى چو حەق ل سـەر ژنىَ نابن ، وهـەر كـارەكىَ دى يـىَ ژن د مـالا زەلامى دا بكەت ئەو قەنجىيەكە ئەو ل زەلامـى دكـەت ، و ل ئاخـرەتىَ دىَ بـۆ وى ب خـيَر ئيَتـه نڤيسـين ، و ژ بـەر ڤـىَ چـەندىَ د حەديسـەكىَ دا هاتىيـه ، پيَغەمبەر ـ سلاڤ لـىَ بن ـ دبيَژت : ﴿ إذا صلت المرأة خمسها ، وصامت شهرها ، وحفظت فرجها ، وأطاعت زوجها ، دخلت جنـة ربـها ـ ئەگـەر ژن هـەر پيَنـج نڤيَژيَن خۆ بكەت ، وهەيڤا خۆ بگرت ، وناموسا خۆ بپاريَزت ، وگوهدارىيـا زەلامىَ خۆ بكەت ، دىَ چته بەحەشتا خودايىَ خۆ ﴾ . (١)

ژ ئيمـام عومـەرى دئيَتـه ڤەگوهاسـتـن كـو جـارەكىَ زەلامـەك هاتـه نـك دا گازنديَن خۆ ژ ژنكا خۆ بۆ وى بكەت ، عومەر يىَ ل مال بوو ، ئەو زەلام ل بەر دەرگەهى ڕاوەستيا ، دەنـگىَ ژنكـا عومـەرى هـاتىَ يـا هـەڤڕكىيىَ د گـەل وى

(١) ئبـن حبان ڤىَ حەديسىَ ڤەدگوهيَزت .

دكەت وهندەك جاران دەنگێ خۆ ل سەر یێ وی بلند دكەت ، وعومەر یێ بێ دەنگە ، گاڤا زەلامی ئەڤ چەندە گوه لێ بووی ، زڤڕی وگۆت : ئەگەر ئەڤە حالێ عومەری بت وعومەر ئەو یێ هەی پا هەما حالێ مە یێ باشە ! گاڤا عومەر ل وی دەركەفتی ودیتی ئەو یێ ڤێ گۆتنێ دبێژت ، عومەری گۆتێ : برایێ من ئەز تەحەمولا وێ دكەم ژ بەر وان حەقێن وێ ل سەر من هەین ، ئەو زادێ من دلێنت ، ونانێ من دپێژت ، وجلكێن من دشۆت ، وشیری ددەتە عەیالێ من ، وئەڤە هەمی ل سەر وێ واجب نینە .

ژ مافێن ژنییە ل سەر مێری كو ئەو وێ نصیحەت بكەت ، و د گەل یێ نەرم وحەلیم بت ، ویێ لێ ب هێجەت نەبت ، وئەگەر هات ووی سالۆخەتەكێ كو وی پێ نەخۆش بت ل نك ژنكێ دیت دڤێت زوی كەربێن خۆ ڤەنەكەت ، ودڤێت ئەو ل بیرا خۆ بینت كو گەلەك صفەت ل نك وێ هەنە ئەو یێ پێ خۆشە ، خودایێ مەزن دبێژت : ﴿ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ـ گەلی خودان باوەران هەڤالینییا هەوە د گەل ژنێن هەوە بلا یا ب قەدرگرتن وڤیان بت ، وهوین مافێن وان بدەنێ . وئەگەر هەوە ژ بەر ئەگەرەكا دنیایێ ئەو نەڤیان هوین صەبرێ بكێشن ؛ چونكی دبت تشتەك هەبت هەوە نەڤێت وئەو ب خۆ خێرەكا گەلەك تێدا هەبت ﴾ [النساء : ١٩] .

رەزیلكرنا ژنێ ژ لایێ مێری ڤە كو پشتا خۆ بدەتێ وپێتڤییێن وێ بۆ ب جهـ نەئینت وئاخفتنێن زڤر وكرێت بێژتێ یان بێشینت ، ئەڤە كارەكێ حەرامە بۆ زەلامی ، وبەرانبەر ڤێ چەندێ دڤێت ژن ژی گوهدارییا زەلامی بكەت وقەدرێ وی ومرۆڤێن وی بگرت ، وئێكا هند نەكەت دلێ وی ژ خۆ بهێلت .

ژ مافێن ژنێیە ل سەر مێری کـو ئـەو ـ ل دویـڤ شـیان ومستەوایێ خـۆ ـ جلکی وخوارنێ بۆ ژنکێ وعەیالـێ وێ پەیدا بکەت ، وئـەڤ حەقـە ، حـەقێ ب خودانکرنێ ، واجبەکە دکەفتە سەر ملێن زەلامی ، وچێ نـابت زەلام ڤـی واجبـی بێختە سەر ملێن ژنکێ بەلـێ ئەگەر ژنکێ ڤیا د ڤی لایی دا هاریکارییا زەلامـێ خۆ بکەت وئەو یا پێڤەهاتی بت ئەو هنگی خێرەکە ژن د گەل زەلامێ خۆ دکەت ودڤێت زەلام ڤێ قەنجییا وێ ژ بیـر نەکەت ، یەعنی : ئەگەر ژنکەکێ مـال یـان راتبەك هەبت وئەو وەك هاریکاری بۆ زەلامـی ڤـی مالـی ل سـەر مالـێ خـەرج بکەت ئەو قەنجییەکە ئەو ل زەلامی دکەت وخـودێ خـێرا وێ دێ بـۆ نڤیسـت وچـێ نـابـت زەلام هـزر بکەت ئەڤە واجبەکە ژن پێ ڕادبت ، وبێژت : مانێ یـا ل سەر مالا خۆ خەرج دکەت ! ئەڤە واجبـێ وێ نینـە ، خـۆ ئـەو جلکێـن ژنـك دکەتە بەر خۆ ژی دڤێت زەلام ژ مالـێ خۆ بۆ وێ بکـڕت ، وحـەقێ وێیـە خـۆ ئەگەر ئەو یا خودان مال ژی بت کو ئەو مالـێ خۆ هلگرت وبێژتە زەلامـی : تـو دێ ژ مالـێ خۆ بۆ من جلکان کڕی ، چونکی (قوامـەتا مالـێ) یـا زەلامییـە ، ومەصرەف ل سەر وێیە ، وئەگەر زەلامی تەخسیـری د خودانکرنا ژنکێ دا کر و ژ قەستا هند مال نەدایێ کو تـێرا وێ وعەیالـێ وێ بکـەت ، حـەقـێ وێ هەیە ئەو مالـی ـ هنـدی هەوجـەیییا خـۆ ژێ بـدزت ، ڕۆژەکـێ (هنـدا کچـا عوتبەی) هاتـە نك پێغەمبـەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ وگـۆتێ : ئـەی پێغەمبـەرێ خودێ ، هـنـدی ئەبوو سوفیانە زەلامەکێ چڕیکە ، ئەگەر ئەز بێی وی هندەکێ ژ مالـێ وی ڕانـەکـەم ئەو هند نەفەقێ نادەتە مـن کـو تـێرا مـن وعـەیالـێ مـن بکەت ، ئـەرێ مـا گونەهـە ل سـەر مـن هەیـە ئەگـەر ئـەز ڤـێ چـەندێ بکـەم ؟

پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتێ : ﴿ خذي ما يكفيك وولدك بالمعروف ـ هندێ بۆ خۆ ژ مالێ وی ڕاکە هندی تێرا تە بکەت ، ب قەنجی ﴾ . [1]

ژ مافێ ژنێیە ل سەر مێری کو ئەو وێ فێری علمێ شەرعی بکەت ، وزانینێ وخواندن ونڤیسینێ نیشا بدەت ، وچێ نابت زەلام ڕێکێ ل وێ بگرت کو ئەو خۆ فێری علمێ شەرعی بکەت ئەگەر هات ودەرکەفتنا وێ بۆ ڤێ چەندێ چو فتنە وپێ لێدانا مافێن وی تێدا نەبت .

ژ مافێ ژنێیە ل سەر زەلامی هەست وشعوورا وێ نەشکێنت ، ووێ کێم نەکەت ، وئاخفتنێن نە د ڕێ دا نەبێژتە وێ ومرۆڤێن وێ ، وئەگەر عەیبەك یان کێماسییەك ل نك هەبت ـ وژبلی خودێ کەسێ بێ کێماسی نینە ـ دڤێت ئەو بەلاڤ نەکەت وهەر جار نەدەتە بەرچاڤان ، ویێ لێ ب هێجەت نەبت ـ وەکی مە گۆتی ـ و (تەجەسسوسێ) ل سەر وێ نەکەت ومایێ خۆ د تشتێن وێ یێن تایبەت نەکەت .

ژ مافێ ژنکێیە ل سەر زەلامی کو ئەو وێ بپارێزت ویێ ل سەر ب غیرەت بت ، وئێکا هند نەکەت بەرێ وێ بمینتە ل خرابیێ ، مافێن وێ یێن تێکەلیا ژن ومێرینییێ ب دورستی بدەتێ ، وبۆ دەمەکێ درێژ ژێ دویر نەکەڤت ، وپویتەی ب پاقژی وسەرەوبەرێ خۆ بکەت ، و ب ئاخفتنێن تازە وێ باخێڤت ودلێ وێ خۆش بکەت ، ویێ د گەل ناڤچاڤ گرێ وعەصەبی نەبت ، وژن ب طەبیعەتێ خۆ یا بێ تەحەمـمولە لەو دڤێت زەلام صەبرێ ل سەر بکێشت .

ژ مافێ ژنێیە ل سەر مێری کو ئەو د گەل وێ یێ ب وەفا بت وخیانەتێ لێ نەکەت وقەدرێ وێ ویێ هەڤالێن وێ ژی بگرت ، د حەدیسەکێ دا هاتییە :

---

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن .

جارەكێ پیرەژنەك هاتە مالا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ، ئینا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گەلەك قەدرێ وێ گرت ، هندەكان پسیارا ڤێ چەندێ ژێ كر وی گۆت : ئەڤ ژنكە هێشتا ل سەر وەختێ خەدیجایێ دهاتە مالا مە .. یەعنی : هەڤالا خەدیجایێ بوو ، خۆ پشتی مرنا خەدیجایێ ژی پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ قەدرێ هەڤالێن وێ دگرت .

و ژ مافێ ژنێیە ل سەر مێری كو پشتی مرنا وی پشكەكا دەسنیشانكری ژ مالێ وی بۆ وێ بێتە دان ، یەعنی : د شریعەتێ ئیسلامێ دا ژن دبتە میراتگرا مێری ، وپشتی مرنا مێری و ب دویماهی هاتنا عددەی كەسێ حەق ل سەر وێ نینە وێ حجز بكەت یان نەهێلت بچت شوی ب وی بكەت یێ وێ بڤێت ، ئەڤە چێ نابت وتشتەكێ حەرامە .

وكانێ چاوا ژنێ حەق د میراتێ مێری دا هەیە ، وەسا وێ حەق د میراتێ بابێ ژی دا هەیە ئەگەر خۆ یا شویكری ژی بت ، وحەرامە بۆ مرۆڤێن وێ كو حەقێ وێ ژ مالێ بابێ وێ بخۆن ونەدەنێ ب هێجەتا هندێ كو مانێ وێ یا شویكری ووێ چو حەق د ناڤ مالێ بابێ دا نەمایە ، ئەو مالێ وێ یێ ئەو وەردگرن بۆ وان یێ حەرامە ، وخودێ پسیارا ڤی مالی دێ ژ وان كەت كانێ بۆچی وان نەدابوو خودانا وی ، ودویر نینە ئەڤ مالێ وێ یێ ئەو ب حەرامی دخۆن ببتە ئەگەرا هندێ كو خودێ بەرەكەتێ ژ ناڤ مالێ وان ڕاكەت ووان د دنیایێ دا رەزیل بكەت . ئەڤە هندەك ژ وان مافان بوون یێن ئیسلامێ داینە ژنێ ، ڤێجا بێژنە من : كێ هندی ئیسلامێ ئەڤ مافە داینە ژنێ ؟

سەرەدەرىیا ئیسلامىێ
د گەل خورستىیا ژنىێ

خودایێ مەزن دەمێ مرۆڤ ئافراندى خورستىیەكا تایبەت وتبیعەتەكێ جوداكەر یێ دایێ ، ئەڤ خورستى وتبیعەتەیە یێ خودایێ مەزن د قورئانا پیرۆز دا ناڤێ (فطرەتا خودێ) ل سەر ددانت ، دەمێ كەرەم دكەت ودبێژت :

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ ـ ڤێجا تو [ئەى موحەممەد وهەچىیێ دویكەفتنا تە كرى] بەرێ خۆ ڕاست بدە وى دینى یێ خودێ بۆ تە داناى ، كو ئیسلامە ، وبەردەوام ل سەر بمینە ؛ چونكى ئەو د گەل خۆرستىیا مرۆڤى ڕێ دكەڤت ، ومانا هەوە ل سەر ڤى دینى خۆپێڤەگرێدانە ب وێ خۆرستىیێ ڤە یا خودێ مرۆڤ ل سەر چێكرى ، گوهۆرین بۆ چێكرىیێ خودێ ودینێ وى نینە ، ئەوە ڕێكا ڕاست یا خودانى دگەهینتە ڕازیبوونا خودێ وبەحەشتا وى ، بەلێ پترىیا مرۆڤان نزانن كو ئەوا من فەرمان پێ ل تە كرى ئەى موحەممەد ، ئەو ب تنێیە دینێ ڕاست ﴾ [الروم : ٣٠]

ئەڤ (فطرەتە) ـ وەكى قورئان دبێژت ـ چێكرىیا خودێیە ، وتشتێ خودێ ب ڕەنگەكى دابت كەس نەشێت بگوهۆڕت ، وچونكى مرۆڤ ژ دو (عونصران) یێ پێك هاتىیە : عونصرێ لەشى ، وعونصرێ رووحى ، فطرەتا مرۆڤ ل سەر هاتىیە دورستكرن ژى ل سەر دو پشكان دئێتە لێكڤەكرن :

ـ ئەو سالۆخەتێن پەیوەندی ب لەشی ڤە هەین ، ژ وان یێن کو ئەم ب چاڤ دبینین ، وئەڤە صیفاتێن (خەلقینە) ، وگوهۆڕینا وان وەکی ئاشکەرا تشتەکە ناکەفتە د بن شیانا مرۆڤی دا .

ـ پشکا دووێ : ئەو سالۆخەتن یێن پەیوەندی ب لایێ رووحی ڤە هەین ، وئەڤە صیفاتێن (خولوقینە) ، وگوهۆڕینا ڤان ژی تشتەکێ ب زەحمەتە ..

وئەڤرۆ ب رێکێن زانینێ یا هاتییە بەرچاڤکرن کو ئەڤ هەردو پشکێن فطرەتێ ژ دەیك وبابان بۆ زارۆکی دئێنە ڤەگوهاستن دەمێ هێشتا نەبوویە مرۆڤەکێ دورست بەری ببت ، ورۆژ بۆ رۆژێ ل نك دیار دبن حەتا مەسەلە دگەهتە هندێ ئەو پێ دئێتە ناسین .

فطرەتا مرۆڤی فطرەتەکا تایبەتە ، وخودێ ئەوێ مرۆڤ ئافراندی ژ هەر کەسەکێ دی پتر یێ پێ زانایە : ﴿ أَلا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ [الملك : ١٤] . وچونکی ئیسلام ب تنێ ئەو مەنهەجە یێ خودێ بۆ مرۆڤان دانای ئەم دبێژین : ئیسلام دینەکە د گەل خورستییا مرۆڤی رێ دکەڤت : ﴿ فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ﴾ ، وحەتا مرۆڤ بشێت ب دورستی د خۆ بگەهت دڤێت باش ب فطرەتا خۆ یێ شارەزا بت ؛ دا بزانت کانێ دێ چاوا سەرەدەرییێ د گەل کەت .

فطرەتا مێری .. وفطرەتا ژنێ :

هەر چەندە فطرەتا مرۆڤی ئێك فطرەتە ، بەلێ د ناڤبەرا فطرەتا ژنێ ویا مێری دا چەند گوهۆڕینەك هەنە ، یەعنی ئەو فطرەتا خودێ ژن ل سەر دای ژ چەند لایەکان ڤە یا جودایە ژ وێ فطرەتا وی مێر ل سەر دای ، وچونکی ئیسلامێ هندەك ئەحکام ودیتنێن تایبەت بۆ ژنێ ل سەر بناخەیێ ڤان جوداهییان هەنە مە ڤیا چەندەکێ ل دۆر سەرەدەرییا ئیسلامێ د گەل خورستییا ژنێ باخڤین .

ئیسلام وفطرەتا ژنیّ :

وەكی مە گۆتی : دەمیّ خودیّ ژن ومیّر داین هەر ئیّكە تبیعەتەكیّ جودا ـ د هندەك لایان دا ـ داییّ ؛ دا چینا مرۆڤی ل سەر بناخەییّ ڤیّ جوداهییێ ب رێڤە بچت ، ئەگەر نە .. پێتڤی نەدكر نفشیّ مرۆڤی ییّ جۆت بت !

ئیسلام ـ دینیّ فطرەتیّ ـ د ئەحكامیّن خۆ دا ڤیّ جوداهییێ ل بەر چاڤ وەردگرت ، و ل سەر بناخەییێ ویّ هندەك ئەحكامیّن دینی وجڤاكی وئەخلاقی ژی ئاڤا دكەت ، و ژ زەلامی و ژ ژنیّ دخوازت كو پیّگیرییێ پیّ بكەن .. و ل ڤیّریّ دو بابەت هەنە پەیوەندی ب ڤیّ مەسەلیّ ڤە هەنە مە دڤیّت ب بەرفرەهی ل سەر باخڤین :

یا ئیّكیّ : دەمیّ ئیسلامیّ ژ ژنیّ خواستی كاریّ خۆ ییّ سەرەكی بكەتە پەروەردەكرنا عەیالی ، ودەرنەكەڤتە مەیدانا كاریّ زەلامی یا تژی زەحمەت ونەخۆشی ، وەكی د ئایەتەكا قورئانیّ دا هاتی :

﴿ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى ـ وهوین گەلی ژنكان ، د مالیّن خۆ دا رۆینن ، وئەگەر بۆ كارەكیّ پێتڤی نەبت ژ مالیّن خۆ دەرنەكەڤن ، وهوین خەملا خۆ بەرچاڤ نەكەن ، وەكی ل دەمیّ جاهلیەتا ئیّكیّ بەری هاتنا ئیسلامیّ ژنان دكر ﴾ [الأحزاب : ٣٣] .

یا دوویّ : دەمیّ ئیسلام ب ئاشكەرایی ویّ جوداهییێ بەرچاڤ دكەت یا كو د ناڤبەرا ژنیّ ومیّری دا ژ لاییّ عەقلی ڤە هەی ، چ دەمیّ شاهدەییا دو ژنكان ب یا زەلامەكی هژمارتی ، یان دەمیّ پێغەمبەری ـ سلاڤ لیّ بن ـ ب ئاشكەرایی بۆ ژنكان دیاركری كو عەقلیّ وان ـ ودینیّ وان ـ ژ ییّ زەلامی كیّمترە .. ویا غەریب ئەوە گەلەك كەس ل ڤیّریّ وویّرا هە ڤان هەردو مەسەلان دجوین وڤەدجوین ودكەنە جهیّ تانیّ بۆ ئیسلامیّ ، تشتیّ نەزانینا وان

ب فطرەت وتبیعەتێ مرۆڤی - یێ ژنێ ویێ مێری ڕادگەهینت ، ژ بەر ڤێ چەندێ مە دڤێت ژ ڤان هەردو مەسەلان دەست پێ بکەین .

مەسەلا ئێکێ :

ل دۆر وان جوداهیێن لەشی یێن کو د ناڤبەرا زەلامی وژنکێ دا هەین ، یێن کو کارتێکرنەکا بەرچاڤ د مەیدانا کارێ ژنێ دا هەی .

بەری نوکە مە یێ گۆتی ، ونوکە دێ بێژینەڤە : ئیسلام دەورێ ب ڕێڤەبرنا مالێ ژ لایێ دەرڤەیی ڤە یێ دایە زەلامی ، و ژ لایێ ناڤخۆیی ڤە یێ دایە ژنێ ، وئیسلام زەلام وژن وەکی دو شڤانان هژمارتینە کارێ وان ئەوە ئەو هەر ئێك ژ لایێ خۆ ڤە ڤێ مالێ بپارێزت ، وپسیارا هەر ئێك ژ وان ژی دێ ئێتەکرن کانێ ئەو ب دەورێ خۆ ڕابوویە یان نە ؟

ووەکی ئاشکەرا - ومە بەری نوکە بەحس ژی ژێ کری - کارێ ژنێ د مالێ دا هەمی بۆ ب خێر دئێتە هژمارتن ، نە بەس هندە بەلکی ئیسلامێ خێرا وێ دەمێ د مالا خۆ دا کاری دکەت یا ئینایە ڕێزا زەلامی دەمێ ئەو ژ مالا خۆ دەردکەڤت ودچتە جیهادێ ، ئەگەر زەلام د ڤێ دەرکەفتنا خۆ دا نەزڤڕی وهاتە کوشتن حسێب دبت شەهید ، وژن دەمێ بچویکەکی ل ڤێ مالێ زێدە دکەت ، و ب ڤی کاری ڤە دمرت ، ئەو ژی حسێب دبت شەهید .

ئیسلام ژن ژ کارێ سەخبێری و ب ڕێڤەبرنا مالێ ڤە ، وخەرجکرنا مالی ل سەر مالی وعەیالی یا عەفیکری ، وئەڤ کارێ ب وەستیان وزەحمەت یێ ئێخستییە د ستوییێ زەلامی دا ، وئەگەر هات وزەلام ب دورستی ب ڤی واجبێ خۆ ڕانەبوو ئەو دێ یێ گونەهکار بت ، کا چاوا دەمێ ژن ژ مال دەردکەڤت وتەخسیرییێ د واجبێ خۆ دا دکەت دێ یا گونەهکار بت .. ووە نینە وەکی هندەك هزر دکەن کو دەم ژن دمینتە د مالێ دا و ب کارێ

ب ڕێڤەبرنا ناڤخۆییيا مالێ ڕابت ئەو ژ كار دكەڤت ودبتە ئەندامەكا (عـاطل) د جڤاكێ دا ، وزيانێ دگەهينتە ئابۆرىيا مللەتى .. نەخێر !

ژن دەمێ مالا خۆ ب ڕێڤە دبەت ، وكارێ خۆ دكەتە ب خودانكرنا عەيالـێ خۆ ئەو هـنـگـى يا لـبـنـا سـەرەكـى د ئاڤاهـىيێ جڤاكا خۆ دا موكم دكـەت ، ژ لايـەكـێ دى ڤـە ژ سەربۆڕا دەركەفتنا ژنێ يا ئاشكەرا بووى كو ئـەو زيانـا ب دەركەفتنا ژنێ ب ئابۆرىيا مللەتى دكـەڤـت گەلەك مەزنـتـرە ژ وێ زيانێ يا ب نەدەركەفتنا ژنێ ب ئابۆرىيێ دكەڤت .. بۆ نموونە : ئـەگەر سـەرژمـێـريـەك بـێـتـە كرن كانێ هەر ژنكەك چەند مالـى ل دەركـەفتنا خـۆ بـۆ مـەيدانا كـارى خەرج دكەت ، چ بۆ جلك وبەژن وبالـێ بت ، چ بۆ صبغ ومكاياجى بت ، دێ باش بۆ مە ديار بت كو ئەو مال دوقات وسێ قات ژ وى مالـى پـتـرە يـێ ب دەست نـەدكـەت ئەگەر ئەو نەدەركەفتبا ، ڤێجا بۆچى دەركەفتنا وێ ب مەسەلا ئابۆرى ڤە بێتە (تەبريركرن) ؟

و ژ لايەكێ دى ڤە ڤەكۆلينێن (طبى) و (علمى) يێن ڕۆژ بـۆ ڕۆژێ پێـش دكەڤن ودئێـنە نڤيسين وبەلاڤكرن هندێ ديار دكەن كو ژن ـ چ ژ لايـێ نەفسـى ڤە بت ، چ ژ لايێ (جسمى) ڤە بت ـ وەسا يا هاتىيە ئافراندن كو ب دورستى ب كێر كارێ دەيكينىيێ وڕێڤەبرنا ناڤخۆییيا مالێ بـێـت ، ودەرێخـستنا وێ ژ مالـێ بۆ كارگەهێ وجهێن شۆلـى زولمەكە ل وێ دئێتـە كـرن ، وبارلێكرنـەكا گرانە دكەفتە سەر ملێن وێ .

د راپۆرتەكا خۆ دا دەزگەها ساخلەمىيا جيـهانى ديـار دكـەت كـو بچويـك پـشـتى بوونێ وحەتا ژىيێ وى دبتە سێ سال يێ پێتڤى چاڤدێرىيەكا بەردەوامە ژ لايـێ دەيـكـێ ڤـە ، وهەر جارەكا ئەڤ چاڤدێرىيە نـەما ، يـان ب دورسـتى

ب ڕێڤە نەچوو (خەلەل) وکێماسی دێ کەڤنە کەسینیێیا بچویکی ، تشتێ دبتە ئەگەرا هندێ ئەڤ زارۆکە ل پاشەڕۆژێ بەرێ خۆ بدەتە خرابیێ وتاوانان .

و ل دویماهیێیا راپۆرتا خۆ دەزگەها ساخلەمیێیا جیهانی داخوازێ دکەت کو ژن جارەکا دی ل مالا خۆ بزڤڕت وخۆ بۆ پەروەردەکرنا بچویکێ خۆ بەطال بکەت ؛ دا کو (ڕێژەیا جەریمێ) یا زێدە بلند بێتە خوارێ ، وهەر وەسا داخوازێ ژ حوکمەتێن جیهانی دکەت کو بۆ هەر ژنەکێ راتبەکێ هەیڤانە بێتە دان بەرانبەر هندێ کو ئەو ل مال ڕوینتە خوار وعەیالێ خۆ ب خودان بکەت ، ئەگەر هات ووێ کەس نەبت وێ ب خودان بکەت .

وبەری ئەم بەردەوامیێ ب بابەتێ خۆ بدەین ، هەژی گۆتنێیە بێژین : ئەڤ داخوازا ل سەد سالا بیستێ ڤێ دەزگەها جیهانی ژ حوکمەتان کری ، ل سەد سالا حەفتێ یەعنی : بەری هزار وچارسەد سالان ، حوکمەتا ئیسلامی ب جھ ئینابوو ، دەمێ عومەرێ کوڕێ خەططابی بڕیار دای هەر ژنکەکا بچویکەك ببت راتبەك بۆ بێتە دان ، هەر ژنکەکا هەبت ، یا ب خودان بت یان یا بێ خودان بت !

زڤڕین بۆ بابەتی دێ بێژین : ئەو ژنکا هەر ژ سپێدێ ژ مال دەردکەڤت وپشتی نیڤرۆ ، یان ل ئێڤارەکا درەنگ دزڤڕتە مال ، وپشتی وەستیانەکا مەزن ل کارگەهێ یان جهێ شۆلی ، دەمێ دزڤڕتە مال چ گێول دێ هەبت ژ نوی کەفتە بەر کارێ مالێ ، یان دێ چ دلۆڤانی بۆ بچویکی ل نك مینت ؟ و چ عەدالەت یان یەکسانی د ڤێ چەندێ دا هەیە ، ئەم ژ ژنکێ بخوازین ئەو د مالێ دا ب کارێ خۆ ڕابت ، و ژ دەرڤەی مالێ ب کارێ زەلامی ڕابت ؟

جارىٚ دا هندەك ژ وان جوداهىیان بەرچاڤ بكەین یێن كو ژ لایــىٚ جسـمى ڤە د ناڤبەرا زەلامى وژنىٚ دا هەین كو كارتێكرنىٚ ل سەر كارىٚ وىٚ دكەن ..

ژ لایىٚ (شانێن لەشى) ڤە :

زانایێن (ئەحیائىٚ) دبێژن : هـنـدى لەشىٚ مرۆڤىیە شێست ملیوون ملیوون (شانە) تێدا هەنە ، ویا زانایە كو ئەڤ شانە ب چاڤ نائێنە دیتــن ، وبـۆ دیتنـا وان دڤێـت مكرسـكۆب بێنـە ب كارئینـان ، وپشـتى زانـا شـیاین مكرسـكۆبێن هـویربـیـن دورســت بكەن وپىٚ بەرىٚ خۆ بدەنە شانێن لەشىٚ مرۆڤى تشـتىٚ ئـەو ب سەر هلبووین ئەڤە بوو وان دیــت شـانێن لەشـىٚ زەلامـى ژ یـێـن لەشـىٚ ژنـىٚ دجودانە ، ومرۆڤىٚ زانا ئەگەر ب مكرسكــۆبىٚ بـەرىٚ خـۆ بدەتـە شـانەكا لەشـىٚ مرۆڤى دىٚ زانت كانىٚ خودانىٚ ڤىٚ شانىٚ زەلامە یان ژنە بێى بـزانت كـانىٚ ئـەڤ شانە یا كىٚیە ؛ چونكى سالـۆخەتێن شانا زەلامى ویا ژنىٚ ب ڕەنگەكىٚ ئاشـكەرا د ژێك جوانە .. ومە نە ل بــەرە ل ڤـىٚ گەلـەك ب نـاڤ ڤـى بابـەتى ڤـە بچـین ؛ چونكى ئەڤە شۆلا دختۆرانە ، ب تنىٚ من دڤێــت ئیشـارەتىٚ بدەمـە خالـەكىٚ كـو ئیعجازەكا قورئانىٚ پىٚ دئێتە بەرچاڤكرن ..

زانا دبێژن : شانا لەشى ـ ئەوا ب چاڤ نەئێتە دیتــن ـ هنـدەك لەشـێن زێـدە زێدە هویر یێن ل سەر هەین ، وئەگەر تە بڤێت بزانى قیاسا هەر لەشەكى ژ ڤـان لەشان چەندە ملیمـترەكىٚ بكە بلیــوون پشـك ، پشـكەك ژىٚ ژنـوى دىٚ هنـدى لەشەكى ژ ڤان لەشان لـىٚ ئێت یێن كو ل سەر شانا لەشى هەین ، زانا دبێژنە ڤان لـەشـان : (كـرۆمـۆسـۆم) ، و ژ بـەر كـو ئـەڤ كرۆمۆسۆمە د خودان ڕەنگــن ب عەرەبى دبێژنىٚ : (الصبغیات) .

ئەڤ كرۆمۆسۆمە ل سەر شانىٚ دجۆت جـۆتەنە ، وهەر جـۆتـەك ژ جۆتىٚ دى یـىٚ ڤـەدەرە ، هـنـدى كـرۆمـۆسـۆمـێـن شانا لـەشــىٚ ژنـكـێـنـە ئەگەر مـرۆڤ

ب مكرسكـۆبێ بەرێ خۆ بدەتێ دێ بینـت وەكـی حـەفا (X) یـا ئنگلـیزی ..
یەعنی هەر وەكی تو دو ژ ڤان حەرفان بدانییە ب رەخ ئێك ڤە (XX) ، بەلـێ
كرۆمۆسۆمێن شانا زەلامی د وەسا نینن ، هەر جۆتەكێ تو بەرێ خـۆ بدەیـێ دێ
بینـی ئێـك رەنگـێ وێ وەكـی حـەرفا (X) وئێـك وەكـی حـەرفا (Y) یـە یـا
ئینگلیزی ، یەعنی : ئەو كرۆمۆسۆما ژنكێ هەی زەلامی ژی یا هەی ، وزێدەتـر
ژ وێ كرۆمۆسۆمەك زەلامی یا هەی ژنكێ نینە .

قورئان دبێژت : ﴿ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَـــةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ [البقرة : ٢٢٨] .

وئەگەر بێتە گـۆت : ئەرێ ڤێ جوداهی‌یا كرۆمۆسۆمان د ناڤبەرا ژنێ ومـێرى دا چ كار ل سەر لەشی هەیە ؟

دێ بێژین : ئەڤ كارە ژ دو لایان ڤە بەرچاڤ دبت :

یێ ئێكێ : ڤان كرۆمۆسۆمان دەستێ د نێرینی ومێیینی‌یا خودانێ شـانێ دا هەی ، یەعنی : ئەون (تەحەككومێ) د (وراثـــێ) دا دكەن ، وئـەو نیشـانێن ل سەر مرۆڤـی دیـار دبـت وژن پـێ ژ زەلامـی دئێتـە جوداكـرن هـەمی بـۆ ڤـان كرۆمۆسۆمان دزڤرن .

یێ دووێ : كرۆمۆسۆما (Y) ئەوا كتەكا وێ د شانا لەشێ زەلامی ب تنێ دا هـەی بـەروڤاژی‌یا كرۆمۆسۆما (X) ە ئـەوا جۆتـەك ژێ د شـانا لەشـێ ژنـێ دا هەی .. كرۆمۆسۆما (Y) یـاكورت وستویرە ، وكرۆمۆسـۆما (X) یـا درێـژ وزراڤــە ، ژ بەر ڤێ چەندێ ئەو شانا كرۆمۆسۆما (Y) تێدا هەبت دێ پتـر یـا ب زاڤ بت ، وبزاڤا وێ دێ یا ب هێزتر بت ، لەو دێ شێت پتــر خـۆ ل بـەر نەخۆشی‌یێ گرت ، و ژ بەر ڤـێ چەندێیـە ئـەم دبینـین زەلام ـ پـتـر ژ ژنكـێ ـ دشێت كارێن ب زەحـمـەت بكەت وخۆ ل بەر نەخۆشی‌یێ بگرت .

ئەڤە چێکرنا خودێیە .. نە زەلامی دەست تێدا هەیە نە ژنێ ، خودێ ئەو ب ڤی ڕەنگی داینە دا زەلام ب کارێن ب زەحمەت ڕابیت ، نەکو ژن .

ژ لایێ (أنسجه وعضلات) ـان ڤە :

جوداهی د ناڤبەرا ژنێ ومێری دا ژ هندێ مەزنترە کو بێتە ڤەشارتن ، (عضلات) یێن زەلامینە دشدیاینە ، ب عەکسا یێن ژنێ ، (عضلات) یێن ژنێ دنازکن ، وتەخەیەکا دوهنی ب سەرڤە هەیە ، تشتێ دبتە ئەگەرا هندێ کو (رەشیق) وجوان بێنە بەرچاڤ .

ژ لایێ هەستی ڤە :

زانا دبێژن : هەستیێ ژنێ ژ هەستیێ زەلامی نەرمترە و ل هندەك جهان کورتترە ، و ل هندەك جهان حلیترە ، و ژ گەلەك لایێن دی ژی ڤە هەستیێ وان یێ ژێك جودایە ، وئەو کۆرێن ل هەستیێ زەلامی هەین دکویرترن .

ونۆزدە جوداهی د ناڤبەرا هەستیێ (حوض) ێ ب تنێ دا هەنە د ناڤبەرا ژنێ ومێری دا ، بۆ هندێ دا ژن ب کێر حەواندنا (جەنینی) بێت .

ژ لایێ هۆرموونان ڤە :

زانا دبێژن : دو ڕەنگێن هۆرموونان یێن ژێك جودا د لەشێ مرۆڤی دا هەنە : هۆرموونێن نێرینیێ ، وهۆرموونێن مێیینیێ ، وئەو ماددێ د هۆرموونێن مێیینیێ دا هەی هەمی د هۆرموونێن نێرینیێ ژی دا هەیە ، وزێدەتر ژ وی (مجموعة مثلية) ژی د هۆرموونێن نێرینیێ دا هەیە د یێن مێیینیێ دا نینە .

ژ لایێ جەنینی ڤە :

دختۆر دبێژن : بچویك (جەنین) دەمێ د مالبچویکی دا دئێتە چێکرن ، ئێکەمین جار ل سەر قالبێ کچکێ دئێتە چێکرن ، پاشی ئەگەر کرۆمۆسۆمێ نێرینیێ بۆ هاتبتە ڤەگوهاستن هەر ئەو قالب دمینت بەلێ هندەك زێدەهیێن

دی لـێ زێدە دبـن وبچویـك دبتـە كـوڕ ، وئەگـەر كرۆمۆسـۆمێ نـێرینیییێ بـۆ نەهاتبتە ڤەگوهاستـن قالب وەكی خۆ دمینت وبچویك دبتە كچ .

ئەڤە ب كورتی هندەك جوداهییێن فسیۆلۆچی بوون یێن كـو لەشـێ زەلامـی وژنێ ژێك جـودا دكـەن ، وئـەڤـە هندێ دگەهینت كو ژن ب ڕەنگەكێ وەسا یا هاتییە چێكرن كو ژ زەلامی یا جودا بت ؛ دا هەر ئێك یێ دی تـمـام بكــەت ، وەكی غاندی یــێ هنـدی دبێـژت : « هنـدی ژن ومـێرن وەكـی هـەردو دەڤێـن مەقەسێنە ، دژێك جودانە ، بەلـێ ئێك یێ دی تـمـام دكەت » .

ودویر ژ (تەعەصوبێ) بۆ ژنێ یا دژی وێ ژ تەركیبا ژنێ یا فسیۆلۆچی بۆ مە ئاشكەرا دبت كو جهێ ژنێ یێ دورست مالە ، وكارێ وێ یێ بابەتی وێ بت پەروەردەكرنا زارۆكانە ، وئەڤ تەركیبە ژ وێ (خۆڕستییێ) یە یا خودێ ئــەو ل سەر دای ..

مەسەلا دووێ :

یان جوداهییا عەقلی د ناڤبەرا ژنــێ ومـێری دا .. وەكـی كـو د حەدیســەكا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لـێ بـن ـ هـاتی : عـەقلێ ژنـێ ودینـێ وێ ژ یـێ زەلامـی كێمتـرە .. ئەو حەدیسا هندەك كەس خۆ ژێ لەش گران دبینن وگومانێ دئێخنە ڕاستییا وێ !

بەری ئەم ب ناڤ ڤی بابەتی ڤە بچیـن دێ هندەكێ ژ وێ ڤەكـۆلینێ ڤەگێڕین ئەوا كۆڤارا (ریدرز دایـجـسـت) ل سالا ١٩٧٩ ز ، ل بن ڤان ناڤ ونیشانان بەلاڤكری : (بۆچی كوڕ ب ڕەنگــەكێ جـودا ژ كچـان تـەفكیرێ دكـەن ؟) .. ڤەكـۆلین دبێژت :

« كورِ ب رەنگـەكێ جـودا ژ يـێ كچـان هـزرێ دكـەن ، هـەر چـەند ئـەڤ راستىيە دێ بتە (صەدمە) بۆ وان كەسان يێن پشتەڤانىيا ژنێ دكەن وداخـوازا يەكسانىيا تـمـام د ناڤبەرا وێ ويا زەلامى دا دكەن .. بەلـێ يەكسانىيا جڤاكى ـ ب ديتنا مە ـ ل سەر هنـدێ رادوەستت كـو مـرۆڤ وان جوداهىيـان بزانـت ئەوێن كارى د رەفتارێ مرۆڤى دا دكەن ، ديسا وان جوداهىيان بزانت يێن كو د ناڤبەرا دەماغێ كورِى وكچێ دا هەين ..

« ئەڤرۆ ئەو جوداهى يێن كو د ناڤبەرا كورِ وكچان دا هـەين يێـن كـو بـاب وسەيدا وڤەكـۆلەر تێ دئيننە دەر ، دئێنە ژبيـركرن و ب پشـت گـوهـ ڤـە لێـدان وبۆ ڤۆتابىيێن كورِ وكچ بەرنامەيەكێ وەكى ئێك يێ خواندنێ دئێتە دانان ..

« ڤەكـۆلەرێن جڤاكى وەسا هزر دكەن كو ئەو جوداهىيا د ناڤبـەرا رەفتـارێ كورِ وكچان دا هەى بۆ وێ تەربيەتێ دزڤرِت يا كو ل مال ومەدرەسێ وجڤـاكێ بۆ وان دئێتە پێشكێشكرن ، ئـەو تـەربيەتا دخـوازت كـورِ يـێ خـودان بزاڤـەكا زێدە بت ويێ چەلەنگ بت ، بەلكى ژێ قەبويل دكەت كـو خـودان رەفتـارەكێ زۆردارانە بت ، ل وى دەمێ دخوازت كو كچ يا نازك وبێ دەنگ بـت .. بەلـێ ڤەكۆلينێن زانستى ديار دكەن كو جوداهىيا د ناڤبەرا هەردو نفشان دا نە ب تنێ بۆ خودانكرن وتەربيەتێ دزڤرِت بەلكى بۆ وێ جوداهىيا لێكدانـا بيۆلۆجـى ژى دزڤرِت ووێ جوداهىيا كو د ناڤبەرا دەماغێ كورِو كچێ دا هەى ..

« ئەگەر داخوازكەرێن يەكسـانىيا بـێ توخويـب د ناڤبـەرا كـچ وكـورِى دا بـەرگـەرِيانێ بكەن كو وان هەردووان ل سەر ئێك مەنهـەجى ب خـودان بكـەن ژى ، يان دەبانـجـە وئاميرەتێن شەرِى يێن لاستيكى بكەنە د دەستێن كچكـان دا ، وبويكێن لاستيكێ بكەنە د دەستێ كورِكان دا ، دێ بينن ئەو جوداهىيێـن

بیۆلۆجی یێن خودان ڕەهـ وریشالێن کویر دێ خۆ فەرض کەن ودێ بنە ئەگەرا پەیدابوونا رەفتارەکێ ژێك جودا د ناڤبەرا کوڕ وکچان دا ..

ڤەکۆلین پێدا دچت ودبێژت : ((زانا وڤەکۆلەر ب سەر کویراتی‌یا ڤان جوداهی‌یان هلبووین دەمێ وان دیتی کوڕکێ ب شیر د رەفتارێ خۆ دا یێ جودایە ژ کچکێ ، هندی کچکە پشتی بوونا وێ ب چەند ڕۆژەکان های ژ دەنگان دبت ، نەخاسمە دەنگێ دەیکێ ، ب عەکسا کوڕکی ئەو گەلەك پویتەی نادەتە ڤی تشتی ، لەو مرۆڤ دشێت کچکا ب شیر پتر بترسینت ژ کوڕکی ب ڕێکا بلندکرنا دەنگی ب خافلەتی ڤە .. کچکا پێنج هەیڤی دشێت ب ساناهی وی تشتێ ئەو دبینت ژێك جودا بکەت ، و د ناڤبەرا هەیڤا پێنجێ حەتا هەیڤا هەشتێ دا کچ دەست ب محاوەلاتێن ئاخفتنێ دکەت ، نە وەکی کوڕکی ئەوێ نەشێت زوی ب زوی فەرقێ د ناڤبەرا مرۆڤی ولەعبان دا بکەت ودرەنگتر محاوەلاتێن ئاخفتنێ دکەت .

((کوڕ بۆ مەسەلێن دیتنێ ووان مەسەلێن تەوازنا لەشی یا کامل پێ دڤێت ژ کچکێ زیرەکترە لەو دێ بینی کوڕکێ بچویك زویتر ژ کچکێ (ئستجابێ) دکەت بۆ وی لەشێ ل بەر چاڤان دلڤلڤت ، یان وێ رۆناهی‌یا دبرسقت ، هەروەسا کوڕ زویتر ل ڕەنگێن هەندەسی هشیار دبت ، وپێ ئاگەهدار دبت ..

((وتشتێ دئێتە هژمارتن (ئکتشافەکا عەجێب) ئەڤەیە هندی جهێ خەزنکرنا شیان وزانینایە د دەماغی دا یێ جودایە د ناڤبەرا کوڕ وکچان دا ، ل نك کوڕی شیانێن ئاخفتنێ ل جهەکێ جودا ژ جهێ شیانێن هەندەسی دئێنە خەزنکرن ، نە وەکی کچکێ یا کو ل هەردو لایێن مەژی‌یێ وێ شیانێن ئاخفتنێ ویێن هەندەسی کۆم دبن وتێکەلی ئێك دبن ..

((ئێكەمین زانایێ ب سەر ڤێ ڕاستیێ هلبووی ڤەكۆلەرێ نەفسی لانسدل بوو ژ پەیمانگەها نەتەوەیی یا ساخلەمیێ ل ویلایاتێن ئەمریكی یێن ئێككگرتی ، ل سالا ١٩٦٢ ز ، پاشی ئەڤ ڤەكۆلینە ژ لایێ گەلەك زانایان ڤە هاتە بنەجهكرن وهندەك ژ وان زانایێن ژنن ..)) .

ئەڤە هندەك ژ وێ ڤەكۆلینێ بوو یا كو ل سالا ١٩٧٩ ز كۆڤارا (ریدرز دایجست) بەلاڤكری ، وژێ دئێتە زانین كو هندەك جوداهی د ناڤبەرا تەركیبا دەماغێ زەلامی ویێ ژنێ دا هەنە ، وئەڤ جوداهیە كاری ل سەر ڕەنگێ هزركرنێ دكەن ، ودبنە ئەگەرا هندێ عەقلێ ژنێ ژ یێ زەلامی كێمتر بت .

مەعنا : ل سەد سالا بیستێ ژ نوی علم گەهشتە وێ ڕاستیێ یا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ بەری هنگی ب هزار وچار سەد سالان گۆتی .

هندەك جوداهیێن دی :

ژبلی ڤێ ڤەكۆلینا بۆری نوكە ل نك زانایێن (طوبیێ) تشتەكێ باوەر پێكریە كو هژمارا وان (تەلافیف) ان یێن د دەماغێ زەلامی دا هەین پترە ژ وان یێن كو د دماغێ ژنێ دا هەین و ژ بەر ڤێ چەندێ (حەجم) و (وەزنا) دەماغێ زەلامی قیاس د گەل لەشێ وی ، ژ (حەجم) و (وەزنا) دەماغێ ژنێ قیاس د گەل لەشێ وێ پترە .

دختۆر دبێژن : مەژیێ زەلامی (معدل) سەد غرامان ژ مەژیێ ژنێ پترە ، وحەجمێ مەژیێ زەلامی دوسەد سەنتیمترێن (معكب) ژ مەژیێ ژنێ پترە ، وڕێژەیا مەژیێ زەلامی بۆ لەشێ وی ئێك ل سەر چلێیە ، بەلێ ڕێژەیا مەژیێ ژنێ بۆ لەشێ وێ ئێك ل سەر چل وچارێیە .. وئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین كو حەجم ووەزنا دەماغی كار ل سەر شیانێن عەقلی هەیە دێ بۆ مە ئاشكەرا بت كانێ بۆچی شیانێن هزركرنێ ل نك زەلامان پترن .

هـەر وەسـا دختـۆر دبـێـژن : ل هــەیڤێن ئێکـێ ژ چێبوونـا (جـەنـیـنـــی) گـەلـەك یا ب زەحـمـەتـە بێتە زانین کانێ کچە یـان کوڕە ، وبــەری (ئەجـهـزێن تەناسولـی) بۆ بچویکی دورست بن ، تشــتەك د دەمـاغێ (جـەنینی) دا پـەیدا دبت دبتە ئەگەرا هندێ کو نفشێ وی بێتە تەحدیدکرن ، چاوا ؟

دختۆر دبێژن : گاڤا دەماغ بۆ بچویکی دورست دبت یێ کچکـێ وکوڕکـی وەکـی ئـێـکـە ، پاشی زێدەهییەك ل دەماغی پەیدا دبت ، ب عەرەبی دبێژنێ : (تحت المهاد) ئەو بچویکی ئەڤ زێدەهی‌یــە د دەمـاغێ وی دا پـەیدا ببـت دبتـە کوڕ ، وئەڤ زێدەهی‌یــە یـە دبتـە ئەگـەرا هنـدێ (ئەجـهزێن تەناسولــی) یێـن نێرینی‌یێ بۆ زارۆکی دورست بن ، وئەو بچویکی ئــەڤ زێدەهی‌یــە ل دەمـاغی دیار نەبت دبتە کچك .

ڕاستی‌یەك .. وئیعجازەکا قورئانێ :

د ئایـەتەکا پیـرۆز دا دەمێ خودایێ مـەزن بەحسـێ شـاهدان دکـەن ئاشـکەرا دکەت کو شاهدەیی‌یا هەر زەلامەکی ب یا دو ژنکانە ، وهەر ئەڤ ئایەتە ب خۆ ئەگەرا ڤی حوکمی بۆ مە ئاشکەرا دکەت دەمێ دبێژت :

﴿ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّــنْ تَرْضَوْنَ مِنْ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا أَنْ تَضِلِّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى ـ وهوین دو زەلامێن موسلمان و بـالغ و ب عـاقل وخـودان دادی بکەنـە شـاهد . وئەگەر دو زەلام نەبن بلا زەلامەك ودو ژن بن ژ وان یێــن هویــن ژ شـاهدەیی‌یا وان دڕازی ، دا ئەگەر یەك ژ وان هەردو ژنان ژ بیـــرکر یـا دی بیـــرا وێ لــێ بینتەڤە ﴾ [البقرة : ٢٨٢] ، مەعنا : (عللەت) ئەوە ژن یا (مەعەررەضە) کو د شاهدەدانا خۆ دا د سەر دا بچت وخەلەت ببت ، وئەڤ ئحتمالە ژ نك زەلامی گەلەك وگەلەك یا کێمترە .

ئەڤرۆ پشتی علم پێشکەفتی ودختۆر شیاین خـۆ ب نـاڤ دەمـاغێ مرۆڤـی دا بەردەن ودەماغی پارچە پارچە (تەشریـح) بکەت ، ئەو زڤڕین وئێك ژ ئیعجازێن قورئانێ د دەستان دا ، گوهداری‌یا ڤێ (ئکتشافا علمی) یا غەریب بکەن ..

زانـا دبێژن : دەمێ مرۆڤ دئاخڤت ، هەر ئاخفتنەکا هەبت ، دەماغێ وی دبتە دو پشك ، ب نسبەت زەلامی دەمــێ ئـەو دئـاخڤت پشـکەکا دەمـاغی ب شـۆل دکەڤت وپشــکەك بـەطال دمینـت ، وەکـی حەرەســەکی لــێ دئێـت و ل دەمـێ تەنگاڤی‌یێ کونتـرۆلـێ ل سەر پشکا دی دکەت ، لەو دێ بینی ل دەمێ ئاخفتنێ زەلام پتـر یێ سەرخۆیە ، نە وەکی ژنکــێ دەمـێ ئـەو دئـاخڤت هـەردو پشـکێن دەماغێ وی ب شۆل دکەڤن ، لەو دێ بینی ئەو کونتـرۆلـێ ل سەر ئاخفتنـا خـۆ ناکەت وگەلەك جاران ئاخفتنەکێ دێ بێژت ، گاڤا بێ دەنگ بوو ، بێژێ تـە هـۆ گۆت ، دێ بێژت : نزا ، من های ژ خۆ نەبوو !!

ئەرێ کێ ئەڤ ڕاستی‌یا علمی نیشا پێغەمبەری دابوو ـ سلاڤ لـێ بن ـ حــەتا ئەو بزانت کو دو ژن ـ ئەگەر ئێك باخڤت وئێك یا بێ دەنگ بت ـ دەماغێ وان دئێتە بەرانبەر دەماغێ زەلامەکی دەمێ دئاخڤت ، لەو ل دەمێ شاهدەدانێ دڤێـت ئەو دو بن ؟

ل سـەر بناخــەیێ ڤــێ ڕاســتی‌یا ژێگــۆتی ئیســلام د ئــەحکامێن خــۆ دا سەرەدەری‌یێ د گەل ژنێ دکەت ، وئەڤ چەندە یا ئاشکەرایە بۆ هەر کەســەکێ ب ئەحکامێن شریعەتێ ئیسلامێ یێ زانا بت . (١)

زەلام ژ ژنێ چێتـر نینە !

(١) وەکی کــو ئیسـلامێ شـاهدەیی‌یا دو ژنـان ئینایـە بەرانبـەر یـا زەلامـەکی ، یـان بـەردان ئێخستی‌یە دەستێ زەلامی ، وگـۆتی حاکم دڤێت زەلام بت .. وهتد .

دەمێ مرۆڤ ڤێ ڕاستی‌یا علمی بەرچاڤ دکەت ڕەنگــە هنــدەك کــەس هــەبن بێژن : مادەم هۆیە مەعنا زەلام ژ ژنکان چێتـــرن .. ئیســلام دبێــژت : نــەخێر ! چێتـری‌یا مرۆڤی ب هندێیە کو پـتـر یێ ب تەقوا بت ، وژن ئەگــەر ژ زەلامـی ب تەقواتر بت ل نك خودێ ئــەو دێ یــا ژ زەلامـــی چـێـتـــر بـــت ئــەگــەر چەند عەقلێ زەلامی ژ یێ وێ چێتـر بت ، و ژ تشتێن ئاشکەرایە د ئیســلامێ دا کو ئەو تشتێ خودێ دابتە مرۆڤــی ومرۆڤـی چـو دەسـت تێـدا د هــەبوونا وی دا نەبت ئەو چێتـرینی‌یێ نادەتە مرۆڤی وەکی نفشی ، یان نەسەبی ، یان بنەمالـێ .

حیجاب
بـۆچـی .. وچـاوا ؟؟

هندی نفشێ نفشێ ژنێیە ، دا بشـێت ب دورسـتی ب دەورێ خـۆ ڕابـت ، فیطرەتەکا وەسا هەیە بەرێ وێ ددەتە بەرێخۆدانا سەرڤە سەرڤە بـۆ تشـتی ، لـەو دێ بینـی پتـر جـاران ئـەو یـا نـێزیکی سـادەییێ یـە ویـا دویـرە ژ گرێـگ وئالـۆزییێن نەئێنە ڤـەکرن ، هـەر وەسـا دێ بینـی ـ دیسـا پتـر جـاران ـ کـو بەرێخۆدانا ژنێ هند بۆ (جەوهەری) نینە هندی بۆ (مەظهەری) یە ..

د ئایەتەکا قورئانێ دا خودایێ مەزن بەحسێ ڤە تبیعەتێ ژنێ دکەت ودبێژت :

﴿ أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ـ ئەرێ هوین بستەییێ دکەن ووێ بۆ خودێ پالڤە ددەن یا د ناڤ خەمل وخێزێ دا دئێتە پەروەردەکرن [کـو ژنـە] ، و ل دەمێ هـەڤرکـییـێ ئـەو نـەشێت هێجەتا خـۆ ئاشکەرا بکەت ؟ ﴾ [الزخرف : ١٨] . مەعنا : ژن ل هـەمی قوینـاغێن ژییـێ خـۆ د نـاڤ خـەمل وخێزێ دا دئێتە ڕاکرن ، وجوانی وپویتەدانا ب مەسـەلێن سـەرڤە سـەرڤە هـەمی دەمان ل نك وێ بەری هەمی مەسەلێن دی دئێن . [1]

---

(١) وبـۆ دەلیـل سـەرهاتییەك ژ سـەرۆکا فلپینـێ یـا بـەرێ (کـەرەزۆن ئـەکینۆ) یـێ دئێتـە ڤەگوهاستـن کو ل دەمەکی ئنقیلابەك ل سەر حوکمێ وێ چێبوو ، هندەك جاب دایێ ، پاشـی وێ ئنقیلابێ سەرنەگرت ، پشتی هنگی پسیار ژێ هاتە کرن : دەمێ جابا ئنقیلابێ گەهشـتییێ تە هزر د چ دا کر ؟ وێ گۆت : من هزرا خۆ د وی جلکی دا کر یێ ئـەز دێ کەمـە بـەر خـۆ دەمێ من دگرن ودبەن ورۆژنامەڤان دئێن شکلێن من دگرن !!

وچونكی ئیسلام ئەو دینە یێ ب دورستی د گەل خورستیا مرۆڤی دگونجت ، ئیسلامێ ئەڤ ڕاستیە ب پشت گوه لێ نەدا ، بەلكی كرە بناخە وهندەك ئەحكامێن ل سەر ئاڤاكرن ، ئیسلامێ بۆ ژنا وسلمان دورست كر كو خۆشییێ ب جوانییێ ببەت ، و (وەسائلێن) خۆتازەكرنێ وجوانییێ ب كار بینت ، وئیسلامێ ـ د ڤی مەجالی دا ـ گەلەك تشت بۆ ژنێ حەلالكرن یێن كو بۆ زەلامی حەرامكرین .. بەلێ ئیسلام د ڤێ دەلیڤەیێ دا ژی وەكی هەمی دەلیڤێن دی دینەكێ ناڤنجیە ، جوانی وخەمل وخێز بۆ ژنێ حەلالكر بەلێ هندەك توخویب بۆ ڤێ چەندێ دانان ، ڕێ دا ژنێ كو ئەو د بەر خۆ ڕا بچت ، بەلێ د گەل هندێ ژی ئەو ل ڕاستیەكێ هشیاركر كو ئەڤ دبەرخۆڕا چوونە چێ نابت ببتە ئامویرەت بۆ فەسادێ ، دیسا چێ نابت ببتە ئارمانجا ژنێ یا سەرەكی د ڤێ ژینێ دا .

خودایێ مەزن ژن ژی ـ وەكی زەلامی ـ یا دای دا ئەو عیبادەتێ وی بكەت ، نەكو دا هەمی ژییێ خۆ د غەفلەتێ دا ببۆرینت وكل ومل خۆ ب مەسەلێن خەمل وخێزێ وجوانییێ ڤە موژیل بكەت ، ئەو بارێ كو د ڤێ ژینێ دا دكەفتە سەر ملێن موسلمانی ـ چ ژن بت چ مێر ـ گەلەك ژ هندێ مەزنترە كو ئەو خۆ ب هویر وماران ڤە موژیل بكەت ، یان ژییێ خۆ د وێ ڕێكێ دا ببۆرینت .

ڤێجا دا ژنا موسلمان ب وان ئەحكامان ئاگەهدار ببت یێن كو ئیسلامێ د دەر حەقا (حیجابێ) دا دانان مە دڤێت چەندێ ل دۆر ڤی بابەتی باخڤین .

ڕاستیەكا دەسپێكێ :

ڤەكۆلینێن علمی هندێ دگەهینن كو ژن ب تبیعەتێ خۆ پتر حەز ژ مەسەلێن جوانییێ و (مەظاهران) دكەت ، ودافعێ (حب الظهور) ێ ل نك وێ پتر

ژ زەلامی یێ ئاشکەرایە ، لەو دێ بینی ئەو پتر خەمێ ژ ڤی لایی دخوٚت وپتر حەز دکەت کو پەیڤێن (ئیعجابێ) ژ وان کەسێن ل دۆر ورەخان گوه لێ ببت .. وئیسلام دەمێ هاتی ئەڤ ڕاستی‌یە ژ بیر نەکر .

ئیسلامێ ڤیا ڤێ حەژێکرنا ژنێ بۆ جوانی‌یێ (ئستغلال) بکەت ، وبەرێخۆدانا وێ کویرتر لێ بکەت ، ئیسلامێ ژ ژنکا موسلمان خواست کانێ ئەو چاوا پویتەی ددەتە جوانی‌یا ب سەرڤە وبەرچاڤ هندی دی یان پتر پویتەی بدەتە جوانی‌یا نەبەرچاڤ ژی : جوانی‌یا ئەخلاقی ..

ژ لایەکێ دی ڤە : ئیسلامێ ژن ئاگەهدارکر کو دڤێت یا هشیار بت دا ب (مەظاهرێن) ژ قەستا وبێ خێر د سەر دا نەچت ، ودەمێ ئەو د بەر جوانی‌یا خۆ ڕا دچت دا وی دافعێ خۆ یێ نەفسی تێر بکەت دڤێت ئارمانجا وێ خرابکاری و د سەردا برن نەبت ، وحەتا ئەڤ چەندە بێتە ب جهئینان ئیسلامێ ئەحکامێن (حیجابێ) دانان و ل سەر ژنا موسلمان واجبکر کو پێگیری‌یێ پێ بکەت .

ئیسلام دینەکێ عەمەلی‌یە ، نەهاتی‌یە دا ب تنێ شیرەتان بەلاڤ بکەت ، پشتی هنگی مرۆڤێ موسلمان گوهێ خۆ بدەتێ یان نە ، ئەوێ ب کەیفا خۆیە .. نە ! ئیسلامێ ئەحکامێن خۆ دانان وگۆتە موسلمانی ئەڤە ڕێکا ئیسلامێیە ، ئەگەر تو موسلمانی لێ هەڕە ئەگەر تو لێ نەچووی ، تە وئیسلامێ چو د گەل ئێك نینە .

حیجاب د قورئانێ دا :

مرۆڤ دەمێ ل قورئانێ دزڤڕت ووان ئەحکامان دخوینت یێن پەیوەندی ب ژنێ ڤە هەین دێ باش بینت کو حیجاب یان پەردەپۆشی تشتەکێ واجبە ل سەر ژنا موسلمان نەکو مەسەلەکا زەوقی‌یە ئەگەر وێ بڤێت بلا پێگیری‌یێ پێ

بکەت وئەگەر نە نە ، د سوورەتا (النور) دا خودایێ مەزن فەرمانێ ل پێغەمبەرێ خۆ دکەت کو ئەو ئەمری ب حیجابێ ل ژنکێن موسلمان بکەت ، دەمێ دبێژت : ﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الإِرْبَةِ مِنْ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ـ وتو [ئەی موحەممەد] بێژە ژنێن خودان باوەر : بلا ئەو چاڤێن خۆ ژ حەرامییێ بگرن ، وناموسیا خۆ ژ تشتێ حەرام بپارێزن ، وبلا ئەو خەمل وخێزا خۆ بۆ زەلامان ئاشکەرا نەکەن ، وهندی ژ وان بێت بلا ئەو ڤەشێرن ئەو جلك تێ نەبن یێن ئەو ب سەر جلکان دا دکەنە بەر خۆ ، ئەگەر چو فتنە ژێ چێ نەبن ، وبلا ئەو دەرسۆکێن خۆ ب سەر پستوی وبەرسنگێن خۆ دا بەردەن ؛ دا باش بێنە ستارەکرن ، وبلا ئەو خەملا خۆ یا ڤەشارتی بۆ کەسێ ژبلی زەلامێن خۆ ئاشکەرا نەکەن ؛ چونکی بۆ وان دورستە ئەو وێ ببینن یا خەلکێ دی نەبینت . وهندەك ژ خەملا وان وەکی دێمی وستوی ودەستان وزەندکان دورستە بۆ بابێن وان وخەزویرێن وان وکوڕێن وان ونەڤسییێن وان وبرایێن وان وبرازایێن وان وخوارزایێن وان وژنکێن موسلمان ـ نە یێن کافر ـ وعەبدێن وان ، ووان زەلامێن هەوجەی ژنکان نەبن ، وزارۆکێن بچویك یێن نەگەهشتی وچو ژ عەورەتان نەزانن ، بۆ ڤان دورستە هندەکێ ژ خەملا ژنکێ ببینن ، ودەمێ ژن ب رێڤە دچن بلا پێیێن خۆ ل عەردی نەدەن دا دەنگێ خەملا وان یا ڤەشارتی نەئێتە گوه لێ بوون ، وهوین ـ گەلی خودان باوەران ـ

بزڤرنە گوهدارىيا خـودايـێ خـۆ د وى تشتى دا يێ وى فـەرمان پـێ ل هـەوە كرى ژ سالـۆخەتێن جـوان وئەخلاقێ باش ، ووان ئەخلاقان بهێلن يێـن خـەلكێ جاهليەتێ دكرن ژ سالـۆخەت وئەخلاقێ بێ خێر ؛ دا بەلكى هوين خێرا دنيـايێ وئاخرەتێ ب دەست خۆ ڤە بينن ﴾ [النور : ٣١] .

ژ ڤێ ئايـەتێ دو مەسەلە بۆ مە بەرچاڤ دبن :

يا ئێكێ : هـنـدى ل بـەرخـۆكـرنـا حـيـجـابێـيە ب نسبەت ژنكا موسلمان تشتەكێ (فەرضە) ، وژن دەمێ ڤێ فەرضـێ ب جھ دئينت دڤێت بزانت ئەڤـە ئەمرەكێ خودێيە ئەو ب جھ دئينت وعيبادەتە ئەو دكەت نەكو هەما عەدەتەكـە ئەو پێگيـرىيێ پێ دكەت .

يا دووێ : حيجاب دو حيجابن ، ئێك ل سەر ژنێ وزەلامى واجبە ، وئێك ل سەر ژنێ ب تنێ ، ئەوا ل سەر ژنێ وزەلامى واجب حيجابـا ئەخلاقيـيـە ، وئەڤـە بەرى حيجابا لەشى دئێت ، لەو بەرى خودێ حيجابا لەشى ل سـەر ژنـێ واجـب بكەت گۆت : ﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ ﴾ . و د ئايەتا بـەرى وێ دا گۆت : ﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَـهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ـ تو [ئەى موحەممەد] بێژە خـودان بـاوەران : بـلا ئـەو چاڤـێـن خـۆ ژ وى تشتى بگرن يێ بۆ وان حەلال نەبت ، وبلا ئەو ناموسا خـۆ ژ حەرامىيێ بپارێزن ، ئەڤە بۆ وان پاڤژترە . هندى خودێيە ب كارێ ئەو دكەن يێ شارەزايە ﴾ [النور : ٣٠] .

پشتى ڤێ حيجابێ ، حيجابا ئەخلاقى ، ژ نوى حيجابا لەشى دئێت ، وهنـدى ئەخلاقێ موسلمانى ب پاڤژىيێ نەئێتە حيجابكرن ، فايدە ناكەت لەشێ وى يـێ حيجابكرى بت يان نە .

د ئايەتەكا دى دا ژ سوورەتا (الأحزاب) خودايێ مەزن دبێژت :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً ـ ئەی پێغەمبەر تو بێژە ژنێن خۆ وكچێن خۆ وژنێن خودان باوەران : بلا ئەو پێچێن خۆ ب سەر سەرێ خۆ ودێمێ خۆ دا بەردەن ؛ دا سەر ودێم وبەرسنگێن خۆ ڤەشێرن ؛ چونكی ئەڤ چەندە نێزیكترە كو ئەو ب ستارەیی‌یێ بێنە ناسین ، ودا ئەو بەرهنگاری چو نەخۆشی وئێشانان نەبن . وخودێ گونەهـ ژێبرێ دلۆڤانكار بوویە كو وی گونەهێن بۆری بۆ هەوە ژێ برین ، و ب دیاركرنا حەلالی وحەرامی دلۆڤانی ب هەوە بری ﴾ [الأحزاب : ٥٩] .

و ژ ڤێ ئایەتێ ژی چەند مەسەلەك ئاشكەرا دبن :

یا ئێكێ : چو ڕاستی بۆ وێ گۆتنێ نینە یا هندەك دبێژن ، دەمێ هزر دكەن ئیسلامێ چو پەیوەندی ب جلكی ڤە نینە ، وكو جلك تشتەكە تابعی عەدەت وتەقالیدانە ، ئەڤ هزرە یا خەلەتە ؛ چونكی ئەگەر جلكی پەیوەندی ب دینی ڤە نەبا خودێ ئەڤ فەرمانە د قورئانێ دا نەدكر .

یا دووێ : پێگیری‌یا ب ئەمرێ خودێ بۆ مرۆڤێ موسلمان نەتشتەكێ (ئختیاری) یە ، بەلكی ئەو یێ مەجبوورە ئەمرێ خودێ ب جهـ بینت ئەگەر ئەو خۆ ژ خودان باوەران بهژمێرت .

یا سێیێ : ئەڤ ئەمرە ، ئەمرێ ب حیجابی ، ئەمرەكێ گشتی‌یە بۆ هەمی ژنێن خودان باوەر ، بەری هەمی‌یان كابانی‌یێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ وكچێن وی ، و د گەل وان ژنێن دی ژی یێن خودان باوەر ، مەعنا : بۆ چو ژنكان یا دورست نینە بێژن : ئەڤ حوكمە ژ مە ناگرت .

یا چارێ : ژ ڤێ ئایەتێ ئاشکەرا دبت کو واجبە ل سەر ژنا موسلمان دێمێ خۆ ژی ڤەشێرت وپێچێ ب سەر دا بەردەت ، نەخاسم ل دەمێ بەلاڤبوونا بێ ئەخلاقی‌یێ ولاوازبوونا دینداری‌یێ .

حیجاب د سوننەتێ دا :

پێغەمبەری ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ فەرمانا خودایێ خۆ دا ب جهـ ئینا و د گەلەك حەدیسێن خۆ دا فەرمان ل ژنێن موسلمانان کر ئەو خۆ پەردەپۆش بکەن .. ژ وان حەدیسان ئەم ل ڤێرێ هندەکان بۆ نموونە دێ ڤەگێرین :

(ئەبوو هورەیرە) دبێژت : پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت : دو ڕەنگێن جەهنەمی‌یان هەنە من نەدیتینە : هندەك زەلامن قامچی‌یێن وەکی کوریێن چێلان ددەستان دا خەلکی پێ دقوتن ، وهندەك ژنکن ب جلکن بەلێ درویسن .. هتد .[١]

یەعنی : ئەو ژنکن یێن (موتەبەررجە) وجلکێن بێ ستارە دکەنە بەر خۆ .

(عەبدللاهێ کوڕێ عەمرێ کوڕێ عاصی) دبێژت : من گوهـ ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت : زەمانەك ب سەر ئوممەتا من دا دێ ئێت هندەك زەلام دێ د ناڤ دا پەیدا بن ل بەر دەرێن مزگەفتان درویننن ، ژنکێن وان ب جلکن بەلێ درویسن ، سەرێن خۆ وەکی پشتا حێشتران لێ دکەن ، لەعنەتان ل وان بکەن ؛ چونکی خودێ لەعنەت ل وان کرینە .[٢]

(عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی) دبێژت : دەهـ تشت هەبوون پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ حەز ژێ نەدکر وئەم ژێ ددانە پاش ، وئێك ژ وان دەهان

---

(١) موسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت .

(٢) ئەحمەد وطەبەرانی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن .

ـ وەكی عەبدللاه دبێژت ـ ئەڤە بوو : (التبرج بالزينه لغير محلها) یەعنی كو ژن خۆ بخەملینت نه د جهێ وێ دا ، یەعنی : نه بۆ زەلامێ خۆ . [1]

(ئەنەسێ كورێ مالكی) دبێژت : جارەكێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ چوو مالا كچا خۆ فاطمایێ ، بچویكەك د گەل خۆ بر دا كاری بۆ وێ بكەت ، كراسەكێ وەسا د بەر فاطمایێ بوو ئەگەر بلندكربا دا سەرێ خۆ پێ ڤەشێرت پییێن وێ دەردكەفتن ، وگاڤا وێ پییێن خۆ پێ ڤەدشارتن سەرێ وێ دەردكەفت ، فاطمایێ پێ نەخۆش بوو بابێ وێ وێ ب ڤی ڕەنگی ببینت ، پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەڤ چەندا هە تێ ئینا دەر لەو گۆتێ : ب خەم نەكەڤە ، ئەز بابێ تەمە ، وئەڤ بچویكە خلمەتكارێ تەیە . [2]

مەعنا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ كچا خۆ وەسا تەربیەت كربوو كو وێ پێ نەخۆش بوو بابێ وێ یان كوڕەكێ بچویك سەرێ وێ ببینت .

بۆچی حیجاب ؟

پشتی بۆ مە دیار بووی كو ل بەرخۆكرنا ژنا موسلمان بۆ حیجابی واجبەكەك ژ واجباتێن شەرعی ، دو پسیارێن مەزن دێ ئێنە هلێخستن :

ـ بۆچی ئیسلامێ حیجاب ل سەر ژنا موسلمان واجب كرییە ؟

ـ وئەو كیژ حیجابە ئیسلامێ ل سەر ژنێ واجب كری ؟

جارا دا ل دۆر پسیارا ئێكێ باخڤین .. ئێكەمین جار دڤێت ژ بیرا مە نەچت كو هندی حیجابە نە پشكەكە ژ عەدەت وتەقالیدێن جڤاكی دا ئەم پسیار بكەین كانێ ئەڤ عەدەتە بۆچی هاتییە و ژ كیڤە هاتییە ؟ نە .. حیجاب ئەمرەكێ

(١) وەكی ئەبوو داوود ونەسائی ژێ ڤەدگوهێزن .

(٢) وەكی ئەبوو داوود ژێ ڤەدگوهێزت .

خودایی‌یه ، وئەو تشتێ خودێ ئەمر پێ کربت ل سەر مە واجبە ئەم باوەری‌یێ پێ بینین وکاری پێ بکەین بێی پسیار کەین بۆچی .

ئەڤە ڕاستی‌یەکە دڤێت ژ بیرا مە نەچت ، بەلێ وە نەبت بێتە هزرکرن کو بۆ مە موسلمانان چێ نابت ئەم پسیارا وان حیکمەتان بکەین یێن کو د ئەحکامێن شریعەتێ مە دا هەین ، نە .. یا باش بۆ مە ئەوە ئەم حیکمەتێ ژ تەشریعا ئەحکامێن خۆ بزانین ؛ دا پتر بزانین کانێ شریعەتێ مە چەند شریعەتەکێ موکم وکاربنەجهە .

ل سەر ڤی بناخەیی موسلمانی ماف هەیە وێ حیکمەتێ بزانت یا کو د شریعەتێ حیجابی دا هەی ، وبۆ دیارکرنا ڤێ چەندێ دێ بێژین :

ب دیتنا ئیسلامێ ژن ئەو ڕەهە یا دارا ژینێ ژێ شین دبت ، ئەو گەنجینەیا پڕ قیمەتە یا کو دڤێت تازە بێتە پاراستن ؛ دا ژ هەمی دز ودلڕەشان بێتە پاراستن .. ژن کاکلکا جڤاکی‌یە ، وئەو کەلاتە یا کو دڤێت هەردەم ل بەرانبەر هێرشان ئاسێ بمینت ، لەو ئیسلامێ خواست ئەو پاقژ وبژوین بمینت ، نە ب دەڤ وئەزمانی ب تنێ بەلکی ب جلکی وسەروبەری ژی ، هەر وەسا ئیسلامێ ڤیایە هەردەم گیانێ بەرگری‌یێ د دلێ ژنێ دا بچینت ، بەرگری‌یا هەر تشتەکێ کراسێ پاقژی‌یا وێ یا سادە بەقەم بکەت ، ئیسلامێ ژ ژنا موسلمان خواست خۆ پەردەپۆش بکەت دا ئەڤ پەردەپۆشی‌یە بۆ وێ ببتە ڕەنگەك ژ ڕەنگێن بەرەڤانی‌یێ وبەرگری‌یێ ، دیسا دا بۆ هەر خودان دیتنەکی ببتە نیشان کو ئەڤ ژنە جەوهەرەکا پاراستی‌یە .

ئیسلام د هەمی شریعەتێن خۆ دا ئحتیاطێ وەردگرت ، وئەگەر هات وئیسلامێ ڤیا خرابی‌یەکێ حەرام بکەت دێ وان ڕێکان ژی حەرام کەت یێن بەرێ خودانی ددەنە وێ خرابی‌یێ ، ئەو قانوونێن مرۆڤان دانایین دێ بینی بۆ

هندێنه دا ئەگەر تاوانەك هاتە كرن جزایەك بۆ بێتە دان ، بەلێ شریعەتێ خودێ بۆ هندێ یێ هاتی دا وان ڕێكان بگرت یێن سەری دكێشنە تاوانێ ، وئەگەر هات و د سەر هندێ ژی ڕا تاوان هاتە كرن دا جزایەكێ عادل بۆ بێتە دان ..
وئەڤەیە جودایی د ناڤبەرا دینێ خودێ وقانوونێن مرۆڤان دا .

ئیسلام بەلاڤبوونا بێ تۆرەیی وبێ ئەخلاقیێ د جڤاكێ دا حەرام دكەت ؛ چونكی ئەڤە ئەو دەردە یێ دبتە ئەگەرا سەرەكی یا هلوەشیانا شارستانییان ، بەلێ ئیسلامێ نە ب تنێ خۆ ب هیڤییا حەرامكرنا ڤێ چەندێ ڤە هیلایە ، بەلكی هەر تشتەكێ ببتە ڕێك بۆ ڤێ چەندێ ، ئیسلامێ ئەو ژی حەرام كر ..
وچونكی ڕاكرنا پەردەیی د ناڤبەرا ژن ومێران دا دبتە ڕێكەك بۆ ئەنجامێ ژێگۆتی ئیسلامێ حیجاب ل سەر ژنا موسلمان فەرضكر ، مەعنا : حیكمەت ژ فەرضكرنا حیجابی د ئیسلامێ دا ئەوە ڕێ ل بەرڤبوونا بێ تۆرەییێ د جڤاكێ دا بێتە گرتن ، یان چونو چونە بێتە تەنگكرن .

حیجاب ئەو قانوونە یا ژنێ ل سەر شەرمێ تەربیەت دكەت ، وئەگەر ئەم ل بیرا خۆ بینین كو شەرم ئەو فیطرەتە یا خودێ ژن ل سەر دای وحیجاب ئەو شریعەتە یێ شەرمێ ب خودان دكەت ، دێ زانین كو ڕەڤینا ژ حیجابی ڕەڤینە ژ طەبیعەت وفیطرەتا ژنێ ..

ژ لایەكێ دی ڤە ئەگەر حیجابا شەرعی ب دورستی بێتە ب كارئینان مفایێن بەرچاڤ بۆ ژنێ ـ ب تایبەتی ـ وبۆ جڤاكێ ـ ب گشتی ـ دێ ژێ ئێنە دیتن ، ب نسبەت ژنێ : ئەو (كآبە) وبێنتەنگییا ئەڤرۆ ژن تێدا دژیت ، نامینت ..
چاوا ؟

ژن ئەڤرۆ بارا پتر ژ دەمێ خۆ د قەلەقەكا نەفسی دا دژیت ، هەمی خەما وێ ئەوە سوباهی دەمێ دەردكەڤت دێ چ كەتە بەرخۆ ، یان سەرێ خۆ چاوا دێ

چێ کـەت ، ب تـنـێ حیجابا شـەرعی‌یە یا کو دشێت ڤی بارێ هە یێ نەفسی ژ سەر ملێن ژنێ ڕاکەت .

ب نسبەت جڤاکێ : ئەو مالـێ ژ لایێ ژنێ ڤە د مەجالـێ خۆکارکرنێ دا دئێتە خەرجکرن ، ئەگەر د کیسێ مللەتی بـمـینت گەلەك گرفتاری‌یێن ئابۆری دێ پێ ئێنە چارەسەرکرن .. مەعنا : حیجاب بۆ ژنێ سڤککرنەکە بۆ لایێ نەفسی ، وبـۆ جڤاکێ بەرفرەهکرنەکە بۆ لایێ ئابۆری .

ئێك ژ مەزنترین هێجەتێن وان کەسان یێن پێچە ژ سەر دێمێ ژنـێ ڕاکـری ئەو بوو گـۆتن : مە دڤێت ڕۆژ ل سەر وچاڤێن ژنێ بدەت ؛ دا ئـەو وزەلام ڕوی ب ڕوی بکەڤنە بـەرانـبـەر ئـێـك ودو ، ودا بۆ (وی) ب ساناهی بکەڤت کـو (وێ) ل سەر حەقیقەتا وێ وبێ حیلە بنیاست .. هۆ گـۆتن ! بەلـێ وان نەزانی ژن ل شوینا پێچەیا پاتەی پێچەیەکا دی یا ژ (صبغێ) دێ دانتە سەر دێمێ خۆ دا ڕاستی‌یا خۆ پێ بڤەشێرت !

گۆتن : مە دڤێت ڕەوشەنبیری‌یا ژنێ زێدە کەین و ژ دەردێ نـەخواندەواریێ قورتال بکەین ؛ دا د پاشەڕۆژا خـۆ دا ئـەو ژ بـن حوکمـێ عـەدەت وتـەقالیدێن کەڤن دەرکەڤت ووێ پێگاڤێ بهاڤێت یا مفایێ وێ تێدا .. بەلـێ وان نەزانی ژن خۆ ل ڤی توخویبی ناگرت ؛ چونکی ئەو ژنکا سێ چارێکێن ڕەوشەنبیـری‌یا خۆ ژ کـۆلانێ وەرگرت ، دەیك وبابێن وێ ژی ل بـەر وێ دێ بنـە پشـکەك ژ وان تەقالیدێن کەڤن یێن کو پێتڤی‌یە بن ئاخ ببن !

هـەمـی هـزارا وان ئـەوە : ئـەگـەر پەردەیەك د ناڤبەرا ژن ومێران دا هەبت (کبت) ل نك هەردو لایان دێ زێدە بت ، لەو گـۆتن : یا باش ئەوە تێکەلـی هەبت ، وژن پەردەیێ شەرمێ ڕاکەت ؛ دا ب حوکمێ واقعی بسـتەیی د ناڤـبەرا وێ وزەلامی دا چێ ببت ، وئەو کەبتا ژێگـۆتی نەمینت .. بەلـێ ڕۆژ بـۆ ڕۆژێ

واقعي بۆ وان دياركر كـو ئـەڤا ئـەو دبێـژن چيڤانۆكـە ويـێ بـاوەر نەكـەت بـلا گوهدارىيا ڤى خەبەرى بكەت :

د ڤەكـۆلينەكێ دا ل دۆر جەريـمـێ ل ويـلايـاتێن ئەمريكى يێن ئێككگرتى كو ل سالێن حەشتىێيان دا هاتبووكرن هاتىيە : كو ل ئەمريكا د هەر شەش دەقيقان دا (حالەتەكێ ئغتصابێ) ل بنگەهێن پۆليسێ دئێتە تـۆماركرن ، وئـەو حالـەتێن دگەهنە بنگەهێن پۆليسان (١٠ ٪) نە ، ومەعنا ڤێ ئـەوە هـەر دەقيقەيـەكێ دو حالەتێن ئغتصابێ ڕوى ددەن .[١]

ڤێجا نـزا ئــەو چ (ئـولـفـەت) و (بستەيى) يە ڕاكرنا حيجابێ وتێكەلى د ناڤبەرا ژن ومێران دا پەيدا دكەت .

وگـۆتن : ما چ د جلكى ڕا هەيە ؟ ئەخلاق تشتەكە وجلك تشتەكە ، وشەرت دلە ؟!

بەلـێ وان ژ بيـركر كو هەر جلكـەكى ئـەخلاقێ خـۆ يـێ هـەى ، گاڤـا هاتـە گوهاڕتن ئەو ئەخلاق ژى دئێتـە گوهـاڕتن .. ئـەو جلكـێ ژن ل دەمـەكى فـێرى گـوهـدارىێ وپـويـتـەپـێـكـرنا ب مـالـێ وعەيالـى دكر دەمێ هاتىيــە لادان و ب ڕەنگـەكێ دى يـێ جلكـان يـێ ژ پشـت بـەحران بـۆ مـە هـاتى .. هاتىيـە گوهاڕتن ، ژن فێرى هندەك ئەخلاقێن دى يێن بيانى كر .

كيژ حيجاب وچاوا ؟

پشتى دياركرنا حيكمەتێ ژ حيجابێ دەمە بەرسڤا وێ پسيارێ بێتە دان ئـەوا دبێژت : ئەرێ ئەو حيجابا ئيسلامێ ل سەر ژنا موسلمان واجبكرى كيژكـە ؟ و چ شەرت وصيفەت بۆ هەنە ؟

---

(١) محمد رشيد العويد : من أجل تحرير حقيقي للمرأة ، بپ ١٦٤ .

حەتا ئەم بشـێـين بێژين : ئەڤ جلکە يێ ئەڤ ژنە دکەتـە بـەرخۆ جلکـەکێ شەرعیيە دڤێت هەشت شەرت د وی جلکی دا هەبن ، ئەگەر نـە .. ئـەو جلـك نابتە جلکەکێ شەرعی ئەگەر خۆ خەلك بێژنە وی جلکی حیجاب ژی .

وئەڤ هەشت شەرتە ژی ئەڤەنە :

شەرتێ ئێکێ : کراس دڤێت لەشی هەمییێ ڤەشێرت .

ودەلیل ژ قورئانێ ل سەر ڤێ چەندێ ئەو ئایەتە یا بەری نوکە مە ڤەگوهاسـتی ئەوا خودایێ مەزن تێدا دبێژت :

﴿ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً ـ ئـەی پێغەمبـەر تـو بێـژە ژنێن خۆ وکچێن خـۆ وژنێن خودان باوەران : بلا ئەو پێچێن خۆ ب سەر سەرێ خۆ ودێمێ خۆ دا بەردەن ؛ دا سەر ودێم وبـەرسـنگێن خۆ ڤەشـێـرن ؛ چونکی ئەڤ چەندە نێزیکـترە کو ئەو ب ستارەییێ بێنە ناسیـن ، ودا ئەو بـەرهنگاری چو نەخۆشی وئێشانان نەبن . وخـودێ گـونـەهـ ژێبـرێ دلۆڤانکـار بوویـە کـو وی گونەهێن بۆری بۆ هەوە ژێ برین ، و ب دیارکرنا حەلالی وحەرامی دلـۆڤانی ب هەوە بری ﴾ [الأحزاب : ٥٩] .

و د حـەدیسەکێ دا یا کو ژ عائیشایێ دئێتە ڤەگوهاستـن هاتییـە ، عائیشـا دبێژت : ((خـودێ رەحـمـێ ب ژنـکـێـن موهاجریێن ئێکێ ببەت ، دەمێ ئـەڤ ئایـەتـە هاتییە خوارێ : ﴿ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ ﴾ وان هندەك پاتە ژ دەهمەنێن خۆ ڤەکرن وسەر وچاڤێن خۆ پێ نـخـافتـن)) . [1]

مەعنا : ژنکێن صەحابییان وە تێ دگەهشتـن کو حیجاب ئەوە دێـم ب خـۆ ژی بێتە ڤەشارتن .

---

(١) وەکی (ئبـن حەجەر) د کتێبا خۆ (فتح الباری) دا ژێ ڤەدگوهێزت .

و د حەدیسەکێ دا [1] پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت : ﴿ إن المرأة عـورة فـإذا خـرجـت استشرفها الشيطان ، وأقرب ما تكون بروحـه ربـها وهـي في قعـر بيتها ﴾ .

ژ ڤێ حەدیسێ دئێته زانین کو ژن ـ هەمی نە کـو هنـدەك ژ وێ ـ عەورەتـە ، یـەعـنـی : چـێ نابت بێتە دیتـن ، ودەمێ ئەو ژ مال دەردکەڤت [خۆ ئەگەر یـا ب حیجاب ژی بت] شەیطان دئێتە د رێکێ دا وهیڤیێن خۆ ب دەرکەفتنا وێ ڤە گرێ ددەت ، وهنگی ئەو یا نـێـزیکی خودایێ خۆ ورەحـم ورازیبوونا وییە دەمێ ئەو د مالا خۆ دا یا روینشتی بت .

شەرتێ دووێ : دڤێن جلکەکێ وەسـا نـەبت بـەرێ خـەلکی ب نـك خـۆ ڤـە بکێشت .

مەعنا : دڤێت حیجابا ژنێ یێ (جذاب) نەبت ، وئـەو خـۆ ب خـۆ زینـەت نەبت ، وژێ چەندێ زەیفا وێ حیجابێ بۆ مە ئاشکەرا دبت یا هـنـدەك ژن نوکە دکەنە بەر خۆ ودبێژنـێ : حیجابـا ئیسـلامی ، وئـەو ب خـۆ یـێ گەلـەك رەنـگ وجەذذابە .

قورئان دبێژت : ﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَـهُنَّ وَلا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ـ وتـو [ئـەی موحەممـەد] بێـژە ژنێـن خـودان باوەر : بلا ئەو چاڤێن خـۆ ژ حەرامییێ بگرن ، ونامویسا خـۆ ژ تشتێ حـەرام بپارێزن ، وبلا ئەو خەمل وخێزا خـۆ بۆ زەلامان ئاشکەرا نەکەن ، وهندی ژ وان بێت بلا ئەو زینەتا خۆ ڤەشێرن ئەو جلك تێ نەبن یێـن ئـەو ب سـەر جلکـان دا دکەنە بەر خۆ ﴾ [النور : ٣١] .

---

(١) یا ترمذی وطەبەرانی ژێ ڤەدگوهێزن .

مەعنا : ئەو جلکێ ژن دکەتە بەر خۆ دا ببتە حیجابا شەرعی دڤێت یێ دویر بت ژ نەخش ونیگار وخەملاندنێ ؛ چونکی ئارمانج ژ حیجابێ ئەوە بەرێ خەلکی نەکەفتێ وئەگەر ڤێ حیجابێ ئەڤ ئارمانجە ب جهـ نەئینا نابتە حیجابا شەرعی .

شەرتێ سێیێ : دڤێت وەسا یێ تەنك نەبت کو لەش تێڕا دەرکەڤت .

و د حەدیسەکێ دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ بەحسێ ڕەنگەکێ جەهنەمییان دکەت ودبێژت : هندەك ژنکن ب جلك بەلێ درویسن . ومەخسەد پێ ـ وەکی زانا دبێژن ـ ئەو ژنکن یێن جلکێن زەلال وتەنك دکەنە بەر خۆ . (١)

و د ریوایەتەکێ دا هاتییە کو جارەکێ حەفصایا کچا عەبدرەحمانی هاتە مالا عائیشایێ ، کراسەکێ تەنك دبەر بوو ، گاڤا عائیشایێ ئەو ب ڤی ڕەنگی دیتی کراسێ وێ ژ بەرکر ودڕاند ، وکراسەکێ دی یێ ستویر کرە بەر . (٢)

شەرتێ چارێ : کراس دڤێت یێ فرەهـ بت .

ئەو کراسێ ژن دکەتە بەرخۆ ئەگەر خۆ لەشی هەمییێ بگرت ژی وییێ زەلال وتەنك نەبت ژی بەلێ یێ تەنگ بت ولەش پێ بێتە (تەحدیدکرن) نابتە کراسەکێ شەرعی ، وئەو (جوببەیێن) تەنگ یێن نوکە هندەك (موحەجەبە) دکەنە بەرخۆ وهزر دکەن حیجابا شەرعی یا دبەر وان نە حیجابا شەرعییە ؛ چونکی شەرتەك ژ شەرتێن حیجابا یێ ژێ کێمە .

شەرتێ پێنجێ : دڤێت جلکەکێ (معطر) نەبت .

چونکی بۆ ژنا موسلمان چێ نابت دەمێ ئەو ژ مالا خۆ دەردکەڤت ودچتە وی جهی یێ زەلامێن بیانی لێ هەین بێنێن خۆش .. ڕۆژەکێ ژنکەك د بەر (ئەبوو هورەیرەی) ڕا بۆری بێنەکا خۆش ژێ دهات ، ئەبوو هورەیرەی گۆتێ :

---

(١) وەکی موسلم ڤەدگوهێژت .

(٢) وەکی ئیمام مالك ژێ ڤەدگوهێزت .

ئەی عەبدا خودێ ! تو ژ مزگـەفتێ دئێـی ؟ وێ گـۆت : بەلـێ .. گـۆتێ : تـە بێنێن خۆش ل خۆ کرینە ؟ وێ گۆت : بەلـێ .. ئەبوو هورەیرەی گۆتێ : مـن یێ گوهـ ل خۆشتڤیێ خۆ (ئەبـوو ئـەلـقـاسـمـی) بـووی دگۆت : ﴿ خودێ نڤێژا وێ ژنێ قەبویل ناکەت ئەوا بێنێن خۆ ل خۆ دکەت ودئێتـە ڤـێ مزگـەفتێ حەتا نەزڤڕتە مال وخۆ نەشۆت ﴾ . (١)

شەرتێ شەشێ : دڤێت جلکەکێ وەکی یێ زەلامان نەبت .

چونکـی پێغەمبـەر ـ سـلاڤ لـێ بـن ـ د حەدیسـەکا خـۆ دا لەعنـەتێ ل وی زەلامی دکەت یێ جلکێن ژنکـان دکەتـە بـەر خـۆ ووێ ژنکـا جلکێـن زەلامـان دکەتە بەر خۆ . (٢)

ویا زانایە کو ئەو تشتێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ لەعنەتێ سەرا ل کەسەکی بکەت ئەو ژ گونەهێن مەزنە .

شەرتێ حەفتێ : دڤێت وەکی وی جلکی نەبت یێ ژنکێن کـافر دکەنـە بـەر خۆ .

وئەڤ شەرتە ژ زەلام وژنکان دگرت ، یەعنی بۆ زەلامێ موسلمان ، ووەکـی وی ژنا موسلمان ژی ، چێ نابت جلکەکێ وەسا بکەتە بەر خـۆ کـو وەکـی یـێ کافران بت ، عەبدللاهێ کوڕێ عەمری دبێژت : جارەکێ مـن جلکـەکێ وەکـی یێ کافران کربوو بەر خۆ ، گاڤا پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەو کـراس د بـەر من دیتی ب عێجزی ڤە گۆتە من : ﴿ دەیکا تە گۆتیە تە ڤی بکە بەر خۆ ؟! ﴾ وی تێ ئینا دەر کو پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ پـێ نەخۆشـە وی ئـەڤ کراسـە کریە بەر خۆ ، بەلـێ وی هزرکر پێ نەخۆشیا وی ژ بەر ڕەنگیە ، لـەو وی

(١) وەکی ئەبوو داوود وئبـن ماجە ژێ ڤەدگوهێزن .

(٢) وەکی ئەبوو داوود ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت .

گۆتیێ : بچم بشۆم ؟ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتیێ : ﴿ نە ! هەرە بسۆژە ﴾ پاشی گۆتیێ : ﴿ هندی ئەڤ کراسەیە کراسێ کافرانە نەکە بەر خۆ ﴾ . (١)
وئەڤە بۆ هندێیە دا موسلمان ببتە خودان کەسینی‌یەکا تایبەت و ژ کافری بێتە جوداکرن .

شەرتێ هەشتێ : دڤێت جلکێ (شەهرەتێ) نەبت .

یەعنی : دڤێت جلکەکێ عەدەتی بت ووەسا یێ غەریب نەبت کو د ناڤ خەلکی دا پێ بێتە ناسین ، وئەڤ شەرتە ژی وەکی یێ بۆری ژ زەلامان ژی دگرت ، عەبدللاهێ کورێ عومەری دبێژت : پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت : ﴿ هەچی‌یێ د دنیایێ دا جلکەکێ وەسا بکەتە بەر خۆ کو پێ بێتە ناسین ل ئاخرەتێ خودێ جلکێ شەرمزاری‌یێ دێ کەتە بەر وی ﴾ . (٢)

ونە دورستی‌یا ڤی جلکی ژ بەر هندێیە چونکی مرۆڤ پێ ژ خەلکی دئێتە جوداکرن وئەڤە دبتە ئەگەرا هندێ ئەو خۆ پێ ل سەر خەلکی مەزن بکەت کو وی جلکەکێ وەسا هەیە کەسێ ژبلی وی نینە .. ویا زانایە کو خۆمەزنکرن تشتەکێ حەرامە .

خەملا نەدورست :

ئیسلامێ رێ یا دایە ژنا موسلمان کو ئەو خۆ بخەملینت ، بەلێ حەتا ئەو خەمل یا حەلال بت دڤێت یا ژ وان سالۆخەتان دویر بت یێن کو د خەملا حەرام دا هەین ، ودا کو ئاخفتنا مە یا روهن وئاشکەرا بت ئەم ل ڤێرێ دێ بەحسێ سالۆخەتێن خەملا نەدورست ئاشکەرا کەین :

سالۆخەتێ ئێکێ :

---

(١) موسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت .

(٢) وەکی نەسائی ژێ ڤەدگوهێزت .

ئەو خەمل وزینەتا ژن ب کـار دئینـت دڤێـت خـەلقێ خـودێ نـەگوهۆڕت ؛ چونکی گوهۆڕینا خەلقێ خودێ ڕێبازا شەیطانییە ، وەکی وی ب خۆ سـۆز پـێ دای وگـۆتی : ﴿ وَلأُضِلَّنَّهُمْ وَلأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الأَنْعَامِ وَلآمُرَنَّـهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذْ الشَّيْطَانَ وَلِيّاً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَاناً مُبِينـاً ـ وسویند بت هـەچییێ دویکـەفتنا مـن بکـەت ژ وان ئـەز بـەرێ وی ژ حـەقییێ وەرگێڕم ، و ب هیڤییێن درەو ئـەز دێ ژڤانـی دەمـە وان ، وئەز دێ داخوازێ ژ وان کەم کو ئەو گوهێن حەیوانی ببڕن وشەق شەق بکەن ژ بەر وێ نەحـەقییا ئەز ل بەر وان شرین دکەم ، وئەز دێ فەرمانێ ل وان کەم کـو ئـەو چێکرییـێ خودێ د خورستییێ وسەروبەری دا بگوهۆڕن . وهـەچییێ د بەرسـڤا شـەیتانی بێت ووی ژبلی خودایێ ب هێز وزال بـۆ خـۆ بکەتە پشـتەڤان ، ب ڕاسـتی ئـەو تێ چوو تێچوونەکا ئاشکەرا ﴾ [النساء : ١١٩] .

و ژ ڤان ڕەنگـە خـەملاندنێن حـەرام ئـەون یێـن د ڤـێ حەدیسـێ دا هـاتین : عـەبدللاهێ کـوڕێ مەسعوودی دبێـژت : ((لعـن الله الواشمـات والمسـتوشمات والمتنمصات والمتفلجات للحسن المغيرات خلق الله تعالى)) . (١)

ڕەنگێ ئێکێ : (الواشمـات والمسـتوشمات) وئەڤـە ئـەون یێـن ب دەرزیکـان دەقان بۆ خۆ چێ دکەن ، چ ئەو ب خۆ بۆ خۆ چێ بکەت چ ئێـك بـۆ وان چـێ بکەت .

ڕەنگێ دووێ : (المتنمصات) وئەڤە ئەون یێن کو مویـان ژ برویێـن خـۆ هل دکێشن .

ڕەنگێ سێیێ : (المتفلجات للحسن) وئەڤە ئەون یێن ددانێن خۆ دڕەنن .

---

(١) وەکی بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن .

و د حەدیسەكا دی دا عەبدللاهیێ كورێ عومەری دبێژت : پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ لەعنەت ل وێ ژنكێ كرینە ئەوا پویرتەكێ ژ دەرەو ب سەرێ خۆ ڤە بكەت . [1] یەعنی : بارۆكێ بدانت .

سالۆخەتێ دووێ :

ئەو خەملا ژنكا موسلمان ب كار دئینت ئەگەر خۆ خەملەكا حەلال ودورست ژی بت ، ئەگەر مەخسەدا وێ پێ ئەو بت زەلامێن بیانی وێ ببینن كارێ وێ دێ یێ حەرام بت .. بۆ نموونە : ب كارئینانا بێنێن خۆش بۆ ژنكێ تشتەكێ حەلالە بەلێ ئەگەر وێ ئەڤ چەندە بۆ هندێ كر دا د بەر زەلامێن بیانی ڕا بچت وبێنا وێ بچتێ ئەو دێ یا گونەهكار بت ، وكارێ وێ دێ كارەكێ حەرام بت .

سالۆخەتێ یێ :

ئەو خەملا ژنا موسلمان ب كار دئینت دڤێت ئەو خەمل نەبت یا زەلام (یان ژی ژنكێن كافران) ب كار دئینن .. وئەڤە بەری نوكە مە بەحس ژێ كرییە .

ب كار نەئینانا حیجابی .. بۆچی ؟

ب كار نەئینانا حیجابی یەعنی (تەبەرروج یان سفوور) ئێك ژ وان حەرامییانە یێن زێدە زێدە د ناڤ ژنكێن موسلمانان دا دبەلاڤ ، وئاشكەرایە كو هندی (تەبەرروجە) كارەكە خودێ وپێغەمبەرێ وی ـ سلاڤ لێ بن ـ حەرام كرییە ، وبەری نوكە دەمێ مە دەلیل ل سەر واجبوونا حیجابێ ژ قورئانێ وسوننەتێ ئینایین بۆ مە دیار بوو كو نە پێگیرییا ب حیجابا ئیسلامی تشتەكێ حەرامە ، و ل ڤێرێ مرۆڤی مافێ هەی پسیار بكەت : مادەم هۆیە پا پۆچی ئەڤ حەرامییە د ناڤ مە دا هندە یێ بەلاڤە ؟

وبۆ بەرسڤ دێ بێژین :

---

(١) وەكی بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن .

پێنج ئەگەرێن سەرەکی د پشت بەلاڤبوونا (تەبەرروجێ) ڕا هەنە ..

ئەگەرا ئێکێ : لاوازیيا باوەرییێ ونەترسیانا ژ خودێ .

بێ گومان ئەگەرا سەرەکی یا هەر گونەهەکا مرۆڤ (چ ژن بت چ مێر) بکەت لاوازییا باوەرییێ وکێمبوونا ترسا ژ خودێیە ، و (موعادەلەیا) نەلڤە : یێ باوەرییەکا مەزن ب خودێ هەبت ترسا وی ژ خودێ دێ یا پتر بت ، وئەوێ پتر ژ خودێ بترست دێ پتر خۆ ژ بێ ئەمرییا وی دەتە پاش ، ئەڤە مەسەلەکە نە جهێ دان وستاندنێیە !

لەو ئەم دبێژین : ئەو ژنا پێ ل ئەمرێ خودێ ددانت وخۆ ژ حیجابی ددەتە پاش ئەوێ باوەرییەکا لاواز ب خودێ هەیە ، وترسا ژ خودێ جهێ خۆ ب دورستی د دلێ وێ دا نەکرییە ، وفایدێ وێ ناکەت ئەو ب دەڤی بێژت : من باوەرییەکا مەزن ب خودێ هەیە ، یان ئەز حەز ژ خودێ دکەم .. حەژێکرنا مرۆڤی بۆ خودێ ئەگەر یا دورست بت مرۆڤ پێ ل ئەمرێ وی نادانت .

ئەگەرا دووێ : نە تێگەهشتنا دورست بۆ ئیسلامێ .

گرفتارییا مە موسلمانان یا مەزن ل ڤی زەمانی ئەوە ئەم ب دورستی د ئیسلامێ ناگەهین ، وئەو بیر وباوەرێن خەلەت یێن کو هندەك جاران ب ناڤێ ئیسلامێ ب خۆ د ناڤ مە دا بەلاڤ بووین کارەکێ هندێ خراب ل مە کر حەتا دەرەجەیەکێ کو ئیسلاما دورست ل بەر مە بەرزە کری ، و ژ وان عەقیدێن خەلەت یێن کو ل ڤی زەمانی د ناڤ موسلمانان دا بەلاڤ بووی عەقیدا (ئیرجائی) یە ، و (ئیرجاء) ئەوە مرۆڤ هزر بکەت کو هەما ئیسلام ب تنێ ئەوە تو بێژی : (لا إله إلا الله محمد رسول الله) وەکی تو چ بکەی چ بێژی (موشکیلە) نینە !

گەلەك (مونحەرفا) تو دێ بینی نە نڤێژە نە ڕۆژییە ، نە ئەخلاقە نە (ئلتیزاما) ب مەنهەجێ ئیسلامێ یە ، بەلكی نە دویرە دویكەفتنا مەنهەج وڕێبازا كافران ژی دكەت ، وحەژێكرنا وی بۆ كوفرێ وكافران ژ حەددی یا دەركەفتی ژی ، د گەل هندێ ژی خۆ ب موسلمان حسێب دكەن ، بۆچی ؟ چونكی ئەو ب دەڤی دبێژن : (لا إله إلا الله محمد رسول الله) و د جنسییێن وان ژی دا یا نڤێسی : (الديانة : مسلم) !

ئەڤ تێگەهشتنا خەلەت بۆ ئیسلامێ بەرێ موسلمانان دا هندێ ئەو وە تێ بگەهن كو ئیسلام باوەرییە جهێ خۆ د دلی دا دكەت ، وژیانا تە یا عەمەلی ب كەیفا تەیە تە چەوا دڤێت وەسا ب ڕێڤە ببە ، نڤێژا خۆ بكە ـ ئەگەر تو خیرەت بكەی ! ـ وجلكێ تە دڤێت بكە بەر خۆ ، ڕۆژییێ بگرە وفتارێ ل وی زادی بكە یێ عاقلێ تە ژێ دبڕت ، هەرە حەجێ وتجارەتێ ل دویڤ دلێ بكە .. ما ئیسلامێ چ عەلاقەت ب دكانێ وجلكی وسیاسەتێ وئەخلاقی ڤە هەیە ؟!

ل سەر ڤی بناخەیی حیجاب ل نك گەلەك ژنكێن موسلمان بۆ ئێك ژ مەسەلێن (زەوقی) یێن ئیسلامێ چو عەلاقەت پێڤە نەهەی ! وئەگەر ئەو ب دورستی د ئیسلامێ گەهشتبان ئەو نەدگەهشتنە ڤی ئەنجامێ بەروڤاژی .

ئەگەرا سێیێ : تەربیەتا خراب .

چ د مالێ دا بت ب تایبەتی ، چ د جڤاكێ دا بت ب گشتی ، ویا زانایە كو بچویك ئەگەر ل سەر تەربیەتەكا خراب ودویر دین هاتە ب خودانكرن ، دەمێ مەزن دبت نەخۆشترین تشت ل نك وی دێ پێگیرییا ب دینی بت ، ئەخلاق وئەحكامێن دی ل بەر وی دێ ئەو سجنا ب ترس بت یا ئەو پێ دئێتە زنجیركرن .. وپێگیرییا ب حیجابێ ئێك ژ وان ئەحكامانە یێن كو

دڤێت دەیباب کچێ هێژ ل زارۆکینییا وێ ل سەر پەروەردە بکـــەن ؛ دا دەمـێ ئەو مەزن دبت وەسا تێ نەگەهت کو حیجاب هندەك قەید وزنـجـیـــرێن گرانـن ئەو پێ دئێتە گرێدان .

ئەگەرا چارێ : دەزگەهێن ڕاگەهاندنێ یێن خراب :

ئەوێن فەسادێ د ناڤ خەلکی دا بـەلاڤ دکـەن وژنـێ وە تـێ دگـەهینن کـو پـێـشـکـەفـتـن ئــەوە ژن یا پـێ ستارە بت ، وئەڤە ژی پشکەکە ژ ئەگەرا بـۆری (تـەربـیـەتا خراب) و ژ بەر گرنگییا وێ دڤێت ب تایبەتی ئیشـــارەت بـۆ بێتـە دان .

ئەگەرا پێنجێ : چاڤلێکرنا ژنێن بێ دین وکافر .

ویـا غــەریـــب ئــەوە گــەلـەك موسلمان هەنە هزر دکەن چاڤلێکرنا کافران د سەروبەر وحەتا باوەران ژی دا تـشـتـەکێ عەدەتییە ، وهندەکێن دی هەنە هزر دکەن چاڤلێکرنا وان ئێك ژ نیشانێن هەڤچـەرخی وپێشکەفتنێیە ، وئەگـەر تـو بـێـژییێ : ئــەڤــە عــەدەتـێ کافرانە نەکە ، ئەو دێ بێژتە تە : ئەڤە ڕوییەکـە ژ ڕوییێن مەدەنییەتێ وهەڤچاخییێ !

هێجەتێن خۆدویرکرنا ژ حیجابا شەرعی :

ومرۆڤ ئەگەر پسیارێ ژ وان ژنکان بکەت یێن کو خـۆ ژ حیجابـا شـەرعی ددەنە پاش دێ بینت هژمارەکا هێجەتێن ژ قەستا وان یێن هـەین ، ل ڤـێرێ ئـەم ب کورتی دێ ئیشارەتێ دەینە وان هێجەتان :

یا ئێکێ : دبێژن : شەرت دلە ، دلـێ مە یێ پاقژە .

وبەری نوکە مە ئیشارەت دا ڤێ مەسەلـێ ومە دیار کر کو ئەڤە ئێك ژ خرابـە فێقییـێ عـەقیدا ئیـرجائی یـا مونـحـەرفە ، وئەگـەر چ د ئیسـلامێ دا شـەرتێ سەرەکی دلە بەلـێ دڤێت ژ بیـر نەکەین ژی کو کاری بهایێ خۆ یێ مەزن هەیە

وخودىَ بەرىَ خۆ ددەتە دل وكرياريێن مرۆڤان [١] وهەر جارەكا كارىَ مرۆڤى يىَ خراب بت فايدىَ مرۆڤى ناكەت دلىَ وى يىَ پاقژ بت ؛ چونكى كى دبێژت دلىَ وى يىَ پاقژە ؟!

يا دووىَ : دبێژن : ئەم ب تەقواينە ، ئەم نڤێژێن خۆ دكەين ورۆژىيێن خۆ دگرين ، وئەم چو خرابىيان ناكەين ، وهەما ئەگەر گونەها مە ئەڤە ب تنىَ بت كو ئەم نە د (موحەجەبەينە) چونينە خودىَ ل مە ناگرت ، وبەلكى ل ئاخرەتىَ ژ بەر ڤان باشىيێن مە خودىَ ڤىَ گونەها مە ژىَ ببەت !

وهەر چەندە خێر وگونەه ، وچوونا بەحەشتىَ وجەهنەمىَ نە ب دەستىَ مەيە ، بەلىَ خودىَ وپێغەمبەرىَ وى بۆ مە ئاشكەرا دكەن كو شرينكرنا گونەهىَ كارەكە شەيطان بىَ ڕادبت بۆ هندىَ دا مرۆڤ گونەهىَ ب چو ڤە وەرنەگرت حەتا ئەو مرۆڤى دبەتە هيلاكىَ ، وئەو نڤێژ ورۆژى يێن بەرىَ خودانى ژ فاحيشىَ نەدەنە پاش چو خێر تىَ نابن .

هێجەتا سىيىَ : دبێژن : حيجاب ڕەنگەكىَ هشك باوەرىيىَ وپاشكەفتنىيە . وئەوێن ڤىَ گۆتنىَ دبێژن ئێك ژ دووانە : يان بىَ دينن ، وئەڤا ئيسلام هەمى ل بەر وان رەجعييەتە وگۆتنا وان ب چو ناچت ؛ چونكى ئەو نەيارن ، يان ژى موسلمانێن خاپاندينە ، وئەم دبێژينە ڤان : ئەگەر ئەم ب ڤىَ هێجەتىَ بكەين دڤێت دەستى ژ ئيسلامىَ هەمىيىَ بشۆين ؛ چونكى ئەحكامێن ئيسلامىَ هەمى ـ ل بەر كافران ـ رەجعييەتە ، ڤێجا دڤێت ئێك ژ دووان بۆ خۆ هلبژێرين : ئيسلامىَ يان دويكەفتنا كافران .

هێجەتا چارىَ : وهندەك دبێژن : ئەم حەز دكەين حيجابىَ بكەينە بەر خۆ بەلىَ هێشتا قەناعەت بۆ مە چىَ نەبوويە .. و ب ڕاستى تشتەكىَ غەريبە مرۆڤ

---

(١) وەكى د حەديسەكىَ دا هاتى يا موسلمى ژ پێغەمبەرى ـ سلاڤ لىَ بن ـ ڤەدگوهێزت .

خۆ ب موسلمان بزانت و د گەل هندێ ژی قەناعەت بۆ وی ب گۆتنا خودێ وپێغەمبەری چێ نەبت ، دیارە مە ژی ـ وەکی ئسرائیلیyan گۆتیيە مووسای ـ دڤێت خودێ ئێك ئێكە د گەل مە باخڤت وبێژتێ : فلان تشت حەرامە فلان حەلالە حەتا قەناعەت بۆ چێ ببت !

هێجەتا پێنجێ : وهندەك دبێژن : چونكی هندەك (موحەجەجەبە) یێن هەین نە دباشن ئەم حیجابێ ناكەینە بەر خۆ !

وڤێ هێجەتێ مرۆڤ دشێت ل سەر خودانا وەرگێڕت وبێژتێ : چونكی هندەك نە موحەجەجەبە هەنە نە دباشن ، هوین خۆ موحەجەجەبە بكەن ..

هێجەتا شەشێ : دبێژن : حیجاب قەیدە ، مرۆڤی گرێ ددەت و ژ وەرگرتنا علمی وپێشكەفتنێ پاشڤە دبەت .

وئەز دبێژم : واقع بەسە كو چوننەییيا ڤێ هێجەتێ بۆ مە ئاشكەرا بكەت ، ونزا كیژ قەید مەزنتر : حیجاب ، یان ژی ژن سێ چارێكێن دەمێ خۆ ب هندێ ڤە ببەت كانێ سوباهی دێ چ مۆدیلێ كەتە بەر خۆ ؟

هێجەتا حەفتێ : هندەك دبێژن : ئەم حیجابێ ناكەینە بەر خۆ چونكی حیجاب نیشانا (ئنتمائێ) یە بۆ حزبەكا دەسنیشانكری .

وئەو مرۆڤێن د سیاسەتێ دا دشارەزا باش دزانن كو گرێدانا (ئنتمائا سیاسی) ب هندەك (مظاهر) ێن بەرچاڤ ڤە وەكی جلكی وسەروبەری نیشانا ئەحمەقییا خودانی یا سیاسییە !

حیجاب پشكەكە ژ شریعەتێ ئیسلامێ وشریعەت هەبوویە بەری (ئەحزاب) هەبن ، ودێ مینت پشتی (ئەحزاب) دبرییێن ژی ، وئەگەر ئەم ژ كەربێن خەلكی دا هندەك حەقییێ بهێلین ڕۆژەك دێ ئێت ژ كەربێن خەلكی دا حەقییێ هەمییێ دێ هێلین .

هێجەتا نەهێ : وهندەك دبێژن : ئەگەر ئەم پیر بووین دێ حیجابی کەینە بەر خۆ ، ودیارە ڤان رەنگە ژنکان عەهدەکا ژ خودێ وەرگرتی کو ئەو دێ مینن حەتا پیر دبن ، ودیارە وان نەزانییە کو هندەك هێشتا جحێل مرن .

هێجەتا دەهێ : ونێزیك ژ هێجەتا بۆری هندەك دبێژن : هێشتا مە شوی نەکرییە ، وحەتا ئەم شوی دکەین پاشی دێ حیجابێ کەینە بەر خۆ . یەعنی : ئەو دترسن ئەگەر وان خۆ موحەججەبە کر کەساد بن ، ومخابن ئەڤ رەنگە ژنە هندە خۆ بێ بها دکەن ، خۆ دئیننە رێزا وی فێقییێ رزی ئەوێ دکاندار پاقژ دکەت ودتەیسینت ولایێ جوان ددانتە بەر چاڤێن خەلکی ، وگاڤا ئێکی کیلۆیەك بۆ خۆ کری وبرە مال دێ بینت زەرفێ وی یێ تژی فێقییێ رزییە ، وهنگی فێقی ب زەرف ڤە دێ چتە د تەنەکا گلێشی دا !

وئەڤ ژنە بێی ب خۆ بحەسیێن یێن دبێژن : ژن ب تنێ لەشە ، و ژ ویێ وێ ڤە وێ چو بهاییێ خۆ نینە !

هێجەتا یازدێ : هندەك دبێژن : ئەگەر مە حیجاب کرە بەر خۆ خەلك دێ ترانە ویارییان بۆ خۆ ب مە کەن ، ودێ تەعلیقا داننە مە . وبۆ ڤان دێ بێژین : خۆ پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ ژ تەعلیق وترانەیێن بێ عەقلان خلاس نەبوویە ، حەتا ئەم ژێ خلاس بین ، وئەگەر ئەڤ هێجەتا یا دورست بت ، پا دڤێت ئەم نڤێژان ژی نەکەین ؛ چونکی هندەك بۆ هندێ ژی تەعلیقان ددانندە مە !

و ل دویماهییێ دێ بێژین : سێ رەنگێن (موتەبەرجان) هەنە :

ئێك : ئەوێن دویر دین ، وباوەرییێ ئێکجار ب حیجابا شەرعی نائینن ، وئەڤە ئەو رەنگێ جەهنەمییانە یێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ د حەدیسەکا خۆ دا بەحس ژێ کری .

دو : ئەو ژنکێن دیندار وعیبادەتکەر یێن خۆ خەلـەت د حیجـابیٚ دگـەهن ، وهزر دکەن هەما حیجاب ئەوە ئەو کەفیکەکیٚ بدانن سـەر سـەریٚ خـۆ ، وەکـی دی ئـەو ل هنـدەك مـوناسـەباتان حـیجابـیٚ بـهاڤـێـت ژی چو نینـە ، یـان حیجابەکا وەسا بکەتە بەر خۆ کو ژ جـلـکـیٚ (موتەبـەرججان) جەذذابتـر ژی بت .. ئەڤە دڤێت ل خۆ بزڤڕن وتۆبە بکەن دا ژ ڕەنگیٚ ئێکیٚ نەبن .

سیٚ : ئەو (موحەجەجەبەنـە) یێـن (موزەییـەف) ئەڤـە ڕەنگـەکیٚ منافقانـە ، جلك جلکیٚ موسلمانانە وئەخلاق ئەخلاقیٚ کافرانە .

ئەو ژنێن
مرۆڤاینییا خودێ هلبژارتی

دویر نینه هندەك كەس هەبن ژ ڤان ناڤ ونیشانان حێبەتی بمینن وپسیار بكەن : ئەرێ ما چێ دبت ژن ژی مرۆڤاینییا خودێ هلبژێرن وبگەهنه رێزا مرۆڤێن خودێ ؟

ژن ئەوا د چاڤێن گەلەك نەزانان دا چێكرییەكا نزم وبێ بهایه ، ژێدەرا خەلەتییێ وگونەهێ وسەرداچوونێیه ، چاوا دێ گەهته پێكەكێ ب كێر هندێ بێت ئەم بێژینێ : مرۆڤا خودێ ؟

هێشتا هندەك كەس هەنه ب ڤێ نزمییێ بەرێ خۆ ددەنه ژنێ ، نه ژ بەر چو ب تنێ چونكی ئەو ژنه ، لەو ئەڤ مرۆڤه د هەمی حسێبێن خۆ دا شاش دبن وهەمی راستییان دەرنشیف دكەن .. ڤێجا پێخەمەت دیاركرنا شاشییا ڤان رەنگە مرۆڤان مه خواست د ڤێ ناڤبرا تایبەت دا ئەم چەندەكێ ل دۆر وان ژنان باخڤین یێن مرۆڤاینییا خودێ هلبژارتی ؛ دا بۆ هەر كەسەكی ئاشكەرا ببت كو رێكا مرۆڤاینییا خودێ ل بەر ژنێ ژی - وەكی مێری - یا ڤەكرییه . وهەر وەسا دا بۆ مه ئاشكەرا ببت كو هژمارەكا مرۆڤێن خودێ ژ زەلامان ، ژ وان یێن ناڤ ودەنگێ وان د ناڤ خەلكی دا دبەلاڤ ، ئەو بوون یێن ل سەر دەستێ هندەك ژنێن مرۆڤێن خودێ هاتینه پەروەردەكرن ، حەتا رۆژەك هاتی ئەو شیاین بگەهنه وێ بلندییێ یا ئەو گەهشتینێ .

د پشت هەر مەزنەكی را ژنەك هەیه :

ئیمام (سوفیانێ ثەوری) ـ ئەوێ بەری نوکە مە بەحس ژێ کری ـ ژنکەکێ ژ مرۆڤێن خودێ ئەو ل ڕاستی‌یا زوهدێ هشیارکر بوو ، وەکی ژ ڤێ سەرهاتی‌یێ ئاشکەرا دبت : دەمێ سوفیانی ل بازێڕێ کووفە دەست ب وەرگرتنا حەدیسێ کری دەیکا وی گۆتێ : کوڕێ من ! بۆ خۆ بخوینە وبلا تە چ خەم نەبن ، ئەز ب تەشی‌یا خۆ دێ تە ب خودان کەم .. ئەی کوڕێ من ! هەر جارەکا تە دەه حەرف خواندن بەرێ خۆ بدێ ئەگەر تو چو نەهاتبی‌یە گوهارتن وچو ل تە زێدە نەبت ، تو بزانە ئەوا تە خواندی چو مفا نەگەهاندی‌یە تە . ووەسا چێبوو سوفیان ب تەشی‌یا دەیکا خۆ هاتە ب خودانکرن ، و ب شیرەتا وێ کر ، حەتا ڕۆژەك ب سەر دا هاتی ئەو بوویە (أمير المؤمنين) د علمێ حەدیسێ دا .

و ل جهەکێ دی سوفیان بەحسێ دەسپێکا خۆ دکەت ودبێژت : ((ژنەکا عیبادەتکەر ل کووفە هەبوو دگۆتنێ (بنت أم حسان) ، ڕۆژەکێ ئەز چوومە مالا وێ ، من دیت مالەکا خالی‌یە ب تنێ حێسیلکەکا دڕیای لێ هەبوو ، گاڤا من حالێ وێ دیتی من گۆتێ : تە هندەك پسمامێن زەنگین یێن هەین ما ئەگەر تو داخوازێ ژ وان بکەی ئەو هندەك زەکاتا خۆ بدەنە تە چێتر نینە ژ ڤی حالی یێ تو تێدا ؟ ئینا ئەو ل من زڤڕی وگۆت : ئەی سوفیان حەتا ڤێ دەلیڤەیێ تو د چاڤێن من دا گەلەك بووی بەلێ ژ نوکە ویڤە تو د چاڤێن من دا هاتی‌یە خوار .. ئەی سوفیان تو ژ من دخوازی ئەز دنیایێ ژ وان بخوازم یێن دنیا نە د دەستی دا ؟ ب خودێ کەمە ئەز شەرم دکەم دنیایێ ژ وی بخوازم یێ دنیا د دەستان دا ..)) .

هنگی سوفیانی کرە گری ، ژنکێ گۆتێ : ئەی سوفیان بێژە (الحمد لله) ، گۆت : من گۆت (الحمد لله) ، وێ گۆت : تە حەمدا خودێ کر ؟ من گۆتێ : بەلێ ، وێ گۆت : ڤێجا پێتڤی‌یە تو شوکرا خودێ بکەی کو وی

تەوفیقا تە دای حەتا تو حەمدا وی بکەی ، سوفیانی گۆت : من شەرم ژ خۆ کر وئەزمانێ من نەگەڕیا ، وگاڤا مـن ڤیـای دەرکـەڤم وێ گـۆتــە مــن : ئــەی سوفیان ! تێرا مرۆڤی هەیە کو مرۆڤ یێ نەزان بت ئەگەر وی کەیف ب زانینـا خۆ هات ، وتێرا مرۆڤی هەیە کو مرۆڤ یێ زانا بت ئەگەر ئەو ژ خودێ ترسیا ، ئـەی سوفیـان ! تو بزانە هندی دلە ژ کەفتنێ ڕزگار نابت حەتا هەمی خــەمێن وی نەبنە ئێك خەم !

سـوفـیـان دبـێـژت : هــەر جـارەکا دبوو شەڤ ئەڤ ژنکـە دا ڕابـت دەست ب نڤێژێن شەڤێ کەت وبێژت : ئیلاهی ! نوکە هەر ئێك وخۆشتڤییێ خۆ یێـن ماینە د گەل ئێك ، وئەز یا مایمە د گەل تە ئەی خۆشتڤی .

وگاڤا هندەکان گـۆتـبـایـێ پـیــچـەکێ بۆ خۆ ڕازێ ، ئەو دا بێژت : ڕازانا د قەبری دا تێرا من هەیـە .

سوفیان دبێژت : من بەرێ خۆ دا خۆ وبەرێ خۆ دا وێ من خۆ دیت ئەز چو نینم .

(بشر ئەلـحـافـی) ئەوێ تەقوا گەهشتییە نك وی وڕاوەستیای دبێژت : من تـەقوا بۆ خۆ ژ خویشکا خۆ وەرگرتییە .. خویشکا وی ئەوا سـەرهاتییەکا وێ د گەل ئیـمام ئەحـمـەدی پشتی دەلیڤەیەکا دی دێ ڤەگوهێزیـن .

زاهدێ ئوممەتێ (عەبدللاهێ کوڕێ موبـارەکی) حـەتا مـری ژی ب ژنکـەکا خودان باوەر یێ داخبار بوو ، جارەکێ وی ئەو ل مەکەهێ دیتبوو ئەو چل سـال بوو ژ ئایـەتێن قورئانێ پێڤەتر چو ئاخفتـن ژ دەڤـێ وێ دەرنەکـەفت بـوون ، ئـەو دترسیا گۆتنەکا خەلەت بێژت ڤێجا خودێ غەزەبێ لـێ بکەت .

ژن .. دەمێ دبتە مرۆڤا خودێ :

مرۆڤ ـ چ ژن بت چ مێر ـ دەمێ دگەهتە پێکەکا بلند د باوەریێ دا ودبتـە مرۆڤێ خودێ ، ڤیانا خودێ ب ڕەنگەکێ وەسا دکەفتە د دلـی دا کـو ژ خـودێ پێڤەتر ئەو کەسێ دی نەبینت ، وچونکی ئەو کەسێ دی نابینت ئەو ژ کەسێ دی ناترست ، ومرن وی ژ حەقییێ پاشڤە لـێ نادەت ، ما نە خودێیە ڕزقی ددەت ؟ ما نە ئەوە خۆشییێ ونەخۆشییێ ددەت ؟

ـ بەلـێ !

ڤێجا بۆچی ئەو هیڤییێ ژ ئێکێ دی بکەت ، یان ژ ئێکێ دی بترست ؟

ئەو فیـرعەونێ حەتا ئەڤرۆ ناڤێ وی بوویە نیشانا سەربڕینێ وسـتەمکارییێ ، زڕتەکەك بوو ژ وی ڕەنگێ ژ خۆ نەدگرت زوی ب زوی ل سەر عەردی ب ڕێڤە بچت ، غوروورا وی وسەرشۆرییا مللەتێ وی ئەو گـەهاندبوو هنـدێ کـو هـزر بکەت خودایێ بلندتر ئەوە ، فیـرعەونەکێ وەسا بـوو مـەژییێن خـەلکی کلیـل کربـوون ، ونـەدهێلا کەسـەك بێـی دەستویرییا وی هزرێـن خـۆ بکـەت یـان خەونەکێ ببینت !

دەمێ خودێ ڤیای دفن بلندییا ڤی فیـرعەونی دەرنشیف بکـەت ولاوازییـا وی بـەرچاڤ بـکـەت ژنکەك ڤێڕا بەردا .. (ئاسیایێ) کابانییا مالا وی کوفـر ب خودینییا وی کر ، وبەرگرییا زڕتەکییا وی کر .

چاوا ئـەو فیــرعەونێ چیـا دحـەلینت ، وبچویکـا د زکێـن دەیکێـن وان دا دبزدینت ئەڤرۆ ژنکەك هەڤرکییا وی بکەت وپێ ل بڕیارا وی بدانت ؟ ئەڤە چێ نابت ! فیـرعەون ب هەمی ڕێکان هـاتێ ، ونەشـیایێ .. گـهماعکرنێ چـو پێڤـە نەهات ، گەف وترساندن یا ژ خۆ بوو ، دویماهییێ بڕیار دا ئەو بێتە عەزابدان ؛ دا بزانت کانێ هێزا فیـرعەونی چەندە ..

زەبانی‌یێن فیـرعەونی ئەو بر ل سەر خـیزەکێ شـاریای و ل بـەر چـاڤێ ڕۆژا ئاریای ڕازاند ، دەسـت وپی‌یێـن وێ ب عـەردی ڤـە زنـجیـرکرن ، جـار ئاڤـا کەلاندی لـێ درەشاند وجار ژی ب پـرچـا سەری ڤە دهلاویـست ، کەڤر ددانـنـە سەر سنگی ویاری بۆ خۆ ب عەزابدانا وێ دکـر ، وئـەو هەر یا ب گرنژین بوو وناڤێ خۆشتڤی‌یێ وێ یێ ئێکانە ژ سەر ئەزمانی نەدچوو ، (ئەللاه ، ئەللاه) ئەو ئاوازێ شرین بوو یێ خەما وێ ل بـەر وێ سڤك دکـر ، دویـمـاهی‌یێ دەمـێ عەزاب ژ هێزا وێ دژوارتر لـێ هاتی بەرێ وێ ما ل عەسمانی ودلـێ وێ د گـەل ئەزمانێ وێ یێ ژ بەر عەزابێ گران بووی دگـۆت : خودایێ مـن ! تـو خودانـێ منـی ، تـو ئاڤاهـی‌یەکی بـۆ مـن ل نـك خـۆ د بەحەشتێ دا ئاڤا بکە ، ومـن ژ فیـرعەونی وکارێ وی ڕزگار بکە . وخودێ داخـوازا وێ ب جـﻫ ئینـا ورحـا وێ ستاند وئەو ژ ناڤ لەپێن زەبانی‌یێن فیـرعەونی ئینـادەر وسـەرهاتی‌یا وێ بـۆ خودان باوەران ڤەگێڕا وکرە نـموونەیێ خۆگۆریکرنێ .

وجارەکـا دی ژی مـرۆڤـەکا خـودێ د گـەل ڤـی فیــرعەونی ب هـەڤرکی چووبوو :

کچا فیـرعەونی خدامەك هەبوو هەر جـار کـارێ وێ دکـر ، ڕۆژەکـێ دەمـێ خدامێ سەرێ وێ شە دکر ، شەیێ وێ ژ دەستان کەفت وێ گـۆت : ب نـاڤێ خودێ .. کچکێ گۆتێ : بابێ منە خودێ ؟ خدامێ گۆتێ : نە ! ئەللاه خودایێ منـە وخودایێ بابێ تەیە ، کچکـێ گـۆت : دێ بـۆ تـە بێژمـە بـابێ خـۆ ، وێ گۆت : بێژێ ..

دەمێ فیـرعەونی ب مەسەلا وێ زانی گەلەك تەنگاڤ بوو ، چاوا دێ چێ بت دینێ مـووسـای ڕێـکـا خـۆ ل مـالا من ببینت ؟ دڤێت ئەو تشتەکێ وەسا بکەت هەیبەتا خۆ بکەتـە د سـەرێ خـەلـکـی ڕا دا کەسـەکێ دی چـاڤ ل خـدامـێ

نەکەت ، فیـرعەونی بڕیار دا خدامێ ب عەیال ڤە بۆ وی بینن ، چەند دەلیڤەیەك بوون خدام هاتە ئامادەکرن ، فیـرعەونی پسیار ژێ کر ، وێ ڕاسـتی نەڤەشارت وگـۆتێ : مـن بـاوەری ب خـودێ ئینایـە ، هنـدی هـاتێ خـدام لێڤـە نـــەبوو ، فیـرعەونی گـۆت : مەنجەلەکا مەزن بینن تژی زەیت بکەن وبدانن سەر ئاگرەکێ بۆش ، پاشی وان ژنك ئینا ووان گـۆتێ : یان دێ لێڤە بی یان ژی دێ کوڕێ تە ل پێش چاڤـێـن تــە هاڤـێـنــە د مەنـجـەلـێ دا .. وێ گـۆت : ئەز لێڤە نـابم ، وان کوڕێ وێ هاڤێتە د مەنـجـەلـێ دا و د گاڤێ دا گـۆشتێ وی حـەلیا ، پاشـی عـەیالـەکـێ وێ یــێ دی ئینا وگـۆتــێ : دێ لـێـڤـە بی یان ڤی ژی بهاڤێژینـە د مەنـجـەلـێ دا ؟ وێ گـۆت : ئەز لێڤە نـابـم ، ئـیـنـا وان ئــەو ژی هاڤـێـتــە د مەنجـەلـێ دا وسۆت ، و ب ڤی ڕەنگی وان عەیالــێ ژنکـێ هـەمی سـۆت ، ودەمـێ دۆرا وێ هـاتی وبــەری وێ ژی بهاڤێنــە د مەنـجـەلــێ دا وێ گـــۆتە فیـرعەونی : داخوازەك ب تنـێ مـن ژ تـە هەیـە .. وی گـۆت : بێـژە ، ژنکــێ گـۆت : ئەگەر تە ئەز ژی کوشتم هەستیکێن من وعەیالـێ من پێکڤە ڤەشێرە !

خۆگۆریکەرا ئێکێ :

وحـەتا نەئێتە هـزرکرن کو ئوممەتا ئیسلامێ ژ ڤان نـمـوونەیێن خۆگۆریکرنێ یا بێ بارە ، کەرەم کەن د گەل ڤان نـمـوونەیان :

مالەك هەبوو ژ سـێ مرۆڤـان پێـك دهـات : دەیـك وبـاب وکـوڕەك ، دەمـێ ڕۆناهی‌یا ئیسلامێ بەلاڤ بووی وان هەر سێ‌یان دلێن خۆ بۆ ڤەکرن وگەهشــتنە ناڤ ڕێـزا مـرۆڤێن خودێ ، دوژمنێــن خـودێ گەلـەك ب ڤـێ چـەندێ تـەنگاڤ بوون ، ڕابوون کەربا خۆ هەمی دارێتە سەر خـەلـکـێ ڤـێ مالا بچویــك وهـەژار وکەیفخۆش ، هێرشەکا دڕندە دا سەر مالـێ ، هەر ئێك ب لایەکی ڤە بر ، پاشی هـەر سـێ ل جهـەکی کــۆم کـرن ودەسـت ب عـەزابدانا وان کـر ، وهـنـــدی

عـەزابـەكا دژوار بـوو هـەر بێـن بێنـە ئێـك ژ وان دلگرتـی دبـوو .. وعــەدەتێ پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لـێ بن ـ هەر ڕۆژ جارەكێ دا د بــەر وی جـهی ڕا چـت یێ ئەڤ خێزانە لـێ دهاتە عەزابدان ، دلـێ وی بۆ دحەلیا وچـو پێڤـە نـەدهات ، گاڤا دهاتە ڕاستا هەر سێیان وئەو د ڤی حالـی دا ددیتـن ب نـك وان ڤـە سـەح دكر ودگـۆت : (صبراً آل یاسر ، فإن موعدكم الجنـــــة ـ ئـەی بنـەمالا یاسـری صەبرێ بكێشن ، ژڤانێ هەوە بەحەشتە) . ئەگــەر ئـەو د دنیـایێ دا هـەوە بژالـە كەن ، خودێ ل بەحەشتێ دێ هەوە گەهینتە ئێك .. ئەگەر هەوە بڤێت بەرێ خۆ بدەنە خێزانەكا خەلكێ بەحەشتێ بەرێ خۆ بدەنە خێزانا یاسری : یاسرێ كوڕێ عامری ، وژنكا وی سومەییایا كچا خەییاگی ، وكوڕێ وان عەممار .

بابێ وكوڕی نوكە دێ هێلین ودەلیڤـەیێ دێ بـۆ دەیكـێ خـۆش كـەین ؛ دا بزانین كانێ چاوایە دەمێ ژن بەرپەڕێن خۆگۆریكرنێ تۆمار دكەت ..

فیـرعەونێ ڤێ ئوممەتێ (ئەبووجەهلی) ڤیا سەرهاتی‌یا برایــێ خـۆ فیــرعەونی كەڤن دوبـارە بكەتەڤـە ، وئـەو ژی قـەهرەمانی‌یا خـۆ ل سـەر سـەرێ ژنـەكا بـێ دەسهەلات ب كــار بینـت ، فـەرمان دا سومەییا ل سـەر خـیزێ شـاریای بێتـە درێژكرن ودەست وپی‌یێن وێ ب عەردی ڤە بێنە گرێدان ، شیان سەر وچـاڤێن وێ ب ئاسنێ سۆركری داخ كەن و ب ئاڤا كەلاندی بسوژن ، بەلـێ پـا نەشـیان دلـێ وێ داگیـر بكەن .. ڕۆژەكێ فیــرعەونێ ئوممـەتێ گــۆتێ : خەبـەران بێـژە موحەممەدی وخودایێ وی .

وێ چو پێڤە نەهات دەست وپی‌یێن وێ دگرێدای بوون ، لەو دەڤێ خۆ تژی تف كر وسەر وچاڤێن ئەبوو جەهلی پـێ تـەڕكرن ، وئەگـەر دەسـتێن وێ هنگـی دڤەكری بان دویر نینە وێ دەستێ خـۆ دابـا پـاش وشـەقەكا وەسـا تـێ وەراندبـا سـەرێ وی هــژیابا دا بەلكی عەقلەك هاتبایێ ! ئەبوو جەهلی دەست دا ڕمــەكـی

و ل پێش چاڤێن کورێ وێ وزەلامێ وێ دربەکێ وەسا دانایێ ڕحا وێ بلندکرە بەحەشتێ ..

وئەڤە ئێکەمین بەرپەڕێ خۆگۆریکرنێ بوو د دیرۆکا ئیسلامێ دا ب دەستێ ژنەکا خودان باوەر هاتیە تۆمارکرن ، وئێکەمین مرۆڤی ژ ئوممەتا موحەممەدی ڕحا خۆ پێشکێشی دینێ خودێ کری سومەییا بوو . ئەی خودانێن بەرێخۆدانا نزم بۆ ژنێ ڤێ ڕاستیێ باش بزانن !

نموونەیێن بژارە :

ژن ژی ـ وەکی زەلامی ـ گاڤا بوو ئێك ژ مرۆڤێن خودێ دنیا ب هەمی خۆشیێن خۆ ڤە نەشێت پێ بەستێ ل دلێ وێ بکەت ، یان ئێکا هند ژێ چێ کەت کو ئەو کەسەکێ دی ژبلی خودێ ببینت ..

گەلەك ژن هەنە ئەم دبینین ژ بەر کێم باوەریا وان گاڤا مالخۆیێ وان دمرت ، ئەو ژ هەمی دلێ خۆ هزر دکەن کو ئێدی خلاس دەرگەهێ ڕزقی ل وان هاتەگرتن ، لەو دێ بتە لاڤ لاڤا وان ، بۆ ڤان توخمە ژنان ڤێ سەرهاتیا کورت دێ ڤەگێڕین :

١ – ل سەر دەمێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ دەمێ موسلمان ژ غەزایەکێ زڤڕین ، ژنکەکا موسلمان چوو بەراهیا لەشکەری پیسارا زەلامێ خۆ کر کانێ یێ ب سلامەتە یان نە ؟ گاڤا زانی یێ شەهید بووی ، هندەك ژنکان ـ هەر وەکی بۆ جەرباندن ـ گۆتێ : ئەڤە مالخۆیێ مالا تە چوو ، کی دێ تە ب خودان کەت ؟

ژنکێ گۆتە وان : ب خودێ من ئەو نەنیاسیە (رازق) من ئەو یێ نیاسی خورا . یەعنی : ئەوێ رزق ددا مە نە ئەو بوو ، خودێ بوو ، وئەگەر ئەو مر وچوو خودێ یێ مای ونامرت ﴿ وفي السماء رزقكم وما توعدون ، فورب

السماء والأرض إنه لحق مثلما أنكم تنطقـــون ﴾ ، مرۆڤێـن خـودێ باوەرییـەكا موكم هەیە كو ئەوێ رزقی ددەت ب تنێ خودێیە ، ونە كەسێ دییە ، لەو ئەو قەت خەما رزقی ناخۆن .

٢– (حاتـەمێ ئەصـەم) ناڤـەكێ گەشـە ل عەسـمـانــێ زوهـدێ ، ونێزیكـە بێژین ئەو وزوهــد د دیرۆكـا ئیسـلامێ دا دو پـەیڤن بـۆ ئێـك ڕامـانێ .. ئـەڤی حاتەمی سالەكێ كرە دلـێ خۆ بچتە حەجێ ، ودەمـێ وی ئـەڤ داخـوازا خـۆ بـۆ خـەلـكـێ مالا خۆ ڤەگێڕای وان گـۆتێ : چوونا حـەجێ ب هـەیڤان ڤەدكێشـت وگاڤا تو چووی ئەم دێ مینینە بێ خودان ، تو دێ مە بـۆ كـێ هێلـی ؟ كچـەكا حاتەمی هەبوو ژ بابێ خۆ فێری زوهدێ بووبوو ، وێ گـۆت : بهێلن بلا بچت ، رزقێ مە د دەستێ وی دا نینە .

حاتەم چوو ، هەچی تشتێ د مال دا هەی عەیالـێ وی خوار حەتا چو نەمای ، ئینا هەمییـان گازندە ژ كچكێ كرن وگـۆتێ : ئەگەر تو نەبای بابۆ نەدچوو ، ئەڤە ئەم ماینە برسی ، كی دێ پارییـەكێ نانی دەتە مە ؟

ڤان گـۆتنێن وان كچك تەنگاڤ كر ، ئینا وێ دەستێن خۆ ســەرئەڤراز كـرن وهەوارێن خۆ گەهاندنە خودێ : یا ڕەببی ! تو من شەرمزار نەكە ، تویــی رزقـی ددەی تو د هەوارا مە وەرە .

وێ ڕۆژێ میـرێ باژێڕی د بەر خانیكێ وان ڕا بۆری ، گازی زەلامەكێ خۆ كـر : كانـێ هندەك ئاڤێ بۆ من ژ ڤێ مالـێ بینە ئـەزێ تێنیمـە . پشـتی ئـاڤ بـۆ ئینای ، میـری پسیاركر : ئەڤە مالا كێیە ؟

هندەكان گـــۆت : مـالا حاتـەمێ ئەصەمـە ، میــری نـاڤ ودەنگێـن حاتـەمی وزوهدا وی گوه لـێ بووبوون ، ڤیا سەرا حاتـەمی بـدەت ، وگاڤـا قەستا مالــێ كری زانی حاتەم یێ چوویە حەجێ وكەس نەمایە چاڤێ خۆ بدەتە مالا وی ، ئینـا

میـری ئەو پارێن زێڕی یێن ڤێ هەین هەمی هاڤێتنە بەر عەیالـێ حاتەمی وگــۆتە هـەڤـالـێـن خـۆ : هەچی‌یێ ئەز بڤێم دێ وێ کەت یا من کری ، وان ژی چاڤ ل میـری کر وزێڕێن خۆ دانانە وێرێ وچوون .

کەیفەکا مـەزن بـۆ عەیالـێ حاتەمی چێبوو ، گاڤا کچا حاتـەمی ئـەڤ چـەندە دیـتـی کـرە گــری ، دەیکا وێ گـۆتێ : تە خێرە ؟ کچکێ گـۆت : دادێ ئـەز ژ بەر هندێ یا دگریـم ئەڤە عەبدەك بوو بەرێ خۆ دا مە ئەم زەنگین بووین ، ڤێجا پا دێ چاوا بت ئەگەر خودێ بەرێ خۆ بدەتە مە ؟

٣- وسەرهاتی‌یا دەیك وبابێن عەبدللاهێ کوڕێ موبارەکی :

موبارەك مرۆڤەکێ ترك بوو ، قەدەرێ بۆ وی حـەزکر بـوو ئـەو ببتـە عـەبدێ مرۆڤەکێ هەمەدانی یێ دەولەمەند ، ئەڤی مرۆڤی بیستانەکێ تێر داروبار وخـودان بـەرهـەم هەبوو ، لەو وی فەرمان ل عەبدێ خۆ موبارەکی کربوو کو حەرەسی‌یێ ل ڤی بیستانی بگرت .. ڕۆژەکێ زەلامێ هەمەدانی چوو نـاڤ بیسـتانی وگـۆتـە عەبدێ خۆ :

ـ هنارەکا شرین بۆ من بینە .

ئەو چوو هنارەك بۆ کر وئینا ، گاڤا خودانی هنار شکاندی وتام کری‌یێ دیت یـا ترشە ، ئینا ب عێجزی ڤە گـۆتـێ :

ـ من گـۆتبوو تە هنارەکا شرین بۆ من بینە نە یا ترش !

ئەو چوو هنارەك ژ بنەکا دی کر وبۆ سەییدێ خۆ ئینا ، پشتی ســەییدی تـام کری‌یێ ئەو ژی ترش دەرکەفت ، ئینا لـێ حەیتاند وگـۆتـێ :

دیارە تـو تــرشـی وشرینی ژێك جـودا ناکـەی ؟ ئـەزێ دبێژمـە تـە هنارەکـا شرین .. ئـەو چـوو هـنـارەکا دی ئینا ئەو ژی ترش دەرکەفت ، عەقل د ســەرێ خودانی نەما ، گـۆتـێ :

ـ تو نابێژییە من مەسەلا تە چیە ؟
موبارەکی ب ئەدەبەکێ زێدەڤە گۆتـێ :
ـ ل من نەگرە ، ب ڕاستی ئەز نزانم کیژ بن یا شرینە وکیژ یا ترشە !
زەلامی باوەر نەکر .. گۆتـێ :
ـ ما تە تام نەکرییە هناران ؟
وی گۆت :
ـ نەخێر .. تە ئـەزێ دانایـمـە بـەر بیسـتانی دا حەرەسـییێ لـێ بگـرم وتـە دەستویری نەدایە من کو ژێ بـخـۆم .
خودانێ بیستانی ژ گۆتنا وی حێبەتی ما ، وچـەنـد ڕۆژەکـان زێرەڤـانی لـێ کر دا بزانت کانێ گۆتنا وی یا ڕاستە یان نە ، وپشتی ڕاسـتییا گـۆتنا وی بـۆ خودانێ بیستانی ئاشکەرا بووی ئەو د چاڤێن وی دا مەزن بـوو ، وئنیەتـەك کـرە دلـێ خۆ .. ڕۆژەکێ چوو ناڤ بیستانی و ل نك موبارەکی ڕوینشت وگۆتـێ :
ـ من کچەکا هەی گەلەك کەسان یا خواستی ، تو بێژی ئەز وێ بدەمە کێ ؟
موبارەکی گـۆتێ :
ـ ل جاهلیـەتێ بـەرێ خـەلـکی ل مـالـبـات ومال مەزنان بوو ، وجوهیـیـان بەرێ وان ل زەنگینییێ بوو ، وفەلان بەرێ وان ل جوانییێ بـوو ، وبـەرێ ڤـێ ئوممەتێ ییێ ل دینی .
زەلامێ هەمەدانی زڤڕی مال وسـوحبەتا عـەبدێ خـۆ بـۆ ژنکـا خـۆ ڤـەگێڕا ، وگـۆتێ :
ـ ژ موبارەکی پێڤەتر کەس ب کێر کچا مە نائێت ..

ووی موبارەك ئازاكر وكچا خۆ دایێ ، وچونكی كۆمبوونا وان بۆ خودێ بوو نەبوو چو تشتێن دی ، خودێ بەرەكەت هاڤێتە ڤێ كۆمبوونێ و (عەبدللاهێ كورێ موبارەكی) بەرهەمێ ڤێ دارا پیرۆز بوو ..

٤- وكانێ چاوا مرۆڤاینییا خودێ ئێكا هند ژ خودانی چێ دكەت كو ئەو ـ د رێكا خودێ دا ـ ب كەیف خۆ بهاڤێتە د ئاگری دا ، وەسا ئەو خودانی وە لێ دكەت كو ڤیانا پێغەمبەری ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د سەر هەر تشتەكی را ببینت : ل رۆژا ئوحودێ دەمێ ئەو ب سەرێ موسلمانان هاتی یا هاتی ، كافران كرە دەنگ كو وان پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ یێ كوشتی ، منافقان ئەڤ سوحبەتە گەهاندە مەدینێ ، (ئەنەسێ كورێ مالكی) دبێژت : رۆژا ئەم ژ شەرێ ئوحودێ زڤرین ژنكەكا ئەنصاری هاتە بەراهییا مە ؛ دا پسیارا مرۆڤێن خۆ بكەت ، وگاڤا وێ زانی كو باب وكور وبرا وزەلامێ وێ هەمی یێن هاتینە شەهیدكرن وێ گۆت : بێژنە من حالێ پێغەمبەری چیە ؟

هندەكان گۆتێ : یێ باشە ئەڤەیە د گەل مە .

وێ گۆت : كانێ نیشا من بدەن .. وگاڤا هاتییە راستا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتێ : ئەز ب دایباب ڤە گۆری تە بم ئەی پێغەمبەرێ خودێ پشتی تە هەر موصیبەتەكا هەبت یا سڤكە ، هندی تو یێ ساخ بی ئەز خەما تشتەكی ناخۆم .

٥- ودڤێت ژ بیر نەكەین كو هەر ل رۆژا ئوحودێ دەمێ تەنگاڤی ل سەر موسلمانان دژوار بووی ، وگەلەك خودان باوەر هژیاین وسەرێن رێكا ل بەر بەرزە بووین ، وهندەكا شیرێن خۆ داناین وگۆتین : ما شەركرنا مە بۆچییە مادەم پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ هاتە كوشتن ؟ هنگی كتەكا كێم ژ خودان باوەران كو ب تبلێن دەستی دهاتنە هژمارتن ل سنگێ شەری بوون و ل دۆرێن

پـێـغـەمـبـەری بووبوونە مەتالەکێ پیلایی دا چو نەخۆشی نەگەهنێ ، ئێـك ژ وان (نوسەیبایا کچا کەعبێ ئەنصاری) بوو ، ئەوا ل وێ ڕۆژێ سێزدە برین کەفتینە لەشی .. (نوسەیبایێ) ل مەیدانا شەڕی کوڕێ خۆ عەبدللاه دیت یێ برینـدارە وخوین یا ژ برینا وی دزێت ، ب نك ڤە چـوو برینـا وی گرێـدا وگـۆتێ ڕابـە شەڕی بکە !

٦- هندا کچا عوتبەی ئەوا ل ڕۆژا ئوحـودێ دەمـێ دیتـی شکەستــن کەفتـە نـاڤ ڕێزێـن لەشـکەرێ قورەیشـیـیان پاشپاشـکی ڕەڤـی وقیـژی وهـاوارێن وێ وهـەڤـالێن وێ دگەهشتنە عەسمانی ، پشتی مرۆڤایـنییا خودێ هلبژارتی وهاتییـە د ئیسلامێ دا د گەل لەشکەرێ موسلمانان چوو شـەڕێ یـەرمووکێ ، گاڤـا وێ دیتی شەڕ دژوار بوو وکوشتنەکا مـەزن کەفتـە نـاڤ ڕێزێـن موسـلمانان ، دارێ خیڤـەتێ هلکێشـا وگـۆتە هـەڤالێن خـۆ ژ ژنکێـن موسـلمانان ئـەوێن ل پشـت لەشکەری : وەرن دا دهەوارا موسلمانان بچین .. ب ستوینا خیڤەتێ !

ژن وعیبادەت وترسا ژ خودێ :

مرۆڤێن خودێ ـ وەکی گەلەك جاران مە گۆتی ـ هەر تشتەکێ دنیایێ دەمـێ ئەو دبینن بێهنا مرنێ ژێ سەح دکەن .. (یـەزیـدێ رەققاشی) دبێژت : ((ئەگەر تە پێ خۆش بت بەرێ خۆ بدەیە خۆشییێن دنیایێ ، وەرە دا بۆ تە بێژم : د گەل جـەنازەکی دەرکەڤە ئەها دنیا هـەمی ئـەوە ، وهـەر گـاڤ قـەبرەکی د گـەل خـۆ هلگرە ، نە ئاخا وی ، هزرا وی ..)) .

١- (عەفیـرا) ژنـەکـا خـودێ نـاس بـوو ، هنــد عیبـادەت دکـر خـەلکی ناڤێ وێ کربـوو (عەفیــرا عیبادەتکـەر) ، ڕۆژەکـێ هنـدەك مرۆڤـان گـۆتێ : دوعایان بۆ مە ژ خودێ بکە ، وێ گۆت : ئەگەر گونەهکار لال ببان پیـرا هەوە هەر نەدشیا باخڤت ، بەلـێ پا خودێ خودانێ قەنجییان ئـەمرێ مـە گونـەهکاران

کرىيە کو دوعایان ژێ بکەین ، خودێ جهێ هەوە بکەتە بەحەشت ومرنێ قەت ژ بیـرا هەوە نەبەت !

دبێژن : جـارەکێ برازایـەکێ (عەفیــرایێ) ژ سـەفەرەکێ زڤـڕی ، هنـدەك چـوونـە نـك دا مزگینییـێ بدەنـێ ، وێ کـرە گـری ، وان ب مەندەهۆشـی ڤـە گـۆتێ : ئەڤرۆ ڕۆژا کەیف وخۆشییێ یە ڤێجا ئەڤە چ گرىيـە ؟ وێ گــۆت : ئەز ب خودێ کەمە هندی بیـرا ئاخـرەتـێ د دلـێ من دا هەبت کەیف جهێ خـۆ ل نك من نابینت ، هاتنا برازاییێ من بیـرا من ل وێ ڕۆژێ ئینا دەمێ ئەم بۆ نـك خــودێ دئێینە بـرن ، ڤێجا وێ ڕۆژێ یێ ب کەیف وییێ ب خەم ژێـك جـودا دبن .

٢- هەر تشتەکـێ هـەی بیـرا وان ل مـرنـێ دئینتە ڤە ، لەو ب شـەڤ وڕۆژ ئەو لەزێ ل خێران دکەن ، (ریاحێ قەیسی) ئێك ژ وان مرۆڤان بوو یێــن کـو ب شەڤ وڕۆژ عیبادەتێ خودێ دکــر ، جارەکــێ وی ژنــەك بـۆ خـۆ ئینـا .. گـۆت : ئەز دێ وێ جەڕبینم کانێ ئەو چ ژنە ؟ ل شەڤەکێ وی خۆ د خەو بر ، ل چارێکا ئێکێ ژ شەڤێ ژنك ڕابوو دەست ب نڤێژان کر وگـازی زەلامـێ خـۆ کر ، گـۆتێ : هلۆ نڤێژان بکە ، وی گـۆت : باشە دێ ڕابم ، وڕانــەبوو .. گاڤـا بـوویە نیـڤـا شـەڤـێ جارەکا دی گازی کرێ ، وی گـۆتێ : باشە ، وڕانـەبوو ، ل دویماهییا شەڤێ جارەکا دی ژێ خواست ئەو ڕابت عیبادەتی بکــەت ، بەلــێ ئەو ڕانەبوو ، ئینا وێ ریـاح هژهژانـد وگــۆتێ : شـەڤ بـۆری وعیبادەتکـەرێن قەنـجیـکار جڤاتێن خۆ دانان وهێشتا تو یێ نڤستییی ، هەوار ئەڤە کی بـوو تـو ل من کرىيە بەلا ؟

٣- (حەبیبێ عەجەمی) ژی ژنەك هەبوو ب شـەڤـێ بـۆ کرنـا عیبـادەتی ئـەو هشیار دکر ودگـۆتێ : ڕابە ، شەڤ بۆری ، وڕێکەکا دویر یا ل بەرا تە هــەی ،

زادەكێ كێم تە یێ هەی ، وكاروانیيا بەری مە یا ڕاكری وئەم یێن هێلاین ..

٤- ڕۆژەكێ ژنكەك هاتە مالا ئیمام ئەحمەدی ودو پسیار ژێ كرن ، گۆتێ : ئەز ژنكەكم تەشی درێسم ، هندەك جاران ب شەڤێ چرایێ من ڤەدمرت ئەز ل بەر تاڤە هەیڤێ تەڤنێ خۆ درێسم ، ئەرێ ڕۆژا د دویڤ ڕا دەمێ ئەز تەڤنێ خۆ دبەمە بازارێ دا بفرۆشم ما ئەز بێژمە بكڕی ئەڤە ل بەر چرایی من یێ چێكری وئەڤە ل بەر تاڤە هەیڤێ ؟

ئیمامی گۆتێ : ئەگەر ل نك تە جوداهیيەك د ناڤبەرا هەردو تەڤنان دا هەبت دڤێت بۆ دیار بكەی .

وێ گۆت : ئەی ئیمام ! ئەگەر مرۆڤێ نساخ بنالت ما ئەڤە دێ بتە گازندە ژ خودێ ؟

ئیمامی گۆت : هیڤیيا من ئەوە ئەو ببتە گازندە بۆ خودێ نە گازندە ژ خودێ .. پشتی ئەو ژنك ژ مالا ئیمامی دەركەفتی ئیمامی گۆتە كوڕێ خۆ : من گوه لێ نەبوویە مرۆڤەك ڤان ڕەنگە پسیاران بكەت ، كانێ ب دویڤ ڤێ ژنكێ دا هەڕە وبزانە كانێ دی چتە كیژ مالێ ..

عەبدللاهێ كوڕێ ئیمامی دبێژت : ئەز ب دویڤ دا چووم من دیت ئەو چوو مالا (بشر ئەلحافی) من پسیارا وێ كر ، گۆتن : ئەو خویشكا بشرییە ، گاڤا ئەز زڤڕیمە نك بابێ خۆ ومن گۆتییێ : ئەو خویشكا بشری بوو ، وی گۆت : من دزانی ئەڤ ژنە دڤێت خویشكا بشری بت .. وئەڤە ئەو بوو یا بشری دگۆت : من زوهد یا بۆ خۆ ژێ گرتی . (١)

---

(١) ئەڤ بابەتە مە ژ كتێبا خۆ (د گەل مرۆڤێن خودێ) وەرگرتییە ؛ دا كو مفا ژێ بێتە دیتن .

ئەحكامێن
پاقژىيێ وبێ نقێژىيێ

ل دەسـپـێـكـێ دڤێت ژ بیر نەكەین كو هندی ژنە ـ وەكی زەلامی ـ یا (موكەللەفە) ئـەو ژی ل دویـڤ شیان وپێ چێبوونـا خـۆ كـاری پێخەمـەت زێندیكرنا ڕاستییا شریعەتی د دلان دا وەك پێگاڤەك ژ بـۆ ڤەگـەڕاندنا حوكمـێ ئیسـلامێ وسـەرفەرازییا موسـلمانان ، بـەلكی پشكا مەزنـتـر یا ڤـی بـاری دكـەفتـە سەر ملێ ژنێ ؛ چـونـكـی ئـەوە یا كـو دشێت (لبنەیا) سـەرەكی د ئاڤاهییێ جڤاكا ساخلەم دا ـ كو مالە ـ دورست ئاڤا بكەت ..

ژ بـەر ڤێ چەندێ یا غەریب نینە كـو ئیسـلامێ پویتەیـەكێ مـەزن ب ژنـێ كربت وئەو ژی د دەلیڤەیا (عەقیدێ وعیبادەتی وسلووكی) دا ل ڕێزا زەلامـی دانابت ، وچونكی ئەڤ هەر سێیە ژ ژنێ ژی ـ وەكی زەلامی ـ نائێنە قەبویلكرن ئەگەر ل دویڤ مەنهـەجێ كیتـابێ وسـونـنـەتـێ نـەبـن ، یـا د جـهـێ خـۆ دا بـوویـە قورئان وسوننەت پشكەكا بەرچاڤ ژ (دەقێن) خـۆ بـۆ فـقـهـێ ژنـێ تەرخان بكەن ، ویا فەر بوویە بۆ ژنا مـوسـلـمـان هـنـدێ ژ ئەحكامێن دینێ خۆ بزانت كو دینداریيا وێ پێ دورست ببت ونەكەفتە چو خەلەتییان .

وبابەتێ ژ هەمییان پتر پەیوەندییـەكا ئێكسـەر ب ژنـێ وعیبـادەتێ وێ ڤـە هەی ، بابەتێ ئـەحـكـامـێـن پاقـژییێ وبێ نقێژییێ یە ؛ چونكی پشكەكا مەزن

ژ عیبادەتێ وێ پەیوەندی ب ڤی بابەتی ڤە هەیە .. و ژ بەر کو ئەڤ بابەتە ئێك ژ وان بابەتانە یێن ژنا موسلمان شەرم دکەت زوی ب زوی پسیارێ ژێ بکەت و ل دویڤ بچت ، لەو دێ بینی ئێك ژ وان بەرانبەر ڤان مەسەلان حێبەتی ڕادوەستت ونزانت دێ چ کەت و د ئەنجام دا دکەفتە خەلەتییان ، ڤێجا پێخەمەت چارەسەرییا ڤێ گرفتارییێ مە خواست ڤی بابەتی ئامادە بکەین .

ڕاستییەکا فەر :

(شەرم) ئێك ژ وان ئەخلاقانە یێن ئیسلامێ بەرێ موسلمانی ـ چ ژن بت چ مێر ـ داینێ ، وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەکا خۆ دا ئاشکەرا دکەت کو شەرم پارچەیەکە ژ باوەرییێ [1] ، مەعنا : باوەرییا مرۆڤێ موسلمان پێك نائێت ویا تمام نابت هندی ئەو یێ بێ شەرم بت . بەلێ ئەگەر مەسەلە داخوازکرنا زانینێ وخۆ شارەزاکرنا د دینی دا بت دڤێت مرۆڤ شەرمێ بدانتە لایەکی ؛ چونکی ئەگەر مرۆڤی شەرم بۆ خۆ کرە هێجەت بۆ خۆ نەشارەزاکرنا د دینی دا هنگی گەلەك ئەحکامێن فقهی دێ هەبن ئەو پێ نزانت ، لەو دێ کەفتە خەلەتییێ .

د گۆتنەکا خۆ دا دەیکا موسلمانان عائیشا ـ خودێ ژێ ڕازی بت ـ دبێژت : ((باشترین ژن ژنێن ئەنصارییان بوون شەرمێ ئەو ژ هندێ پاشڤە لێ نەددان کو ئەو خۆ د دینێ خۆ دا شارەزا بکەن)) [2] . یەعنی : هەر تشتەکێ ئەو هەوجە ببانێ ژ کارێ دینێ خۆ دا ئێن پسیارا وی ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ کەن بێی کو شەرم وان ژ ڤێ چەندێ پاشڤە لێ بدەت ،

---

(١) دەمێ دبێژت : ﴿ الحياء شعبة مـن الإيمـان ﴾ وەکی (بوخاری وموسلم) ژ (ئەبوو هورەیرەی) ڤەدگوهێزن .

(٢) وەکی ئیمامێ (بوخاری) ژێ ڤەدگوهێزت .

حەتـا جارەكێ ـ وەكى (بوخارى) ژ نەڤسيا پێغەمبەرى زەينەبا كچا (أم سلمه) يێ ڤەدگوهێزت ـ (أم سليم) ـا ئەنصارى هاتە مالا پێغەمبەرى ـ سلاڤ لـێ بن ـ پسيارەك ژێ كر ، وهندى ئەو پسيار يا ب شەرم بوو عائيشـايێ و (أم سـلمه) يێ دەستێن خۆ ب سەر وچاڤێن ڤەنان .

و د حەديسـەكا دى دا عائيشـا دبێـژت : ((جـارەكێ ژنكـەك هاتــە نــك پـێـغـەمبەرى ـ سلاڤ لـێ بن ـ وپسيارەكا ژنكان ژێ كر ، پێغەمبـەرى ـ سـلاڤ لـێ بن ـ ب كورتى بەرسڤا وێ دا ، ژنكێ گـۆتێ : چـاوا ؟ (يـەعنى وێ دڤيـا بەرسڤێ ب فرەهى بزانت) پێغەمبەرى گۆتنا خۆ دوبارە كر ، جارەكا دى ژنكـێ گۆتێ : چاوا ؟ ئينا پێغەمبەرى ـ سلاڤ لـێ بـن ـ گـۆتـێ : (سبحان الله) وگۆتنا خۆ جارەكا دى گۆتە ڤە ، عائيشا دبێژت : ئينا من ئەو ژنك وێڤە بر ومن مەسەلە ب فرەهى بۆ وێ گۆت)) [(١)] .

ژ ڤان حـەديـسـان دئێتە زانيـن كو ژنكێن صـەحابىيان بـێ شـەرم پسـيارێن خۆ يێن دينى ژ پێغەمبەرى ـ سلاڤ لـێ بن ـ دكـرن ؛ چونكـى وان بـاش دزانـى شەرم بۆ ژنـا مـوسلمان نابتـە هێجـەت كـو ئـەو ئـەحكامێن دينـێ خـۆ نـەزانت وعيبادەتێ وى يێ خـەلـەت بت . ئەڤە ڕاستىيەكە دڤێت ئەم بەرى هەر تشتەكى ل بەر چاڤێن خۆ بدانين دەمـێ ئـەم بەحسـێ وان ئـەحكامێن فقـهى دكـەين يێـن پەيوەندى ب ژنكێ ڤە هەين .

ئەڤ بابەتە :

ل سەر بناخەيێ ڤێ ڕاستىيا بۆرى زانايێن ئوممـەتێ وفقـهزانێن (موجتـەهد) هەر ژ بەرێ وەرە پويتەيەكێ مەزن يێ دايــە بابـەتێ (ئـەحكامێن پـاقژىيێ وبـێ نڤێژىيێ) ل نك ژنا موسلمان ، وگەلـەك نڤيسـين وكتێـب ل دۆر دانايـنـە ؛ دا

---

(١) بوخارى ڤێ حەديسێ ڤەدگوهێزت .

ژنكێن موسلمان لـێ بزڤـرِن وئـەحكامێن شـەرعی یێـن دورسـت بـۆ خـۆ ژێ بـزانـن .. بەلـێ چونكی ئەڤ نڤیسینێن وان ب زمانێ عەرەبینە ومن نە بهیستیـیە كەسەكێ تشتەك ب كـوردی ل دۆر ڤی بابەتی نـڤیسی بت ، وچونكی هژمارەكا نە یا كێم ژ ژنكێن مە نەشێن ل ڤان كتێبان بزڤرِن و ب دورسـتـی تـێ بـگـەهـن مە خواست كورتیـیەكی ژ ڤی بابەتی ب كوردی بنڤیسـێن وبدانینـە بـەر دەسـتێ خویشكێن خۆ یێن مـوسلمان دا ئەو مفای بۆ خۆ ژێ وەربگرن . (١)

ژن وداخوازكرنا علمێ شەرعی :

داخـوازكـرنـا عـلـمێ شەرعی تشتەكە ئیسـلامێ ل سـەر مرۆڤـێ موسـلمان فەركرییە چ ژن بـت چ مـێـر ؛ چـونكی مەخسەد ب زانینا علمێ شەرعی ئـەوە مـرۆڤ وی علمی د ژینا خۆ یا رِۆژانە دا ب كار بینت ، وكانێ چاوا زەلام یـێ (موكەللەفە) دینێ خۆ بزانت و د ژینا خۆ دا ب كـار بینـت ، هـەر وەسـا ژنـا موسلمان ژی یا (موكەللەفە) ئەحكامێن دینێ خۆ بزانت ونیشا خویشكێن خـۆ یێن نـەزان ژی بـدەت ، وئـەو ب ڤـێ واجبـەكـێ دینـی ژ سـەر خـۆ رِادكـەت وچەندێ پشكدارییێ د بەلاڤكرنا شریعەتی دا دكەت . ومرۆڤ ئەگەر بەرێ خۆ بـدەتە لایێ (تەكلیفی) د شریعەتێ دا دێ بینت ئیسلامێ یەكسانییەكا تـمـام د ناڤبەرا ژن ومێری دا كرییە ، ونیشان ل سەر ڤێ چەنـدێ ئایەتـا (١٩٥) یە ژ سوورەتا (آل عمران) ئەوا خودایێ مەزن تێدا ئەمر دكەت :

﴿ فاستجاب لَهُم ربُّهم أنِّي لا أضيعُ عمَلَ عاملٍ منكم مِنْ ذكَرٍ أو أنثى بعضُكُم مِنْ بعضٍ ـ ئینا خودێ دوعا وان قەبویل كر و د بەرسڤا وان هات كو هندی ئەزم

(١) ئـەڤ بابـەتـە د بنیات دا (موحاضەرەك) بوو مە ل سـالا (١٩٩٥) ێ د كاسـێتەكێ دا تۆمار كربوو ، وحەمد بوو خودێ مفایـەكێ باش ژێ هاتە دیتـن .

ئـەز كارێ كـەسـەكـێ ژ هـەوە بەرزە ناكەم، چ يێ نێر بت چ يێ مێ، هويـن د براينىيا دينى وقەبويلكرنا كرياران وجزادانێ دا وەكى يەكن ﴾ .

مەعنا ژن ومێر هەردو د تـەكـليـفـێ و پـێ ڕابـوونا ب واجـبـاتـان دا وەكـى ئێكن ، لەو ژ هەر دووان دئێخته خواستـن ئەو خۆ د ئەحكامێن دينى دا شـارەزا بكەن ، وئەحكامێن ژ هەمىيان فەرتر بۆ ژنـا موسـلمان كـو بزانـت ـ وەكـى مـە گـۆتى ـ ئەحكامێن پاقژىيێنە (أحكام الطهارة) .

ژن و (تەكليف) :

د شريعەتى دا تەكليفا ژنێ ژى وەكـى يـا زەلامـى ب بـالغبوونێ دەسـت پـێ دكەت ، وهندى ژن يا بالغ نەبت ب كارئينانـا ئـەحكامێن شـەرعى ل سـەر وێ واجب نابت ، وپسيار ل ڤێرێ ئەڤەيە : ئەرێ بالغبوونا ژنێ كەنگى وچاوا دەست پێ دكەت ؟

بۆ بەرسڤ دێ بێژين : هنگى ژن بالغ دبت دەمێ ئەو بۆ جارا ئێكـێ خوينـێ دبينت ، ئەو خوينا پشتى هنگى ئـەو هەيڤانـە و ب ڕەنگـەكێ عـەدەتى دبينـت . وچونكى هاتنا ڤێ خـويـنـێ تشتەكێ طەبيعىيە ونە ژ بەر چو ئێش ونساخىيانە ، وهەر هەيڤ دوبارە دبت ب عـەرەبـى دبـێـژنـە ڤى عەدەتى : (العادة الشـهرية) و ژ بەر كو دەمێ ژن دكەڤتە ڤى ژڤانى ئەو ژ كرنا نڤێژان دئێتە عەفيكرن كـورد دبێژنە ڤى دەمى : دەمێ بێ نڤێژىيێ .

وهێژاى گـۆتنێيە كو بارا پتـر ژ دەيكان ئەڤرۆ ب هێجەتا هندێ كو شـەرمە ئـەو ڤـێ سوحبەتێ د گەل كچا خۆ يا جحێل بكەت ئەو سەربۆڕا خۆ يا هەيڤانـە د گەل ڤى عەدەتى ـ زێدە بارى زانينێن خۆ د ڤى مەجالـى دا ـ بۆ وێ ناڤەگێرت لەو كچ دەمێ بۆ جارا ئێكێ خوينێ دبينت ودكەڤتە ڤى عەدەتى حێبـەتى دمينـت

ونزانت كانێ دێ چ كەت ، و ژ ئەنـجامێ ڤێ نەزانینێ ئەو دێ كەفتە هژمارەكا خەلەتی‌یێن وەسا یێن قوسویری‌یێ دئێخنە عیبادەتێ وێ .

چەند پسیارەك :

ئەڤ خوینا ژن ب دیتنا وێ بالغ دبت چیە ؟ ویـا چاوایـە ؟ وكـەنگی دئێتـە دیتـن ؟ ودەمـێ دیـتـنـا وێ چەند ڤەدكێشـت ؟ ئەڤـە چـەند پسـیارەكێن فـەرن دڤێت ژن یا پێ زانا بت ؛ دا نەكەفتە چو خەلەتی‌یان ، و ل ڤێرێ ئەم ب كورتی بەرسڤێ ل سەر بدەین .

ل دۆر پـسـیـارا ئـێـكـێ : ئـەڤ خوینا ژن دبینت وپێ بالغ دبت چیـە ؟ دێ بێژین : (حەیض) ـ وەكی مە گـۆتی ـ ئەو خوینە یـان ژن ب ڕەنگەكێ طـەبیعی دبینت ، یەعنی : هاتنا وێ خوینێ تشتەكێ سورشتی‌یە ونە ژ بەر چو نسـاخی‌یان یان بوونا بچویكی‌یە ، وحـەتا ئەڤ خوینە بێتە هژمارتن (خوینا عادەی) دڤێت (سەیەلان) ـ وەكـی ب عـەرەبی دبێــژن ـ تێـدا هـەبـت ، یـەعنی : دڤـێـت خـویـنـەكـا ڕۆن بت و ژ مالبچویكی بێت ودەركەڤتە ژ دەرڤە .

و ل دۆر ڕەنگێ ڤێ خوینێ كانێ یێ چاوایە ؟

هەر چار مەزهەب ل وێ باوەرێنە كو ڕەنگێ عەدەتی یێ خوینا حـەیـضـــێ یێ ڕەشە ، ودەلیلێ وان ل سەر ڤێ چەندێ ئەو حەدیسە دا یا (فاطمة بـنـت أبي حـبـیــش) ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ڤەدگوهێزت كو تێدا هاتی‌یـە : ﴿ إذا كان دم الحيض فإنه دم أسود يعرف فإذا كان ذلك فأمسكي عـــن الصلاة فـــإذا كان الآخر فتوضئي وصلي ﴾ [1] یەعنی : ئەو خوین یا ڕەشە وژنك دنیاسـن ونـە وەكی هەر خوینەكا دی‌یە ، و ژ بەر ڤێ حەدیسێ هندەك فقهزان دبێژن : ئەگـەر

---

(١) ئەبوو داوود ونەسائی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن .

خوین یا ڕەش نەبت نائێتە هژمارتن خوینا حەیضێ ، بەلێ یا دورست ئەوە ئەگەر خوین یا سۆر بت ئەو ژی خوینا عادەیە .

وخوین ـ ئەگەر یا ڕەش یان یا سۆر نەبت ـ حەتا بێتە هژمارتن خوینا عادەی دڤێت ل ڕۆژێن عادەی بێتە دیتن ، ژ خۆ ئەگەر ئەو نە ل ڕۆژێن عادەی بێتە دیتن ئەو خوین یا عادەی نابت ، یەعنی : ئەگەر ژن خوینەکا زەر یان یا شێلی یان هەر ب هەر ڕەنگەکێ دی ژبلی ڕەشی وسۆری ببینت بەلێ نە ل وان ڕۆژان یێن عادێ وێ هەیڤ لێ دئێت ، ئەو خوین خوینا حەیضێ نابت .

وچونکی بێهنەکا نە یا طەبیعی ژ ڤێ خوینێ دئێت ئایەتا قورئانێ ناڤێ وێ کرە (أذى) دەمێ ئەمرکری : ﴿ ويسألونك عن المحيض ، قل هو أذى .. ﴾ [البقرة : ٢٢٢] وپەیڤا (أذى) د زمانێ عەرەبان دا بۆ نەخۆشی وئێشا سڤك دئێتە ب کارئینان .

وئەگەر پسیار بێتە کرن : ئەرێ ژن کەنگی بۆ جارا ئێکێ ڤی عادەی دبینت ؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژین : بارا پتر ژ فقهزانان دبێژن : د ژییێ نەه سالییێ دا حەتا سێزدە سالییێ ـ ومەخسەد پێ سالێن قەمەرینە ـ کچ بۆ جارا ئێکێ عادەی دبینت ، وهەر جارەکا کچەکا هێشتا نەبوویە نەه سال خوین دیت ، ئەو خوین خوینا عادەی نابت . ودڤێت ژ بیر نەکەین کو سەقایێ وی جهێ کچ لێ دژیت کارتێکرن ل سەر ڤێ مەسەلێ هەیە ، جهـ ئەگەر یێ گەرم بت کچ زویتر دگەهت ، دبت ل نەه سالییێ بالغ ببت ، وئەگەر جهـ ژ لایێ سەقای ڤە یێ ناڤنجی بت وەکی دەڤەرێن مە کچ ل دۆرێن سێزدە سالییێ بالغ دبت .

ویا زانایە کو ژن ئەگەر ب ناڤ سال ڤە چوو وپیربوو ئەڤ عادە ل نك نامینت وئێدی ئەو خوینێ نابینت ، وئەڤ ژییە ئەوە یێ دبێژنێ : (سن اليأس ـ

ژیێ بێ هیڤیبوونێ) ؛ چونكی ژن پشتی وی ژی ژ بچویكبوونێ بێ هیڤی دبت ، وئەڤ ژیە كەنگی دەست پێ دكەت ؟

هندەك زانا دبێژن : ل پێنجی سالییێ ، وهندەكێن دی دبێژن : ل پێنجی وپێنج سالییێ ، ودبت ل نك هندەك ژنكان ئەڤ ژیە پاشڤەتر بچت وحەتا نێزیكی حەفتێ سالییێ بچت ، وهەر چاوا بت ئەگەر ژ پێنجی سالییێ پێڤەتر ژنێ خوین نەدیت مەعنا وێ ئەوە ئەو ژ یا ژ عوزران كەفتی ، وهندی ئەو خوینێ ببینت ـ ئەگەر حەتا دویماهییا عەمرێ خۆ ژی ـ ئەو دێ ڤێ خوینێ حسێب كەت خوینا عادەی ؛ چونكی چو دەلیل نەهاتینە كو دویماهی بۆ عادەی هەیە ، وئەڤە مەسەلەكە ب عورف وعەدەتێ ژنێ ڤە هەیە .

وپسیارا دی ئەڤەیە : ئەرێ ئەڤ خوینە یا خودانا خۆ دئێختە بێ نڤێژییێ هەر جار هاتنا وێ چەند ڕۆژان ڤەدكێشت ؟

د بەرسڤا ڤێ پسیارێ ژی دا چەند گۆتنەك هەنە ، فقهزانێن شافعییان دبێژن : كێمترین دەم ژن خوینێ تێدا ببینت شەڤەك ورۆژەكە ، ودرێژترین دەم پازدە ڕۆژن ، یەعنی : ئەگەر ژنێ ژ بیست وچار سەعەتان كێمتر خوین دیت وخوین ڕاوەستیا ئەو خوین نە یا عادەیە ، وئەگەر ژ پازدە ڕۆژان پتر دیت ژ ڕۆژا پازدێ پێهەل ژ عادەی نابت .. ئەڤە ل نك فقهزانێن شافعییان .

و ل نك زانایێن مەزهەبێ حەنەفی : كێمترین دەم سێ شەڤ سێ ڕۆژن ، ودرێژترین دەم دەه ڕۆژن .

وئیمام مالك دبێژت : چو توخویبدان بۆ كێمترین ودرێژترین دەمی بۆ عادەی نینن .

وفقهزانێن مەزهەبێ حەنبەلی دبێژن : د مەسەلا دەمێ عادەی دا دڤێت ئەم ل عورفێ ژنكان بزڤرین ، كانێ عەدەتێ ژنكان ل وی جهی یێ چاوایە ؛ چونكی

جھ ژ جهى يێ فەرقە ، وهەر ژنكەك ب دەمێ عادێ خۆ پتر يا زانايـە .. وئـەڤ بۆچوونە يا دورستـتـرە ؛ چونكى هەر ژنكەكێ عـادێ خـۆ يـێ تايبـەت هەيـە ، وئەو دزانت كانێ هەر هەيڤ چەند ڕۆژان ئـەو خـويـنـێ دبينـت ، وعـادێ بـارا پتـر ژ ژنكان شەش حەتا حەفت ڕۆژان ڤەدكێشت .

ونـيـشـانا خلاسبوونا عادەى ئەوە ڕەنگێ خوينـێ ڤـەببت حـەتا سپى دبـت ، هنگى عادە ب دويماهى دئێت وخۆشويشتـن ل سـەر ژنـێ واجـب دبـت ، وئـەو دكەفتە د دەمێ پاقژىيێ دا .

و ل دۆر دەمـێ پاقـژىيـێ يێ كو دكەفتە ناڤبـەرا دو عـادان دا كـانێ چـەند ڕۆژە ؟

فقهزان دبێژن : پشـتى ژن پاقـژ دبـت دڤێـت ژ پـازدە ڕۆژان كێمتـر پاقـژ نەمينت ، فقهزانێن حەنبەلـىيـان تێ نەبن ئەو دبێژن : دڤێـت ئـەو سـێزدە ڕۆژان وپتـر بـمـينـت ، ڤێجا ئەگەر ژنەك ژ عادەى دەركەفت وبەرى سێزدە ڕۆژ ـ يـان پازدە ڕۆژ ل دويڤ بۆچوونا دى ـ د ســەر ڕا ببـۆرن خـويـنێ ببـينـت ، ئـەو خوين خوينا حەيضــێ نابت ، بەلكى دێ حسێب بت (ئستحاضە) .

وئەگەر هات وژنەكێ د ناڤبەرا ڕۆژێن عادێ خۆ دا دەمەكێ پاقژىيێ ديت ، ئەو دەم ژى ل نك فقهزانێن شافعى وحەنەفىيان ژ عـادەى دئێتـە هژمـارتن ، بـۆ نـموونە : ئەگەر عادێ ژنكـەكێ حـەفت ڕۆژ بـن ، سێ ڕۆژان خوينـێ ببينـت وڕۆژا چارێ وپـێـنـجـێ وشەشـێ چـو خوينـێ نـەبينت ، وڕۆژا حـەفتێ خوينـێ ببينتەڤە ، ئەو هەر سێ ڕۆژێن وێ خوين تێدا نـەديتى ژ عـادەى حسێب دبـن ، وئەگەر وێ نەزانى كانێ بەرى ڕۆژا حەفتێ دێ خوينێ بينتەڤە يان نـە ، ئـەو دێ سەرێ خۆ شووت و (چوونا نڤينێ ـ جمـاع) تێ نەبت هەر تشـتەكێ بـۆ ژنكـا پاقژ دورست بت بۆ وێ ژى دورستە ، ژ خۆ ئەگەر بەرى ڕۆژا حەفتێ وێ خوين

دیتەڤە هنگی ئەو دەمێ پاقژیێ یێ وێ دیتی دێ ژ عادەی حسێب بت ، وئــەو نڤێژ ورۆژیێن وێ کرین وگرتــین بۆ وێ حسێب نابن .

و ل نـك فـقـهـزانـێـن مالکی وحەنبەلـیان : ئەو دەمێ پاقژیێ یێ دکەفتە د ناڤبەرا ڕۆژێن عادەی دا ژ عادەی نائێتە هژمارتن ، لەو دڤێن ژن خـۆ بشـووت ووەکی ژنکا پاقژ عیبادەتی بکەت ، وئەگەر هات وبەری ڕۆژێن عـادێ وێ یێـن عەدەتی ب دویماهی بێن وێ خوین دیتەڤـە ئـەو خویـن دێ حسـێب بـت خوینـا عادەی ، وئەو ڕۆژی ونڤێژێن وێ ل وان ڕۆژێن پـاقژیێ گرتیــن وکریـن دێ ددورست بن .

عادە .. ودو ڕەنگێن ژنکان :

ژ لایێ (تەنظیما) عادێ ژنکێ ڤە ژن ئێك ژ دووانە :

١ – یان عادێ وێ یێ (تەنظیمکری) یە وئەو دزانت هەر هەیڤ ئەو هنـدە ڕۆژان خـویـنـــێ دبـیـنـت پاشی پاقژ دبت ، وئەڤە ئەوە یا ب عەرەبی دبێژنێ : (المعتادة) .

٢ – یـــان ژی عـادێ وێ نــە یێ (تـەنــظــیــمکری) یە ، هـــەر هـەیڤ ب ڕەنگەکییە وکێم وزێدەیی ب ڕەنگـەکێ نــە یـێ ڕێـك وپێـك دکـەڤـنێ ، وئەڤە ئەوە یا ب عەرەبی دبێژنێ : (المتحيرة) .

وهـەر ئـێـك ژ ڤان ئـەحکامێن خـۆ یــێــن تایبەت هەنە ، ل ڤێرێ ئـەم دێ ب بەرفرەهی ل سەر ئاخڤیــن .

أ – ژنکا (موعتاد) :

ژنکا (موعتاد) ـ وەکی مە گۆتی ـ ئەوە یا دزانت هەر هەیڤ چـەند ڕۆژان عادێ وێ ڤـەدکـێشت ؛ چونکی وێ هەمی هـەیڤان عـادەکێ ب ڕێـك وپێـك هەیە ، وئەڤ ژنکە دبت ئەو بت یان خوینـا عـادەی ژ خوینـا دی جـودا بکـەت

وهنگی دبێژنێ : (المعتادة المميزة) ودبت ئەو نەبت یا خوینا عادەی ژ خوینا دی جودا بکەت دبێژنێ : (المعتادة غیــر المميزة) ، ودبت هندەك جاران (خەلەل) بکەفتە عادێ ڤێ ژنکـا (موعتـاد) ژی ، ووەکـی هـەمی هـەیڤان نـەبت ، وئـەو خەلەل ئێك ژ سێ حالەتان بت :

١- یان ئەو ژ ڕۆژێن خۆ یێن عەدەتی پتـر خوینـێ ببینت .

٢ - یان ئەو ژ ڕۆژێن خۆ کێمتـر خوینێ ببینت .

٣ - یان پشتی عادێ وێ خلاس دبت ئەو خوینێ ببینتەڤە .

پشکا ئێکێ :

ئەگەر عادێ ژنکەکێ شــەش ڕۆژ بـن ، ووەسـا چـێ ببـت جـارەکێ ژ شـەش ڕۆژان پتـر ئەو خوینێ ببینت ، بەلـێ ب وی شەرتی ئەو ڕۆژێن ئەو خوینێ تێـدا دبینت هەمی ژ درێژترین دەمـێ عـادەی درێژتـر لـێ نـەئێن [1] ، ل نـك هـەمی فقهزانان ئـەو ڕۆژ هـەمی ژ عـادەی حسـێب دبـن . وئەگـەر ژ درێژتریـن دەمـێ عادەی درێژتر لـێ هات ، یەعنی : ژ دەه ڕۆژان یان پازدە ڕۆژان پتـر وێ خویـن دیت ، ئەڤە دێ ئێك ژ دووان بت :

ـ ئەگەر وێ خوینا عادەی ژ یا دی جـودا کـر ، ڕۆژێـن ئـەو خوینـا عـادەی دبینت دێ حسێب بن (حەیض) ، ورۆژێن دی دێ حسێب بن (ئستحاضە) .

ـ ئەگەر وێ خوینا عادەی ویا دی ژێك جودا نەکر ، ئــەو ڕۆژێـن خـۆ یێـن عەدەتی دێ حسێب کەت (حەیض) ویێن دی دێ بنە (ئستحاضە) .

---

(١) بۆری د گەل مە کو درێژترین دەمێ عادەی ل نك هندەك فقهزانان دەه ڕۆژن ، و ل نـك هندەکان پازدە ڕۆژن .

پشکا دووێ :

ئەگەر ژنەکا (موعتاد) کەفتە عادەی وجارەکێ بەری ڕۆژێن وێ تمام بن ئەو پاقژ ببت ، یەعنی : هەر جار ئەو شەش ڕۆژان خوینێ ببینت وجارەکێ سێ ڕۆژان ب تنێ ئەو خوینێ ببینت .. (ئەڤ مەسەلە بەری نوکە مە ئاخفتن ل دۆر کرییە ل بن ناڤبرا چەند پسیارەك ، لەو ئەم ل ڤێرێ دوبارە ناکەینەڤە) .

پشکا سیێ :

ئەگەر ژنەکا (موعتاد) کەفتە عادەی وعادێ وێ وەکی هەر جار بوو ، پاشی پشتی پاقژ بووی وبەری دەمێ پاقژییا وێ یێ عەدەتی خلاس بووی جارەکا دی وێ خوین دیت ، وئەو خوینا عادەی ویا دی ژێك جودا بکەت :

ـ ئەگەر وێ زانی ئەڤ خوینە خوینا عادەیە هنگی ئەو دێ وێ حسێب کەت عادە ، وئەگەر وەکی خوینا عادەی نەبت دێ حسێب کەت (ئستحاضە) .

ـ وئەگەر وێ خوینا عادەی ویا دی ب ڕەنگی ژێك جودا نەکر ، ئەو خوینا وێ دیتییەڤە دێ حسێب بت عادە حەتا دگەهتە درێژترین دەمێ عادەی (کو دەه ڕۆژن ل نك هندەکان ، وپازدە ڕۆژن ل نك هندەکێن دی ، وحسێب دێ ژ ڕۆژا ئێکێ یا عادێ وێ بت) وئەو دەمێ پاقژییێ یێ کەفتییە دناڤبەرێ دا دێ ژ عادەی ئێتە هژمارتن .

ـ وئەگەر عادێ وێ خلاس وچەند ڕۆژەکان پاقژ بوو وعادێ وێ د گەل ڕۆژێن پاقژییێ وحەتا ڕۆژا خوین تێدا دیتییەڤە ژ درێژترین دەمێ عادەی (کو دەه ڕۆژن یان پازدە ڕۆژن) درێژتر لێ هات ، وئەو ڕۆژێن ئەو تێدا پاقژ بووی ژ سێزدە ڕۆژان (یان ژ پازدە ڕۆژان ل دویڤ گۆتنەکێ) کێمتر بن ئەو خوینا ئەو دبینت حسێب نابت عادە ، وئەگەر دەمێ پاقژییێ ژ سێزدە (یان پازدە ڕۆژان) کێمتر نەبت ، ودیتنا وێ بۆ خوینێ ژ کێمترین دەمێ عادەی (ئەوێ

بەری نوکە مە گـــۆتی کـانێ چـەندە) کێمتـــر نـەبت دێ حسـێب بـت عـادە ، وئەگەر کێمتـر بت دێ حسێب بت (ئستحاضە) .

ب - ژنکا (موتەحەیـیـرە) :

وئەڤە ئەو ژنکە یا عادێ وێ نە یێ (تەنظیمکری) بت ، یەعنی : عـادێ وێ هەر هەیڤەکێ ب ڕەنگەکیـە وکێم وزێدەیی ب ڕەنگەکێ نـە یێ ڕێــك وپێـك دکـەڤـنێ ، وئەڤە ئێك ژ دووانە :

ـ یان دشـێـت جـوداهــیـێ بـێـختـە ناڤبەرا خوینا عــادەی وخوینـا دی ، چ ب ڕەنگی بت ، چ ب بێنێ ، وهنگی وێ چو گرفتاری نابن .

ـ یان ژی نەشێت خوینا عادەی ژ خوینا دی جودا بکـەت ، وئەڤەیـە یـا کـو حێبەتی ڕادوەستت ونزانت دێ چ کـەت ، لـەو وێ هەوجـەیی ب ئاشـکەراکرنا هندەك ئەحکامان هەیە ، و ل ڤێرێ ئەم دێ ب کورتی ئـەحکامێن وێ بـەرچاڤ کەین .

ـ ئەگەر ڤێ ژنێ بۆ دەمەکێ کێمتـــر ژ کێمتـرینێ دەمـێ عـادەی [1] خویـن دیت ، ئەو خوین حسێب نابت خوینا عادەی ، بەلکی خوینا (ئستحاضـــــــێ) یە ، وحوکمێ وێ دێ حوکمێ ژنکا (موستەحاضە) بت .

ـ وئەگەر ئەو دەمێ ژن خوینـێ لـێ دبینـت دەمـەکێ نـاڤنجی بـت د ناڤبـەرا کێمتـرین ودرێژترین دەمـێ عادەی دا ، وئـــەو هـنـد مابتە پاقژ هندی هەر جـار د ناڤبەرا دو عادان دا دمینت ، ئەو خوین دێ خوینا عادەی بت .

ـ وئەگەر وێ بۆ دەمەکێ پتـر ژ درێژترینێ دەمێ عادەی خوین دیت ، شەش حـەفـت ڕۆژێن ئێکێ ئەو دێ حسێب کەت عادە ورۆژێن دی دێ حسێب بـن

---

(١) بـــەری نـوکە مە بەحسێ کێمتـرین ودرێژترین دەمێ عادەی کربوو ، وگۆتنێـن فقـهزانان ل دۆر ڤێ مەسەلـێ ڤەگێڕابوون .

(ئستحاضه) وەكی هندەك فقهزان دبێژن ، وهندەكێن دی دبێـژن : پـازدە ڕۆژ دیێ حسێب بن عادە ، ویێن دی دیێ (ئستحاضه) بن .

وئەڤ ژنا (موتەحـیـر) ئەگەر پاقژ بوو پاشی پشتی دەمەكێ كێمتـر ژ وی دەمیێ هەر جار دكـەفتـە د ناڤبـەرا دو عـادان دا خـویـن دیـتـەڤـە ، ئـەو خوین دیێ حسێب بت (ئستحاضه) ، وئەگەر ئەو دەمیێ ئـەو تێـدا پـاقژ بـووی هند تیێ هەبت هندی دەمیێ هـەر جـار دكەفتـە د ناڤبـەرا دو عـادان دا ، ئـەو دیێ حسێب بت خوینا عادەی ، وئێك ژ ڤان هەر سیێ حالەتێن بۆری دیێ ل سەر ئێنە ب جهئینان .

ئەحكامێن خودانا عادەی :

شـریعەتیێ ئیسلامیێ هندەك ئەحكامێن تایبەت بۆ ویێ ژنیێ دانایـنە ئەوا دكەفتـە د بیێ نڤێژیییێ دا ، وتشتەكیێ فـەرە ل سـەر ژنـا موسـلمان كـو ئـەو خـۆ د ڤـان ئەحكامان دا شارەزا بكەت ؛ دا عیبادەتیێ ویێ یـیێ دورسـت بـت ، ڤێجـا ژ وان ئەحكامان :

١– یێن پەیوەندی ب كرنا نـڤـێـژیێ ڤە هەین : حەرامە بۆ ژنا خـودان عـادە نڤێژیێ بكەت ، وپشتی ئەو پاقژ ژی دبت ئەو ڤـان نڤێـژان قـەزا ناكـەت ، وئەڤـە رەحـمـەكە خودیێ ب ژنیێ بری وبار سڤككرنەكە بۆ ویێ .

ومەسەلەكا گرنگ هەیە گەلەك ژن هەنە خەمساریییێ تێدا دكەن لەو پێتڤیـیـە ل ڤێریێ ئیشارەتیێ بدەینیێ : دەمیێ ژن ژ بیێ نڤێژیییێ خلاس دبت (ژ عادەی یان ژ چلكان) دڤێت ئێكسەر خۆ بشووت ودەست ب كرنا نڤێـژان بكـەت ، وئـەو دەمیێ ژن تێدا پاقژ دبت ئـەو نـڤـێـژا د وی دەمی دا دئێـتـە كرن ل سـەر ویێ واجب دبت ، ئەگەر هات وئـەو ڤـێـڕا گـەهـشـت خۆ بشووت وركاعەتا ئێكـیێ ژ ویێ نڤێژیێ بكەت ، لەو دڤێت ئەو ژ قەستا خۆ موژیل نەكەت حەتا دەمـیێ ویێ

نڤێژێ دچت ، ئەگەر وێ خۆ موژیل کر حەتا دەمێ وێ نڤێژێ دچت دڤێت ئەو وێ نڤێژێ قەزا بکەت .. گەلەك جاران ژنەك د ناڤبەرا دو بانگان دا دێ پاقژ بت بەلێ خۆ ناشووت حەتا بانگێ دی ددەت ، وهزر دکەت ئەو نڤێژا بەری ئەو خۆ بشووت ل سەر نینە ، وئەو ب خۆ نە وەسایە ئەو نڤێژ ژی ل سەر وێ واجب دبت ؛ چونکی ب (موجەررەد) پاقژبوونێ ، (نە کو ب خۆشویشتنێ) نڤێژ ل سەر ژنێ واجب دبنەڤە .

٢- یێن پەیوەندی ب ڕۆژیێ ڤە هەین : گرتنا ڕۆژیێ ژی بۆ ژنا بێ نڤێژ کارەکێ حەرامە ، بەلێ جوداهی د ناڤبەرا نڤێژێ ورۆژیێ دا ئەڤەیە : ئەگەر ژن پاقژ بوو نڤێژێن بۆری قەزا ناکەت ، بەلێ دڤێت ئەو وان ڕۆژیان قەزا بکەت یێن وێ خوارین .

وئەو ڕۆژا دورست بت ژن تێدا یا ب ڕۆژی بت دڤێت هەر ژ بانگێ سپێدێ حەتا یێ مەغرەب یا پاقژ بت ، یەعنی : ئەگەر بۆ دەلیڤەیەکا کورت ژی پشتی بانگێ سپێدێ ئەو خوینێ ببینت ، یان بەری بانگێ مەغرەب ب دەلیڤەیەکا کورت ، ئەو ڕۆژی دێ کەڤت ودڤێت ئەو وێ قەزا بکەت ، بۆ نموونە : ئەگەر ژنەکێ ئنیەتا ڕۆژیێ ئینا وسپێدە بوو وپشتی هنگی ب بیست خەبەرەکا - بەری نڤێژا خۆ یا سپێدێ بکەت - ئەو کەفتە عادەی چێ نابت ئەو وێ ڕۆژێ یا ب ڕۆژی بت [١] ، وئەگەر وێ ڕۆژیا خۆ گرت وبەری مەغرەب ب دەمەکێ کورت وێ خوین دیت ، ئەو ڕۆژی دێ کەڤت ودڤێت پشتی هنگی قەزا بکەت .

---

(١) وئەگەر ئەو گەهشت بت نڤێژێ بکەت و ژ خەمساری نەکربت دڤێت ئەو - پشتی پاقژ دبت - نڤێژا وێ سپێدەیێ قەزا بکەت .

وئەو ڕۆژىيێن ژن ژ بەر عادەى دخۆت ـ ژ ڕۆژىيێن رەمەزانىٚ ـ وىٚ حـەقىٚ هەى پشتى رەمەزانىٚ وحەتا رەمەزانا سالا دى دئێت ئەو قـەزا بكـەت ، يـەعنى : شـەرت نينە ئـەو پـشـتـى رەمەزانىٚ ئێكسەر وان قەزا بكەت .. بەلـىٚ ئەگەر وىٚ ـ ژ قەستا ـ ڕۆژىيێن خۆ قـەزا نـەكرن حـەتا رەمـەزانا دى ب سـەر دا دئێـت ، هنگى ئەو دىٚ يا گونـەهكار بـت ، وپشـتى وىٚ رەمـەزانىٚ دڤێـت ئـەو هـەر وان ڕۆژىيان قەزا بكەت ، وهندەك فقهزان دبێـژن : د گـەل قـەزاكرنىٚ دڤێـت ئـەو كفارەتىٚ ژى بدەت (پێش هەر ڕۆژەكىٚ ڤە خوارنـىٚ بدەتـە كەسـەكىٚ پێتڤـى) ، بەلـىٚ مەسەلا دانا كفارەتىٚ چو دەليل ل سەر نينن .

٣- يـێـن پـەيـوەندى ب كرنا حەجىٚ ڤە هەين : ژنىٚ ئەگەر قەستا حەجىٚ كر وكەفتە د عادەى دا ، هـەمى ئـەحكامێن حـەجىٚ ئـەو دىٚ ب جـە ئينـت ب تنـىٚ طەواف تىٚ نەبت ؛ چونكى طەواف د موكەفتىٚ ڤە دئێتە كرن ، وبۆ ژنا بـىٚ نڤێـژ دورست نينە بچتە د چو مزگەفتان ڤە .

٤- پەيوەندىيا جنسى د ناڤبەرا ژن ومێران دا : ئەڤە ژى كارەكىٚ حەرامـە ، وپەيوەندىيا تـمـام چـىٚ نابـت ، وەكى د قورئانىٚ ب خۆ دا هاتى ، وئەگەر ژن ژ عادەى خلاس بوو دڤێت ئەو سەرىٚ خۆ بشووت پاشى دىٚ بۆ وىٚ دورست بت پەيوەندىيا جنسى د گـەل زەلامـى بكـەت ، وئەگـەر ئـاڤ نـەبوو ئـەو خـۆ پـىٚ بشووت ، يان ژى ئاڤ هەبوو بەلـىٚ ژ بەر نەخۆشـىـيەكىٚ نەشيا ب كـار بينـت هنگى ئەو دىٚ (تەيەمـمـومىٚ) گرت ودىٚ بۆ زەلامى حەلال بت .

٥- خواندن ودەستكرنا قورئانىٚ : ل دۆر خواندن ودەستكرنا قورئانىٚ بۆ ژنـا خودان عادە ـ ويا چلكدار ژى ـ زانايان دو بۆچوون هەنە :

يا ئێكىٚ : چىٚ نابت بۆ وىٚ ئەو قورئانىٚ بـخـوينت يان دەست بكەتىٚ .

یا دووێ : دورسته بۆ وێ ئەو قورئانێ بخوینت ودەست بکەتێ ژی ، وئەڤ بۆچوونە دورسترە ؛ چونکی چو دەلیلێن دورست ل سەر نەدورستی‌یێ نینن .

وئەگەر ئەو قورئانێ بخوینت بێی دەست بکەتێ ، گەلەك زانا دبێژن : ئەڤ چەندە یا دورستە .

٦- مانا د مزگەفتێ ڤە : چێ نابت ، بەلێ ئەگەر هات وتێ بۆری بێی لێ راوەستت ئەڤە چێ دبت .

٧- حوکمێ ڤێ خوینێ : خوینا عادەی ـ ویا چلکان ژی ـ یا پیس وبێ نڤێژە ، ئەگەر ما ب جلکی ڤە ، چ کێم بت چ گەلەك بت ، دڤێت ئەو جلك ژێ بێتە شویشتن ، و ل ڤێرێ دڤێت بێژین : هندەك ژن هەنە هزر دکەن چی گاڤا ئەو ژ عادەی دەرکەفتن دڤێت ئەو وی جلکێ ل بەر خۆ بشوون ، ئەگەر خۆ یێ پاقژ ژی بت ، ئەڤ هزرە یا خەلەتە وزەحمەتەکا بێ مەعنایە ئەو بۆ خۆ چێ دکەن .

٩- بەردانا ژنکێ د دەمێ عادەی وچلکان دا : کارەکێ خەلەتە وهەر چەندە ژن ژ زەلامی دچت ژی بەلێ زەلام ب ڤی کاری گونەهکار دبت ، ودبێژنە ڤی رەنگێ بەردانێ : (الطلاق البدعي) ، وزەلامی ئەگەر بڤێت ژنا خۆ بەردەت دڤێت خۆ لێ بگرت حەتا پاقژ دبت وبەری بچتە نك ژ نوی بەردەت .

ئستحاضە وئەحكامێن وێ :

ئستحاضە ئـەوە : ژ بـەر نساخىيـەكێ ژن نە ل دەمێ عادێ خۆ يێ هەيڤانە ، ونە ل دەمـێ چلكدارىيێ ، بەردەوام خوينـێ ببينت ، وپتـرين جاران ڕەنگێ ڤـێ خوينـێ يێ ب سەر زەرى ڤەيە ، وبێ ئێشان وسوژين دئێت .

وديتنا ڤێ خوينێ چو پەيوەندى ب عەمرى ڤە نينە ، يەعنى : دبت كچ بەرى بالغبوونێ ڤێ خوينێ ببت ، ودبت ئەو پيـرەژنا ژ عادان خلاس بووى ژى ببينت .

بۆ ڤێ ژنێ ژى هندەك ئەحكامێن تايبەت د شريعەتى دا هەنە دڤێت ئەو يا پێ ئاگەهدار بت ، ژ وان ئەحكامان :

١- حوكمێ ڤێ ژنكێ حوكمێ ژنكا پـاقژە ، ومەتـەلا وێ وەكـى مەتـەلا وى مرۆڤىيە يێ دەسنڤێژا زراڤ خۆ تێ نەگرت .

٢- ئەو تشتێن بۆ ژنكا دعـادەى دا د حـەرام ، وەكـى نڤێـژێ وڕۆژىيـێ .. وهتد ، بۆ ڤێ ژنكێ د حەرام نينـن ، لـەو ئـەو دێ نڤێژێـن خـۆ دورسـت كـەت وڕۆژىيێن خۆ ژى گرت .

٣- بۆ هەر نڤێژەكا فەرض دێ دەسـنڤێژەكێ شـووت ، ودڤێـت ئـەو هنگـى دەسنڤێژێ بشووت دەمێ ڕادبتە نڤێژێ .

٤- دورستە بۆ زەلامێ وێ پەيوەندىيا جنسى د گەل بكەت .

ئستحاضە .. وسێ ڕەنگێن ژنكان :

ژنا (موستەحاضە) ئێك ژ سێيانە :

يا ئێكێ : دبت ژنەك هـەبت عـادێ وێ يـێ (تـەنظيمكرى) بـت ، وهـەر هەيڤ ئەو چەند ڕۆژەكێن دەسنيشانكرى خوينێ ببينت ، پاشى وەسا چـێ ببـت هەيڤەكێ ئەو هندەك ڕۆژێن زێدەتر ژ هەر جار خوينێ ببينت ، ئەڤ ڕۆژێن زێدە دێ حسێب بن ئستحاضە ، لەو ئەڤ ژنە دڤێت پشتى خلاسبوونا عـادێ وێ يـێ

هەیڤانە سەرێ خۆ بشووت و ژ ویێ ویڤە دەست ب کرنا نڤێژێ وگرتنا ڕۆژییان بکەت ، وپشتی هنگی ئەگەر خوینا ئستحاضێ ڕاوەستیا ئەو سەرێ خۆ ناشووتەڤە ..

یا دووێ : ئەگەر وێ بەردەوام خوین دیت ونەزانی ڕۆژێن وێ یێن عادەی چەندن ؛ چونکی وێ چو عادێن دەسنیشانکری نینن ، بەلێ ب ڕەنگێ خوینێ شیا (حەیض) ێ و (ئستحاض) ێ ژێک جودا بکەت ، هنگی وێ چو گرفتاری نابن ؛ چونکی ئەو دێ ل دویڤ زانینا خۆ هەردو حالەتان ژێک نیاست .

یا سێیێ : وەکی یا دوویێ خوینێ بەردەوام دبینت وچو عادێن دەسنیشانکری نینن ، و ب ڕەنگێ خوینێ ژی ئەو (حەیض) ێ و (ئستحاض) ێ ژێک جودا ناکەت ، ئەڤە دێ ب عادێ ژنکان یێ بەلاڤتر کو شەش حەفت ڕۆژن ، یان ژی دێ ل دویڤ عادێ مرۆڤەکا خۆ یا نێزیک وەکی دەیکێ یان خویشکێ یان خالەتێ چت ، وئەو ڕۆژێن زێدە ژ ڤێ هژمارێ دێ حسێب بن ئستحاضە .

چلکداری (النفاس) :

ژنا چلکدار ئەوە یا ل دەمێ بچویکبوونێ وپشتی هنگی خوینێ دبینت ، وهەر چەندە ئەم ب کوردی دبێژینە ڤی حالەتی : چلك ؛ چونکی پتریا ژنکان چل ڕۆژان خوینێ دبینن ، بەلێ شەرت نینە ژن چل ڕۆژان خوینێ ببینت ، وئەحکامێن ژنکا چلکدار یێن کو نوکە دێ ئیشارەت دەینێ ب دیتنا خوینێ ڤە دگرێدایینە نەکو ب چل ڕۆژان ڤە وەکی هندەك هزر دکەن .

ژنێ گاڤا بچویك بوو وخوین دیت دێ یا چلکدار بت ، وئیسلامێ هندەك حوکمێن تایبەت بۆ ڤان ڕەنگە ژنان دانایینە ، پێتڤییە ل سەر ژنێ یا پێ ئاگەهدار

بت ، ودا ئاخفتنا مه يا ئاشكەرا بت ئەم دێ ڤێ مەسەلێ ل سەر چەند خالەكان لێكڤە كەين :

١- شەرت نینه چلك چل ڕۆژ بن ، وچی گاڤا خوین ڕاوەستیا چلك ب دویماهی دئێن وژن پاقژ دبت ، لەو دڤێت ئەو خۆ بشۆت وعیبادەتی ب دورستی بکەت .

٢- ژنا چلکدار ئەگەر ژ چل ڕۆژان زێدەتر خوین دیت ، دێ بەرێ خۆ دەته وان ڕۆژێن ژ چلان دزێدەتر ئەگەر ئەو ڕۆژ ئەوبن یێن هەر جار عادێ وێ تێدا دهات ئەو ڕۆژ دێ حسێب بن ژ عادەی ، ئەگەر نە ئەو ڕۆژ بن ، ژ ڕۆژا چلێ وێڤەتر دێ حسێب بن ئستحاضه .

٣- ژنا چلکدار ئەگەر پاقژ بوو پاشی خوین دیتەڤه دێ بەرێ خۆ دەتێ ئەگەر هژمارا وان ڕۆژێن ئەو تێدا پاقژ بووی گەهشتبنه پازده ڕۆژان ، خوینا ئەو ژ نوی دبینت دێ حسێب بت خوینا عادەی ، ژ خۆ ئەگەر ئەو ڕۆژ ژ پازده ڕۆژان دکێمتر بن خوینا ئەو ژ نوی دبینت ژی دێ حسێب خوینا چلکان ، وئەو ڕۆژێن ئەو تێدا پاقژ بووی ژی ژ چلکان حسێب دبن .. ئەڤە ب وی شەرتی ئەگەر ئەڤ پاقژی وخوین دیتنه بکەفته د چل ڕۆژان دا .

٤- ئەگەر ژنکێ ب ڕێکا (عەمەلیێ) بچویك بوو ، یەعنی : دختۆران زکێ وێ ڤەکر وبچویك ژێ ئینادەر ، ووێ وەکی ژنکا چلکدار خوین نەدیت ، چلك بۆ وێ حسێب نابت ، وحسێبا وێ دێ حسێبا مرۆڤێ بریندار بت .

٥- ژنێ ئەگەر بچویك ژ بەر چوو ووێ خوین دیت دێ بەرێ خۆ دەتێ ئەگەر تشتێ ژ بەر چووی ڕەنگێ مرۆڤان گرت بت ، ئەو خوینا پشتی هنگی ئەو دبینت دێ خوینا چلکان بت ، وئەگەر تشتێ ژ بەر چووی هێشتا خولکێ مرۆڤان نەگرت بت (خوینەکا هشك بت یان پارچەیەکا گۆشتی بت) ، دێ بەرێ خۆ

دەتێ ئەگەر ئەو ڕۆ ئەوبن یێن هەر جار ئەو تێدا دکەفتە عادەی ، ئەو خوین دێ خوینا عادەی بت ، ئەگەر نە ئەو ڕۆژ بن ، ئەو خوین دێ حسێب بت ئستحاضە .

٦- ئەو ئەحکامێن فقهی یێن بەری نوکە بۆ خودانا عادەی مە گۆتین ژنا چلکدار ژی یا تێدا پشکدارە .

ئەو ژێدەرێن مفا ژێ هاتییە دیتن بۆ نڤیسینا ڤی بابەتی :

١- جداول أحكام الطهارة للنساء ، الدكتور طارق السويدان ، چاپا ئێکێ یا سالا ١٤١٤ كۆچی ١٩٩٤ زایینی .

٢- الطهارة عند المرأة ، جاسم بن محمد الياسين ، چاپا پێنجێ یا سالا ١٤٠٩ كۆچی ١٩٨٩ زایینی .

٣- فتاوى العلماء للنساء ، عبد العزيز بن باز ومحمد صالح بن العثيمين ، چاپا سالا ١٩٩١ زایینی .

٤- فقه السنة ، سيد سابق ، چاپا سالا ١٤١٦ كۆچی ١٩٩٥ زایینی .

٥- فقه المرأة المسلمة ، الدكتور محمد الصادق عفيفي ، چاپا ئێکێ یا سالا ١٤٠٦ كۆچی ١٩٨٦ زایینی .

٦- المفصل في أحكام المرأة والبيت المسلم ، الدكتور عبد الكريم زيدان ، چاپا دووێ یا سالا ١٤١٥ كۆچی ١٩٩٤ زایینی .

ناڤەرۆك

بابەت | **بەرپەڕ**

بابەت	بەرپەڕ
پێشگۆتن	٥
بەرێخۆدانا نزم بۆ ژنێ بۆچی ؟	٧
ئیسلام ومافێن ژنێ	٢٣
سەرەدەرییا ئیسلام د گەل خورستییا ژنێ	٤٦
حیجاب بۆچی وچاوا ؟	٦٢
ئەو ژنێن مرۆڤاینییا خودێ هلبژارتی	٨٨
ئەحکامێن پاقژی وبێ نڤێژییێ	١٠٣